

Antti Vuolanne

SOSIAALINEN TASAUS JA TEHOKAS TALOUS

Sosialidemokraattinen talouspolitiikka markkinataloudessa

© Antti Vuolanne ja Kalevi Sorsa -säätiö rs
Kansi ja ulkoasu: Harri Heikkilä
Taitto: Fredrik Bäck
Bookwell Oy Jyväskylä 2011
ISBN 978-952-5689-30-3 (nid.)
ISBN 978-952-5689-31-0 (pdf.)

Antti Vuolanne

SOSIAALINEN TASAUS JA TEHOKAS TALOUS

SOSIALIDEMOKRAATTINEN TALOUSPOLITIikka MARKKINATALOUDESSA

KALEVI SORSA -SÄÄTIÖN JULKAISUJA 2/2011

Sisällys

Esipuhe	6
Lukijalle	7
1. Vallan ja vaurauden uudelleenjako	11
2. Kapitalismi, valtiotalismi ja sosialidemokratian kolmas tie	17
Tavoitteena vapaata kapitalismia parempi talousjärjestelmä, työ ja toimeentulo	17
Revisionismi, reformismi ja realismi	20
<i>Eduard Bernstein</i>	23
Kolmas tie: kapitalismin sisällöllinen uudistaminen	24
<i>Omistusoikeuden sisällöllinen uudistaminen</i>	26
Hyvinvointivaltio sosialidemokraattisten arvojen toteuttajana	27
3. Arvoperustaisen politiikan mahdollisuuksia	31
Arvot politiikassa	31
Tasa-arvo, solidaarisuus ja vapaus nykypäivänä	33
4. Sosialidemokraattisen talouspolitiikan lähtökohtia markkinataloudessa ...	37
Talouden ensisijaisuus	37
Sosialidemokratia markkinatalouden lapsena ja kaitsijana	38
Talouden kasvu ja yksityinen talous	39
Talouden teorian merkitys	40

5. Näkyvä käsi – vapaita markkinoita parempi talouden ohjaus	43
Näkyvätön käsi: täydellisten markkinoiden teoria	43
Näkyvä käsi: talouden täydennetty ohjausjärjestelmä	46
Näkyvän käden interventioiden tehokkuus	47
Yksittäiset valinnat ja yhteinen etu	48
Täydennetty markkinakysyntä	50
Todellisten tuotantokustannusten sisällyttäminen hintoihin	52
Näkyvä käsi luonnon ja ihmisen suojelijana	55
6. Sosiaalinen taseus markkinataloudessa	59
Näkyvä käsi sosiaalisena tasaajana ja uudelleen jakajana	59
Solidaarinen optimi: talouden kasvu ja sosiaalinen taseus	62
Työn markkinaperusteisen arvonmäärityksen täydentäminen	65
<i>Köyhyys markkinatalouden ohjausvälineenä</i>	68
Markkinaperusteisen toimeentulojärjestelmän kohtuullistaminen	69
7. Johtopäätöksiä: sosiaalinen ja demokraattinen markkinatalous	73
Lisäliite 1: SDP:n ohjelmissa kohti arvososialidemokratiaa	76
Lisäliite 2: Kantoja marxilaisuuteen	83

Esipuhe

Kalevi Sorsa -säätiön tehtävänä, on yhteiskunnallisen, tasa-arvoa ja demokratiaa edistävän keskustelun ylläpitäminen sekä tutkimus- ja julkaisutoiminta.

Säätiön viisivuotisen historian aikana tarkat, eri politiikkasektoreille kohdistuneet tutkimushankkeet ovat muodostuneet tutkimus- ja julkaisutoimintamme vahvaksi peruskiveksi. Tästä vahvuudesta on hyvä pitää kiinni myös jatkossa.

Antti Vuolanteen käsikirjoitus *Sosialidemokratia markkinataloudessa – Eräitä näkemyksiä sosialidemokraattisen talouspolitiikan lähtökohdiksi eurooppalaisessa markkinataloudessa* – ei ole tiettyyn politiikkasektoriin kiinnittynyt tutkijapuheenvuoro. Se on syvästi aatteellisen sosialidemokraattisen kansanedustajan taloushistoriallinen ja ideologinen kokonaisnäkemys, ja sellaisena laajennus säätiön aiempaan julkaisutoimintaan. Suomessa ei ole liian paljon asioiden – eikä vain omien asioidensa – äärelle kirjoittamaan pysähtyviä poliitikkoja. Toivomme tämän kirjan toimivan kannustimena aatehistoriallisen keskustelun jatkamiselle myös aktiivipoliitikkojen – vaikuttajien piirissä.

Muutoksen tuulet puhaltavat poliittisilla kartoilla pitkin Eurooppaa. **Lauri Ihalaisen** sanoin, sosialidemokraattien tarpominen on käynyt viime vuodet poskenpäät punoittaen kohti jatkuvaa viimaa ja tuiskua. Keskustelu omasta historiasta voi helpottaa kulkua myös matkalla tulevaisuuteen.

21.3.2011

Ville Kopra

Kalevi Sorsa -säätiö

Lukijalle

Sosialidemokratia on aatteena suvaitseva ja avara. Tämän kirjan tarkoitus on herättää keskustelua, ajatuksia ja pohdiskelua. Aatteen strategia markkinataloudessa ei ole loppuunkoluttu, vaan keskustelu aiheesta on vasta alkamassa.

Kirjan teemoista ajattelin kirjoittaa kirjan jo yli viisitoista vuotta sitten. Erilaista tutkiskelevaa kirjoittelua ja pohdiskelua näistä asioista olen harastanut aina tämän jälkeen, kun siihen on vain jäänyt muilta töiltäni aikaa. Tämä kirja on tiivistys 17.1.2011 valmistuneesta laajemmasta kirjoituksestani. Sitä olen kirjoitellut vapaamuotoisesti kansanedustajan töiden välissä, iltojen pieninä vapaahetkinä ja istuntotauoilla, puolentoista vuoden aikana, elokuusta 2009 tammikuuhun 2011 saakka.

Mauno Koivisto kirjoittaa vuonna 1968 *Linjan vetoa* -kirjassaan, siteeraten kirjoitustaan vuodelta 1956: ”Sosiaalidemokratian päämäärien ydin on esitettävissä lyhyesti esimerkiksi näin: Sosialidemokraattisen työväenliikkeen aatteellisena ytimenä on pyrkimys ihmisten eriarvoisuuden poistamiseen yhteiskuntaelämän kaikilta aloilta.” Löysin kirjan kahlatessani läpi yhteiskunnallista kirjallisuutta Porin kaupunginkirjastossa vuonna 1983. Paljolti tuon kirjan lukemisen seurauksena tein 16-vuotiaana päätöksen liittyä Suomen Sosialidemokraattiseen Puolueeseen (SDP) sekä ennen kaikkea nuorisjärjestöön Sosialidemokraattisen Nuorison Keskusliittoon (SNK).

1980-luvun alussa sosialidemokratia oli Porin, Satakunnan, Suomen, Pohjan ja Euroopan suurin ja keskeisin poliittinen liike. Silti Suomessa poliittisesti aktiivisten nuorten määrä oli pudonnut muutamiin tuhansiin edellisen vuosikymmenen kymmenistä tuhansista aktiiveista. Puolueeseen kuuluminen oli nuorten keskuudessa hyvin poikkeuksellista ja erittäin yksilöllinen valinta tuohon aikaan. Olin siis oman tieni kulkija.

Minulla ei tuolloin vielä ollut sos. dem. puolueessa tuttuja, eikä kotini velvoittanut minua puolue toiminnan suuntaan. Kotini oli enemmänkin kriittinen poliittista, maallistunutta toimintaa kohtaan. Herätyskristillisessä papin perheessä päähuomio oli hengellisen herätyksen kysymyksissä.

Arvostus demareita kohtaan oli kuitenkin olemassa. Se tuli isäni kautta. Isäni isä, **Lennu Vuolanne** oli toiminut rautatieläisenä ja työväen säästöpankin konttorinjohtajana sekä myös SDP:n jäsenenä. Isän äidin veli oli 1930-luvulla ollut kotkalaisen Eteenpäin-lehden päätoimittajana. Vasemmistolaiset humanit arvot sain perintönä äidiltäni, hänen aidon ja hyvin radikaalin kristilliselle lähimmäisen rakkaudelle omistautumisensa myötä. Äitini oli aina tinkimätön heikompien ja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden puolustaja.

Sosialidemokratian käytännössä kiehtoi hiljaisesti ihmisten arjessa toimiva humanismi ja samalla käytännönläheinen ote poliittiseen päätöksentekoon. Sosialidemokratia oli kolmas tie, vaihtoehto porvarismille ja kommunismille. Porvarit näyttivät keskittyvän tuon ajan juppiaallossa muita ylemmän henkilökohortaisen aseman saavuttamiseen, ilman sen laajempaa yhteiskunnallista sanottavaa. Toisaalta Neuvostoliitossa isäni järjestämällä seurakuntamatkoilla olin useita kertoja huomannut sen valtavan eron, joka oli kommunistisen virallisen liturgian ja tuon yhteiskunnan karun arjen välillä.

Talouspolitiikka tuli ensisijaiseksi mielenkiinnon kohteeksi, koska havaitsin sen olevan lopulta kaiken poliittisen päätöksenteon perusta. Tätä vaikutelmaa vahvistivat Neuvostoliiton romahtaminen talousongelmiinsa vuonna 1989 sekä Suomen lama, joka sai hyvinvointiyhteiskunnan veitsen terälle vuosina 1991–1995.

Olin silloin tekemässä monia päivänpoliittisia päätöksiä eri järjestöissä ja kunnallisissa päätöksenteko- ja luottamushenkilötehtävissä. Porin kaupunginvaltuustossa, vuodesta 1989 lähtien, saatoin havaita ajautuneeni enemmänkin leikkauslistojen kuin ihanteellisten uudistuslistojen käsittelijäksi. Kunnallisten palvelujen ja julkisen talouden kestävydestä huolestuminen oli politiikan päivittäistä pakkopullaa.

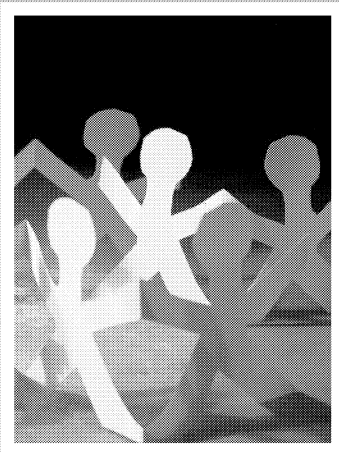
Suomen syvän laman jälkeen, talouden orastavan nousun aikaan, toimin Sosialidemokraattisten Nuorten puheenjohtajana sekä sosialidemokraattisen hallitusryhmän jäsenenä, kauppa- ja teollisuusministerin poliittisena erityis-

avustajana. Tasa-arvon ja tasavertaisuuden sekä taloudellisen kasvun kysymykset saivat houkuteltua puoleensa yhä lisääntyvää mielenkiintoani. Tuo mielenkiinto ei ole vuosien myötä ainakaan laantunut.

Antti Vuolanne

(Kirjoittaja on 44-vuotias valtiotieteiden kandidaatti, satakuntalainen kansanedustaja ja eduskunnan suuren valiokunnan ja perustuslakivaliokunnan jäsen. Kirjoittaja on toiminut muun muassa Sosialidemokraattisten Nuorten puheenjohtajana ja kauppaja- ja teollisuusministerin poliittisena erityisavustajana. Kannen kuvan idea: tytär **Pauliina Vuolanne**)

1.

Vallan ja vaurauden uudelleenjako

Sosialidemokratia voidaan, nimensä mukaisesti, määritellä sellaisen yhteiskunnan tavoitteeluksi, jossa taloudellinen hyvinvointi jakautuu sosiaalisesti ja valta demokraattisesti. Lähtökohdan sosialidemokratian työlle muodostavat sen perusarvot: tasa-arvo, solidaarisuus, vapaus ja demokratia.

Sosialidemokratian tavoitteiden ja päämäärien ydin on ihmisten välinen tasa-arvo. Sosialidemokratia on kansainvälisenä ja historiallisena liikkeenä asettanut tavoitteekseen yhteiskunnan, joka perustuu jokaisen ihmisen täyteen ihmisarvoon. Tähän päämäärään tähtäävä yhteiskunnan uudistustyö on synnyttänyt, ja synnyttää edelleen, jokaiselle ihmiselle kuuluvia oikeuksia ja vapauksia, joita ei syntyisi itsestään, pelkän ohjaamattoman yhteiskunnallisen kehityksen seurauksena.

Ajatus jokaiselle ihmiselle peruuttamattomasti ja kiistämättömästi kuuluvasta täydestä ihmisarvosta on tuore. Ihmiskunnan historia on pääosin ollut eriarvoisuuden, erottelun, syrjinnän, alistamisen, syntyperäisten sääty-etuoikeuksien ja luokkaerojen historiaa. Alhainen syntyperä on merkinnyt elämistä pysyvästi heikommassa ja haavoittuvammassa olosuhteissa, kun taas ylhäisempi syntyperä on merkinnyt etuoikeuksien kasautumista. Vasta viimeisimpinä vuosisatoina on systemaattisesti pyritty luopumaan ihmisten arvon erottelusta esimerkiksi sukupuolen tai rodun perusteella.

Kaikkina aikoina ovat yksittäiset ihmiset, erilaiset yhteisöt ja yhteiskunnalliset liikkeet pyrkineet lieventämään puutteellisesta ja riistetystä ihmisarvosta johtuvaa inhimillistä kärsimystä. Tähän tähdänneet ponnistukset ovat olleet erilaisia luonteeltaan ja ovat onnistuneet pyrkimyksissään vaihtele-

vasti. Moderni työväenliike on historiallisesti merkittävällä tavalla onnistunut vähentämään eriarvoistavia yhteiskunnallisia rakenteita, jotka ovat rajoittaneet, supistaneet ja kahlinneet ihmisen elämisen tilaa, ihmisarvoa ja vapautta. Sosialidemokratia voi lukea ansiokseen monet nykyisten pohjoismaisten ja eurooppalaisten hyvinvointiyhteiskuntien merkittävimmistä saavutuksista ja kehityksen hedelmistä. Monien tasa-arvoisempaan ja elämään johtaneiden uudistusten keskeinen voima on ollut sosialidemokraattinen työväenliike.

Ihminen tuntee perusominaisuutenaan, omaan itseensä liittyvien erityisyyden tunteiden lisäksi, toiseen ihmiseen liittyvää kiintymystä, toisen tuntemuksiin samaistumista, toisen puolella olemista, myötätuntoa, sisaruutta ja veljeyttä. Erityisyyden tunteet kohdistuvat ennen kaikkea ihmisen omaan lähipiiriin, myönteistä palautetta antaviin tuttavuuksiin, omiin ystäviin, perhepiireihin ja yhteisöihin.

Sosialidemokratia asettaessaan yhteiskunnalliseksi tavoitteekseen yhteisvastuun, joka ulottuu yli yksilön luontaisen elämänpiirin määrittämän tavanomaisen samaistumisen tason, pyrkii vahvistamaan koko yhteiskuntaa koskevaa yhteisyyttä ja solidaarisuutta. Se pyrkii edistämään lähipiiriin liittyvien huolenpidon tunteiden vahvistumisen lisäksi myös laajempaa, lopulta koko ihmiskuntaa koskevaa yhteyttä, yhteisyyttä ja yhteenkuuluvuutta.

Solidaarinen yhteiskunta sulkee yhteisen ja yksilön vastuun piiriin myös luonnon ja tulevat sukupolvet. Tavoitteena on jokaisen ihmisen osallisuus ja mukaan ottaminen yhteiskuntaan, sen kehitykseen, vaurauteen ja hyvinvointiin.

Sosialidemokratia pyrkii vapauden yhteiskuntaan, jossa ihmis- ja kansalaisoikeudet toteutuvat mahdollisimman laajoina. Valtiollista sääntelyä tulee rajoittaa vain tarpeelliseen. Ylhäältä annettuja määräyksiä ja kontrollia tulee purkaa mahdollisimman pitkälle. Samoin tulee luottaa ihmisen kykyyn päättää itse omista ja lähiympäristönsä asioista. Demokraattiset vapausoikeudet, kuten mielipiteenvapaus, kokoontumisvapaus, äänioikeus ja järjestäytymisvapaus ovat eurooppalaisen demokratian peruspilareita, samoin oikeus harjoittaa elinkeinoa, työllistyä sekä omistaa omaisuutta.

Sosialidemokraattisen näkemyksen mukaan ihmisen yhteiskunnallinen vapaus ei voi toteutua ainoastaan kiellot ja rajoitukset poistamalla. Ihmisen vapautta ei lisää esimerkiksi yksilön rajoittamaton oikeus toisten ihmisten tai

luonnon hyväksikäyttöön. Sosialidemokratian käsitys vapaudesta eroaa sellaisesta talousliberaalista ja porvarillisesta vapauskäsityksestä, joka korostaa vain yksilön vapautta taloudellista toimintaa koskevasta sääntelystä. Itsekkyiden ja omaan etuun pyrkimisen asettaminen talouden ohjauksen yksinomaiseksi normiksi aiheuttaa lopulta esteitä vapaudelle. Sosiaalinen eriarvoisuus muodostaa keskeisen esteen yksilön vapauden toteutumiselle, joten taloudellisen toiminnan sääntely ja ohjaaminen voivat turvata perustavia vapauksia.

Valinnanvapauden toteutuminen on sisällöltään yhteydessä tasa-arvon ja solidaarisuuden toteutumiseen. Sosialidemokraattinen vapauskäsitys korostaa turhan ja tarpeettoman valtiollisen sääntelyn poissaolon lisäksi myös syvemmällä tavalla aitoa ihmisen vapautta alistamisesta, riistosta ja hyväksikäytöstä, köyhyydestä, voimavarojen puutteen tuomista elintilan liioista rajoituksista sekä ihmisten eriarvoisuudesta johtuvasta alaikäisyydestä ja epäitsenäisyydestä. Vasta aidosti, ei ainoastaan muodollisesti, jokaiselle toteutuva valinnanvapaus voidaan sosialidemokraattisessa katsannossa nähdä todellisena yhteiskunnallisena vapautena. Yksilön todelliset vapaudet voivat toteutua yhtäläisen ihmisarvon toteutuessa, solidaarisuuden yhteiskunnassa.

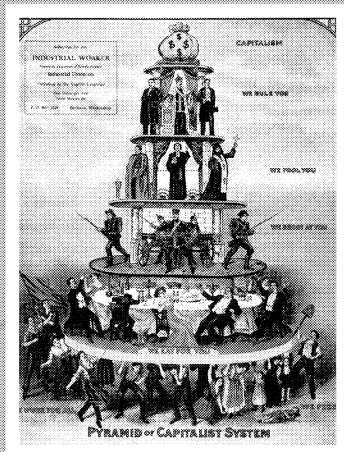
Demokratia on sosialidemokratialle perusarvoinen, yhdenvertaisuuteen perustuva julkisen vallan käytön muoto, jossa kansa suoraan valitsee lakien säätäjät sekä julkisten menojen ja tulojen päättäjät. Äänioikeus, sananvapaus, vapaat vaalit ja edustuksellinen demokratia ovat sosialidemokratialle loukkaamattomia peruseriaatteita. Tämän lisäksi sosialidemokratia pyrkii rakentamaan demokratiasta sisällöllisesti rikkaan elämäntavan. Ongelmiin, mahdollisuuksiin ja aatteellisiin unelmiin itse tarttuminen on uudistustyön väline, mutta myös päämäärä itsessään.

Sosialidemokratian syntyessä demokratia ja ihmisten kansalaisyhteisyydet eivät olleet olemassa. Myöskään niiden tavoittelu ei ollut itsestäänselvyys. Työväenluokka oli asemaltaan kuin alaikäinen, ilman poliittisia tai valtiollisia oikeuksia. Äänioikeuden ulkopuolella olivat kaikki naispuoliset henkilöt sekä säätyihin kuulumaton kansan suuri enemmistö. Valtiollisten oikeuksien saaminen niin miehille kuin naisille on ollut osa työväenliikkeen historiallista taistelua demokraattisten valtaoikeuksien saamiseksi kaikelle kansalle. Sosialidemokratia on merkittäväällä tavalla taistellut myös demokraattisen yhteiskunnan puolesta sitä uhanneita fasismia ja kommunismia vastaan.

Sosialidemokratian työ hyvinvointiyhteiskunnan rakentamisessa ja työelämän inhimillistämässä on perustunut arkiseen järjestölliseen talkootyöhön ja sukupolvet ylittäneeseen demokraattisen liikkeen perinteeseen. Yhteiskunnallisten epäkohtien havaitseminen ja niihin itse tarttuminen on vähentänyt ihmisten turvattomuutta, eriarvoisuutta, alisteista asemaa, hyväksikäyttöä sekä vahvempien ylivaltaa heikompien yli. Ihmisten vapaudettomuutena ilmenevien esteiden raivaustyö sekä yhteisvastuullisuudelle ja keskinäiselle luottamukselle perustuvan yhteiskunnan rakentaminen on edennyt sosialidemokratian jatkuvan työn kautta.

Lopullista yhteiskunnallista päämäärää ei ole ollut edes mahdollista tavoittaa, vaan sen saavuttamista tärkeämmäksi on asetettu päämäärän mukaista kehityssuuntaa toteuttava, asteittain etenevä, yhteiskunnallisten uudistusten jatkuva liike. Tämä on voinut tapahtua vain työhön ryhtyneiden ihmisten jatkuvien ponnistelujen ja uhrausten kautta. Se on vuosikymmenestä toiseen toteuttanut ihmisten yhteistä tahtoa ja unelmia.

2.

Kapitalismi, valtiososialismi ja sosialidemokratian kolmas tie

TAVOITTEENA VAPAATA KAPITALISMIA PAREMPI TALOUSJÄRJESTELMÄ, TYÖ JA TOIMEENTULO

Sosialidemokraattisen työn päämäärät on asetettu korkeiden arvotavoitteiden kautta, mutta työn keskiöön on asetettu uudistusten käytännön toimivuus ihmisten arjessa. Korkeiden ihanteiden lisäksi monia liikkeen rakentajia on innostanut työhön tavoitteiden toteutuminen yksilöiden, perheiden ja yhteisöjen arkielämässä.

Taloudellisen puutteen, köyhyyden ja ankeiden elämänolosuhteiden muuttaminen vauraudeksi, taloudelliseksi hyvinvoinniksi on aina kiinnostanut liikkeen kannattajia. Sosialidemokratian käytännön poliittisia pyrkimyksiä ohjaavana viidentenä perusarvona voidaankin pitää ihmisten työn ja toimeentulon turvaamista sekä arjessa toteutuvan ihmisten hyvinvoinnin jatkuvaa parantamista.

Alkuteollisessa yhteiskunnassa työväen elinolosuhteet eivät olleet ihmisarvoisia. Ihmisten elämää kurjistettiin ja rajoitettiin voimakkaasti, nopeasti kasvavan tehdastuotannon vaatimusten mukaisesti. Työläisten asuma-alueilla nälkäkuolemat ja taudit olivat tavallisia vieraita. Palkat eivät riittäneet toimeentuloon. Lasten yöllä tekemä työ tehtailla sekä epäinhimilliset olosuhteet

kaivoksilla olivat yleisiä. Samaan aikaan pääoma kasaantui rajoituksetta työn alihintaan anastaneille.

Taloudellinen toiminta oli vapautunut sääntelystä aikaisempaan maatalousyhteiskuntaan ja läänitysjärjestelmään verrattuna. Maaseudulla tilaton väestö ja torpparit olivat suojattomassa ja alisteisessa asemassa. Kyläyhteisöille ominainen huolenpito ja toisaalta joidenkin työllistäjien huolehtiminen omasta työväestä olivat taloudellisissa muutoksissa kyseenalaistuneet ja uhanalaistuneet ja osoittaneet puutteellisuutensa ihmisen toimeentulon varmistajina. Kaupungistuminen ja muuttoliike vähensivät lähisolidaarisuuden mahdollisuuksia ratkaista ihmisten yhteiskunnallisia ja taloudellisia ongelmia sekä kasvavaa turvattomuutta ja hädänalaisuutta.

Laaja kansan enemmistö oli kokonaan valtiollisen vallan ja kansalaisoikeuksien ulkopuolella. Valtiollinen valta kuului säädyille, aatelistolle, papistolle ja porvareille sekä joissakin maissa lisäksi talonpojille. Tuotantotapojen vallankumoukselliset muutokset synnyttivät uudet yhteiskuntaluokat. Työväki oli vailla vaikutusmahdollisuuksia, oikeuksia ja turvaa. Halu toimia asioiden muuttamiseksi, jopa vallankumouksellisten muutosten kautta, sai kasvavaa kannatusta.

Yhä useammat aktiiviset ihmiset ryhtyivät kaavailemaan vaihtoehtoisia malleja olemassaolevalle kapitalistiselle yhteiskuntajärjestykselle, joka oli tuottanut puutetta ja kurjuutta monille. Suurten luokkaerojen ja eriarvoisuuden keskellä syntyi suuria unelmia uudenlaisesta yhteiskunnasta ja sellaisesta ihmisten keskinäisestä yhteiselämästä, joka ei perustuisi enää oman hyödyn tavoitteluun toisia ihmisiä hyväksikäyttäen.

Jo aikaisemmilla vuosituhansilla oli pyritty luomaan monia erilaisia yhteisöllisyyteen ja yhteisomistukseen perustuvia kokeiluja ja malleja. Esimerkiksi kreikkalaiset filosofit pyrkivät aikoinaan kehittämään uusia valtiomalleja. Monissa uskonnollisissa perinteissä henkilökohtaista taloudellista uhrautumista ja yhteisvastuullisuutta pidettiin tavoiteltavana ja oikeana. Jeesus Nasaretilainen oli neuvonut rikasta miestä myymään kaiken, mitä hänellä oli, ja antamaan rahansa köyhille, jotta hän pääsisi taivasten valtakuntaan. Jaakob kehotti kirjeessään puutteenalaisten auttamiseen, ei vain sanoissa vaan myös käytännön teoissa; ”eivätkö rikkaat teitä sorra”.

Varsinaista järjestäytynyttä työväenliikettä edeltänyt utopismisocialismi oli ihannoinut uudenlaista yhteiskuntaa, jossa yksityisomistus olisi poistettu, ja pienet yhteen hiileen puhaltavat yhdyskunnat muodostaisivat yhteistaloudellista toimintaa. Tällaiseen ihanneyhteiskuntaan oli joidenkin ajattelijoiden mielestä mahdollista päästä rauhanomaisin ja vapaaehtoisin keinoin. Näihin tavoitteisiin eivät tuolloiset yhteiskunnan vallanpitäjät kuitenkaan suhtautuneet myötäsukaisesti tai lempeästi. Ne torjuttiin.

Yleisesti havaittiin, ettei yhteiskunnan räikeitä epäkohtia voitu poistaa eikä vähäväkisen kansanosan oikeuksia toteuttaa pelkästään vapaaehtoisella köyhäinavulla tai ylemmiltä alemmille suodulla armahtavaisuudella. Samalla yhteiskunnallinen kehitys johti kasvavan työväestön yhä suurempaan ahdistukseen ja kärjisti epäkohtia. Kehitys oli jo välttämättä saavuttanut vaiheen, jossa työväenliikkeen syntyminen ja uuden yhteiskunnallisen ohjauksen tarve oli ilmeinen.

Keskustelu yhteiskunnallisista vaihtoehdoista voimistui. Eri yhteiskuntaustoista peräisin olevia työväenliikkeen teoreetikoita ilmaantui keskusteluun yhä kasvavassa määrin. Monet työväenliikkeen teoreetikoista näkivät tuotantovälineiden harvainvaltaisen omistuksen useiden yhteiskunnallisten ongelmien ja epäkohtien keskeisimpänä syynä. He asettivat päämääräksi yhteiskunnan, joka olisi vapautunut ihmistä alistavista ja kahlehtivista yhteiskuntaluokista ja jossa tuotantovälineet olisivat koko kansan yhteistä omaisuutta. Jotkut uskoivat tähän päästävän asteittaisten uudistusten tietä. Toiset olivat vallankumouksen kannalla. Eräät näkivät työväenliikkeen arvot tärkeimpinä, eivätkä pitäneet jonkin tietyn ennalta määritellyn talousjärjestelmän saavuttamista tärkeänä.

Tavoiteltava ihanneyhteiskunta on työväenliikkeen eri suuntauksissa määriteltä erilaisilla tavoilla. Kapitalismin raakuuksille vaihtoehdoisen yhteiskunta- ja talousjärjestelmän, sosialismin, määritelmä ja sisältö on eronnut etenkin järjestelmäsosialismin ja arvososialismin välillä. Marxilaisille ja muille järjestelmäsosialisteille sosialismi on tarkoittanut tiettyä, ennalta määriteltä ja konkreettista talousjärjestelmää. Sen keskeisinä tuntomerkkeinä ovat olleet tuotantovälineiden yhteinen ja yhteiskunnallinen omistus sekä omistukseen perustuvan luokkajaon lakkauttaminen.

Arvososialistit ovat sen sijaan määritelleet sosialismin tasa-arvon, solidaarisuuden ja vapauden muodostamana yhteiskunnan ideaalina. Se kyllä osoittaa tavoiteltavan kehityksen suunnan, mutta sitä ei lopullisena yhteiskunnallisena päämääränä ole ollut mahdollista koskaan saavuttaa. Tärkeintä on ollut näiden arvojen mukainen yhteiskunnan uudistaminen, liike. Tavoitetyhteiskuntaa ei siten ole määritelty jonkin tietyn talousjärjestelmän kautta. Tuotantovälineiden yhteiskunnallinen omistus ei ole merkinnyt sosialismia sinänsä.

Arvososialisteille tuotantovälineiden yksityinen tai yhteiskunnallinen omistus on ollut pelkkä tarkoituksenmukaisuuskysymys. Omistusta on tullut arvioida välineellisesti, vain sen mukaan, mikä tuotannon muoto ja taloudellinen järjestelmä parhaiten toteuttaa arvoihanteiden sekä työllisyyden ja talouden kasvun tavoitteen mukaista kehitystä.

REVISIONISMI, REFORMISMI JA REALISMI

Modernin sosialidemokraattisen talouspolitiikan opilliseksi perustaksi voi nimetä revisionismin, reformismin ja realismin. Ne ovat merkinneet vallankumouksen hylkäämistä kapitalismin uudistamisessa sekä asteittaisten uudistusten ja niiden käytännön toimivuuden korostamista talouspolitiikassa.

Karl Marx (1818–1889) uskoi kapitalismista sosialismiin johtavan kehityksen väistämättömyyteen ja vääjäämättömyyteen. Muutos toteutuisi historiallisten ja taloudellisten lakien mukaisena kehityskulkuna. 1800-luvun lopulla Marxin poliittiset johtopäätökset olivat ansainneet tulla teoreettisen uudelleenarvioinnin ja kriittisen tarkastelun kohteiksi työväenliikkeen sisällä. Niiden paikkansapitävyyttä arvostelleet ja uutta arviointia, tarkastusta ja oikaisua, eli revisiota, vaatineet nuoret saksalaiset akateemiset sosialistit, kuten **Eduard Bernstein** (1850–1932), havaitsivat, että markkinatalouden oloissa yhteiskunta ei ollut empiiristen aineistojenkaan perusteella kehittynyt kaavamaisesti Marxin ennustamalla tavalla.

Bernsteinin revisionistista suhtautumista Marxiin tukivat havainnot, joiden mukaan luokkaristiriidat olivat kapitalismissa osin lieventyneet rauhanomaisen kehityksen tuloksena. Varallisuuserot eivät olleet jatkuvasti ja suoralinjaisesti kärjistyneet. Työväestön kurjistuminen ei ollut absoluutti-

sesti syventynyt eikä keskiluokan yhteiskunnallinen asema ollut kaikissa tapauksissa heikentynyt. Pääoma oli kasautunut harvalukuisen yläluokan käsiin luultua hitaammin. Kapitalismi ei siten ollutkaan kriisiytynyt Marxin ennustamaa vauhtia.

Amsterdamissa pitämässään esitelmässä vuonna 1909 Bernstein totesi, että revisionismi tarkoitti perustaltaan tietynlaista suhtautumista yhteiskunnan teoreettisiin kysymyksiin. Tälle suhtautumistavalle oli ominaista hylätä ajatus ennustetusta talouden jättiläisromahduksesta. Sen sijaan, että uskottaisiin tuon ajan yhteiskunnan välttämättömään häviöön ja täydelliseen luhistumiseen, oli revisionismin tavoite nähdä yhteiskunta sellaisena, jollaiseksi se todellisuudessa oli kehitymässä. Erityistä painoa tuli antaa sille, että taloudellisella elämällä oli varmoja elinlakeja, joiden yli ihmistahto ei voinut päästä. Siksi jonkun edeltäpäin luodun teorian tähden ei tullut sulkea silmiä tosiasioilta.

Vallankumousopin hylännyt revisionistinen teoreettinen suhtautumistapa merkitsi käytännön tasolla järjestelmällisen reformityön politiikkaa. Tämä oli Bernsteinin mukaan vastakkaista sellaiselle politiikalle, joka piti vallankumouksellista romahdusta mieleisenään, ja jopa välttämättömäksi tunnus-tettuna yhteiskunnan kehitysasteena. Tärkeintä oli nykyisyystyö: Korkealle tuli arvostaa parlamenttityötä, sen lainsäädännöllisiä tuloksia, syvälle käyviä muutoksia oikeus- ja talousasioissa, toimintaa kunnissa sekä ammattiyhdistysten yhteiskunnallista merkitystä.

Korostaessaan etäisyyttä vallankumouksellisuuteen Bernstein tähdensi, että silloin kun kansa saavuttaa valtiollisen aseman ja tilan, jossa ”omistavan” vähemmistön oikeudet ovat lakanneet olemasta esteenä yhteiskunnalliselle edistykselle, ja jossa valtiolliset toiminnan kieltoperäiset tehtävät väistyvät positiivisten tehtävien tieltä, käy väkivallan käyttöön vetoaminen ainoastaan tyhjäksi lausetavaksi. Hän piti työväenliikkeen loppupäämäärän tavoittelua yhdentekevänä. Sen sijaan revisionistit asettivat erityisen voimakkaan painon kehitysaatteelle ja kapitalismin reformoinnille.

Bernsteinin mukaan maailmantalouden valtameri heitteli työläisiä sinne tänne, olemassaolo talouselämässä oli tullut yhä ahdistummaksi, epävarmemmaksi ja vaaranalaisemmaksi. Aallot nielivät joka päivä lukuisia uhreja ja maailmantalouden meri pälyili uhrejaan täysin häiritsemättä.

Sosialidemokraattien vahvalla järjestövoimalla ajamien uudistusten, reformien, myötä työväen olosuhteet paranivat. Työvoiman suojeleminen ja työelämää koskeva lainsäädäntö kehittyivät demokraattista tietä. Monissa maissa uuden vuosisadan alkuun tultaessa, työväki alkoi saada poliittisia oikeuksia, kuten äänioikeuden. Usko yhteiskunnan kehittämiseen parlamentaarista tietä sai uusia näköaloja ja uutta perspektiiviä. Sosialidemokraatit osallistuivat sosiaalireformistiseen uudistustyöhön ja hallitustyöskentelyyn monissa maissa yhdessä myös porvarillisten puolueiden kanssa.

Sosialidemokraattisen talouspoliittisen linjan aatteellinen ydinrunko on vahva revisionismi suhteessa marxilaiseen vallankumousoppiin, sekä voimakas reformismi suhteessa kapitalismiin. Jatkuva uudistustyö kapitalismin oloissa on tarpeen siksi, että ohjaamattomana kapitalismi ei toteuta sosialidemokraattisten arvojen suuntaista kehitystä. Revisionismi puolestaan haastaa ratkaisumallien kaavamaisuuden, dogmaattisuuden ja fundamentalistisuuden.

Aikaisemmin omaksutut talouspolitiikan keinot ja välineet eivät ole itsessään pyhiä. Käytännön toimenpiteet ja erilaiset talouden järjestelmät on koeteltava, ja ne tunnetaan vain hedelmistään. Tärkeämpää kuin olla oikeaoppinen, on olla oikeaan osuva. Realismin korostaminen käytännön politiikassa ja talouden ratkaisujen kehittämisessä tuo parhaan lopputuloksen. Sen sijaan huonojen, toimimattomien tai soveltumattomien valintavaihtoehtojen puolustelu ei ole harmitonta aatteelliseltakaan kannalta.

EDUARD BERNSTEIN

Saksalainen **Eduard Bernstein** (1850–1932) tunnetaan työväenliikkeen historiassa sosialidemokraattisen revisionismin isänä. Saksalaisessa työväenliikkeessä käytiin 1890-luvulla ja 1900-luvun alussa revisionismi-kiista, jossa osapuolina olivat **Karl Kautskyn** johtamat ortodoksimarxilaiset ja Bernsteinin revisionistit. Ortodoksimarxilaiset korostivat, että yhteiskunta on kehittymässä väistämättä kohti sosialismia, ja että kapitalismi on luhistumassa tulevien vuosien aikana. Ortodoksimarxilainen analyysi johti käytännössä siihen, että sosialidemokraatit olivat kiinnostuneempia kapitalismin romahtamisen teoretisoinnista kuin vallitsevan yhteiskunnan kehittämistä.

Bernsteinin johtamat sosialidemokraattiset revisionistit puolestaan korostivat, että sosialidemokraattien tulisi revisioida ortodoksimarxilainen oletamus monopolikapitalismin romahtamisesta, sillä oletamus eivät vastannut enää todellisuutta. Bernstein katsoi, että sosialidemokratian tulisi omaksua parlamentaarinen ja gradualistinen strategia. Sosialistiset tavoitteet voidaan saavuttaa jatkuvan uudistustyön kautta. Vallitsevaa yhteiskuntaa muutetaan paremmaksi uudistus uudistukselta. Bernsteinin pääteoksena pidetään *Sosialismin edellytykset ja sosialidemokratian tehtävät* -kirjaa vuodelta 1896, josta löytyvät hänen revisionisminsa perusteet.

Bernsteinin mukaan sosialistinen työväenliikkeen tuli rakentaa poliittiset pyrkimyksensä maailmanhistoriallisen liberalismien vapausihanteiden pohjalle. Bernsteinille sosialismin tärkeimpiä päämääriä olivat vapaus ja oikeus itsemääräämiseen. **Isaiah Berlinin** käsittein ilmaistuna Bernsteinin vapaudella oli sekä negatiivinen että positiivinen ulottuvuutensa. Universaalit ihmisoikeudet rakensivat pohjan ihmisen negatiiviselle vapaudelle, mutta materiaalisen vapauden toteutumisen tarvitaan riittävän toimeentulon ja hyvinvoinnin mahdollistavia ay-oikeuksia sekä sosiaalipolitiikkaa. 2010-luvulla keskustellaan edelleen sosialidemokratiasta ja liberalismista. Tässä keskustelussa on hyödyllistä nostaa Eduard Bernsteinin nimi esiin.

KOLMAS TIE: KAPITALISMIN SISÄLLÖLLINEN UUDISTAMINEN

Kapitalismi, valtiososialismi ja sosialidemokratian kolmas tie ovat olleet keskenään kilpailevia käytäntöjä ja oppeja siitä, miten toimeentulo, hyvinvointi ja oikeus työhön parhaiten turvataan.

Työväenliike ei alkutaipaleellaan voinut uskoa, että tavoiteltava ihanneyhteiskunta, sosialismi, voisi perustua puhtaasti ja pelkästään kunkin ihmisen yksityiselle voitontavoittelulle muiden kustannuksella. Yhteiskunnan uudessa ihannemallissa taloudellisen toiminnan, valintojen ja käyttäytymisen pohjana ei enää olisi vain kunkin ihmisen oma etu. Usko ihmisen taloudellisen uutteruuden ja uhrautuvuuden kasvamiseen kapitalistisen yhteiskunnan alistavan pakkopannan, luokkarakenteen, poistuttua, oli aluksi vahva. Yhteisvastuullisuuden ja koko kansan yhteen hiileen puhaltamisen uskottiin kasvavan kaikkia hyödyttävässä talousjärjestelmässä paljon paremmin kuin vain harvoille voittoja kasaavassa kapitalismissa.

Kommunististen diktatuurien toteuttamien valtiojohtoisten suunnitelmatalouskokeilujen edetessä voimistui ajatus, että valtiolle omistuksen kautta keskitetyn taloudellisen päätösvallan monopolin sekä jäykän ja byrokraattisen suunnittelujärjestelmän sijaan, tulivat tuotannontekijät tehokkaammin ja tuottavammin tuotannon palvelukseen markkinoiden kautta. Tämä tapahtui, koska järjestelmä jakoi taloudellisesti tehokkaista ratkaisuksista taloudellisia palkkioita ja kannustimia myös yksityisille talouden toimijoille. Ihmisten palkitseminen kaikille koituvista hyödyistä näytti kannattavan myös kokonaisuuden kannalta.

Sosialidemokraattisten talouspolitiikan harjoittajien piirissä omaksuttiin yhä lisääntyvästi näkemys, että taloudellisen yksityisen edun tavoittelua oli turha yrittää estää tai kieltää. Sen sijaan eteenpäin pyrkiminen ja taloudellinen itsekkyyks tuli valjastaa koko yhteiskunnan palvelukseen ja hyödyksi, kasvua eteenpäin vieväksi käyttövoimaksi ja veturiksi.

Monet työväenliikkeen kannattajat olivat jo sen alkutaipaleella olleet itsenäisiä pienyrittäjiä, kuten suutareita, kirvesmiehiä, käsityöläisiä ja pienviljelijöitä. Työväenliikkeen revisionistit olivat jo varhain nostaneet esille teoreettisen kysymyksen siitä, olivatko päätelmät kapitalistin ja työläisen välisen vaihtosuhteen laadusta ja sisällöstä riittävä perustelu sille, että tuotantopää-

omaa tulisi ainakaan kokonaisuudessaan siirtää yhteiskunnan omaisuudeksi ja yksityinen omistus lakkauttaa.

Tuotantovälineiden yksityisen omistuksen muodollista muuttamista tärkeämpää oli omistuksen sisällöllinen muuttaminen. Reformististen ja revisi-onististen sosialidemokraattien mielestä työläisen oikeuksia ja osallistumista päätöksentekoon tuli kasvattaa markkinatalouden ja tuotantovälineiden yksityisomistuksen oloissa.

Tämä ei merkinnyt kuitenkaan vapaata markkinataloutta vaan toisen-laista yhteiskuntaa. Työvoimansa myyjän asemaa tuli vahvistaa. Työntekijän työstään saaman myyntipalkkion suuruutta tuli kasvattaa tuotantovälineiden omistajan keräämään hyötyyn ja voiton suuruuteen nähden. Työtä tekeviä tuli suojella hyväksikäytöltä ja riistolta tehokkaasti työlainsäädännöllä ja työ-ehtosopimuksilla.

Tuotannon ja talouden hyötyjakosuhteita tuli muuttaa, ottamalla kapi-talistin yksityisomaisuudellaan itselleen hankkimasta voitosta osa yhteisen demokraattisen päätöksenteon piiriin, julkisten palvelujen ja tulonsiirtojen aikaansaamiseksi. Sosialismin keinoksi tarjoutuivat yksityisen omistuksen lakkauttamista paremmat keinot, kuten markkinoiden julkiset ohjausmekani-smit, talouden toiminnan tuloksen jakaminen osittain uudelleen sekä työ-voiman hyväksikäytön mittava sääntely.

Näiden tavoitteiden asteittaisen saavuttamisen myötä kyseessä oli jo huo-mattavan erilainen yhteiskunta- ja talousjärjestelmä kuin alkuperäinen sään-telemätön monopolikapitalismi oli ollut. Säätelämättömälle ja ohjaamat-tomalle kapitalismille sekä toisaalta marxilaiselle, kapitalismin lopulliseen kumoamiseen pyrkineelle, sosialistiselle vallankumoussuuntaukselle, oli näin kehittynyt kolmas vaihtoehto, sosialidemokratian kolmas tie.

Toisen maailmansodan jälkeen eurooppalainen sosialidemokratia muo-dosti selkeän kolmannen tien vaihtoehdon porvarillisen oikeiston ja kommu-nistisen maailman rinnalla. Kolmannen tien vaihtoehdon taloudellinen jär-jestelmä perustui markkinatalousmalliin, yrittäjyyteen ja tuotantovälineiden yksityisomistukseen, mutta selkeästi säädellympänä ja hyvinvoinnin jakautu-misen kannalta sosiaalisempana kuin sen oikeistolainen, porvarillisen kapi-talismin vaihtoehto.

OMISTUSOIKEUDEN SISÄLLÖLLINEN UUDISTAMINEN

Bernsteiniläinen revisionisti **Mauno Koivisto** kuvasi (1956) tuotantovälineiden omistamisen sisältöä: ”Paitsi sitä, että valtion ja muiden yhteisöjen osuus tuotantovälineiden omistuksessa on kasvanut, on tapahtunut muutakin: omistusoikeuden merkitys on suuresti muuttunut, sen sisältö on ohentunut. Laajimmillaan olivat omistamisen antamat oikeudet silloin, kun tuotantovälineiden käyttäjät olivat niiden omistajan orjia, kun isäntä voi alaisensa sekä myydä että ottaa hengiltä. Maaorjuus oli jo hieman lievempi muoto omistusoikeutta. Viimeisen sadan vuoden aikana on tuotantovälineiden omistajalta otettu oikeus toisensa jälkeen pois. Työnantaja ei enää voi määrätä työntekijän vapaa-ajasta. Työpaikalle asetettavat vaatimukset on lakisääteisesti määrätty, työaika rajoitettu, palkat määrätään työehtosopimuksissa jne. Myös tuotannon suuntaan voi yhteiskunta eri keinoin vaikuttaa ja verotuksen avulla se voi siirtää suurituloisten varoja vähätuloisten käyttöön.

Mutta ei ainoastaan omistusoikeuden sisältö ole ohentunut, sen merkityksessä on tapahtunut myös siirtymistä. Aikaisemmassa, paikallaan pysyvässä yhteiskunnassa omistamisen, pitämisen oikeus oli tietysti merkittävä tekijä, mutta nykyaikaisessa muuttuvassa yhteiskunnassa on saamisen oikeus tullut ehkäpä tärkeämmäksi. Niinpä voimmekin katsoa, että oikeus työhön, oikeus ansiotuloon on omistusoikeuden nykyaikainen ja pian yleisin muoto. Tältä kannalta katsoen on ymmärrettävää, miksi työväenliikkeen piirissä ei nykyään enää kovin paljon askarrella sen kysymyksen kanssa, miten tuotantovälineet saataisiin pois yksityisten omistuksesta: nykyisin on olemassa kaikki mahdollisuudet jatkaa kuljettua tietä ja tehdä tuotantovälineiden omistusoikeudesta täysin sisällyksetön käsite.”

HYVINVOINTIVALTIO SOSIALIDEMOKRAATTISTEN ARVOJEN TOTEUTAJANA

Sosialidemokratia on toteuttanut tavoitteitaan rakentamalla kapitalistisen talouden vastapainoksi ihmisiä suojaavan palveluiden, tulonsiirtojen ja lain-säädännön verkoston, jota tänä päivänä kutsutaan länsieurooppalaiseksi tai pohjoismaiseksi sosialidemokraattiseksi hyvinvointivaltioksi. Yksityistä sek-toria täydentävänä yhteisenä sektorina se on luonut edellytyksiä talouden ja tuotannon hedelmien laajempaan jakautumiseen useammille, kuin ilman sitä olisi vapaasti kehittyvässä markkinataloudessa tapahtunut. Yhteiskunnallisen solidaarisuuden ja lähimmäisenrakkauden toteuttamiskanavaksi on kehit-tynyt tuloja uudelleenjakava ja hyvinvointipalveluita jokaiselle yhteiskunnan jäsenelle tarjoava sosialidemokraattinen hyvinvointiyhteiskunnan malli.

Sosialidemokratialle pohjoismaisen hyvinvointiyhteiskuntamallin raken-taminen on ollut tietoinen saavutus. Hyvinvointivaltion rakennustyö on ollut johdonmukaista sosialidemokratian tasa-arvoisuuden ja suuremman ihmis-arvon alkutehtävän kanssa. Luomalla sääntelyä, lakeja ja sitovia sopimuksia työmarkkinoille, perustamalla yhteisesti rahoitettuja palveluita sekä sosi-aalisia perusoikeuksia, on sosialidemokratia merkittävällä tavalla lisännyt ihmisten oikeutta ja mahdollisuuksia ihmisarvoiseen elämään. Hyvinvointi-valtio on tämän päivän reformismia, kapitalismin sisältöä muuttavaa asteit-taista uudistustyötä.

Kapitalismi merkitsee markkinataloutta, jolle on luonteenomaista vallan ja taloudellisen vaurauden keskittyminen harvoille. Keskittyneen maan ja tuo-tantovälineiden omistuksen yhteiskunnassa tapahtui toisinaan anteliaisuutta yhteiskunnan hierarkian puitteissa, sen luokkajaon ja säätyjaon sisällä. Toi-sinaan esiintynyt myötätunto ei kuitenkaan rikkonut raja-aitoja yhteiskunta-luokkien ja säätyjen välillä. Jako oli syntyperäinen ja ikuinen. Alemmassa ase-massa olevien avustaminen perustui sääliin ja armahtavaisuuteen, ei näiden oikeuksiin.

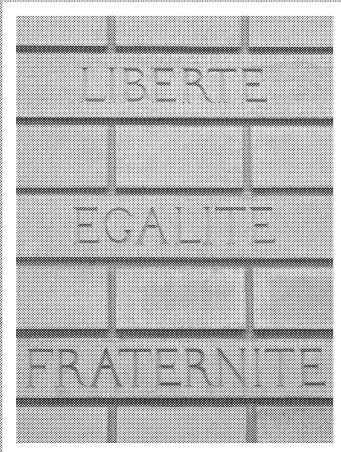
Heikompiosaisille sen odottaminen, että ihmisten avustamishalu ja hyvä-sydämys merkittävästi lisääntyisivät, ei ole historiallisessa katsannossa taannut todellista yhteisen vastuun toteutumista. Sosialidemokraattien talous-politiikka onkin nojannut oletukseen, että välttämättä muuttunutkaan yhteis-

kunta ei pohjimmiltaan muuta ihmistä täysin erilaiseksi, toisin sanoen, että yhteiskunnalliset olosuhteet eivät nähtävissä olevassa ajassa, saati vallankumouksellisen muutoksen avulla, muuta ihmistä altruistiseksi, taloudellisesti epäitsekäksi ja valmiiksi sellaiseen kollektiiviseen talouteen, jossa yksilöllisten ponnistusten tuloksia jaettaisiin myös kaikkien yhteiseksi palkinnoksi.

Sosialidemokraattisen työväenliikkeen toimintatapa ei ole jättänyt yhteiskunnallisen yhteisvastuun ja tasa-arvon toteutumista vain yhteisöjen tai parempiosaisten armahtavaisuuden varaan, vaan ajanut eteenpäin käytännön uudistuksia, jotka ovat merkinneet arvojen siirtymistä käytännön elämään. Sosialidemokratian käytännöllispoliittinen strategia on nojannut sellaisiin yhteiskunnallisen solidaarisuuden muotoihin ja rakenteisiin, jotka toimivat myös taloudellisesti itsekäästi käyttäytyvien ihmisten taloudessa. Jalous ja hyvämielisyys ovat kaikin tavoin tuettavia inhimillisiä piirteitä, mutta nekin toteutuvat todennäköisesti paremmin oikeudenmukaisessa ja tasavertaisessa kuin alistavassa ja eriarvoisessa yhteiskunnassa.

Hyvinvointivaltion ja palvelukuntien rakentaminen on ollut käytännöllinen tapa luoda arjen turvaa ja tuoda hyvinvointia kaikkien kansalaisten päivittäiseen elämään. Sosialidemokratian saavutuksia ovat olleet kaikille ihmisille perusoikeutena tulevat terveydenhuollon ja sairaanhoidon palvelut, lasten päivähoito, lastensuojelu, vammaispalvelut sekä vanhustenhuollon sisältämät sosiaalialan palvelut. Sosialidemokratian pitkäjänteisen toiminnan ansiosta on synnynyt sosiaalivakuutusjärjestelmä, joka turvaa elämää vaikeiden elämänvaiheiden läpi. Sosiaalivakuutus on turvannut toimeentuloa ja selviytymistä silloin, kun kyseessä ovat olleet sellaiset elämän vaiheet, kuten syntymä, lapsuus, sairaus, vammautuminen, työttömyys, työkyvyttömyys tai vanhuus. Sosialidemokraattien pohjoismaissa toteuttamat koulutusmahdollisuudet, varallisuudesta, syntyperästä ja kotitaustasta riippumatta ovat katkaisseet niitä sääty-yhteiskunnan perinteitä, joissa syntyperä määräsi yksilön koko elämänsä. Sosialidemokratia on voimakkaasti vahvistanut yksilön valinnanvapautta.

3.

Arvoperustaisen politiikan mahdollisuuksia

ARVOT POLITIIKASSA

Arvot kertovat ihmisten yhteiselämän tilasta, joka toteutuu inhimillisen tahdon synnyttämänä ilmentymänä, ihmisen tahdon voiman osoituksena sekä päämäärätietoisena ponnistelun tuloksena. Vertaamalla arvopäämääriä toteutuneeseen kehitykseen ja suunnittelemattomasti syntyneisiin tilanteisiin, voidaan nähdä ero olemassa olevan ja tahdotun tilan välillä. Tämä eron kurominen umpeen on systemaattisesti arvopäämääriin pyrkivän poliittisen kansanliikkeen ponnistelujen tavoite. Se synnyttää sosialidemokratian yhteiskunnallisen perustelun, motivaation ja tehtävän. Aatteelliset ihanteet sekä ympärillämme vallitseva asiointi muodostavat keskenään ristiriidan, ihmisarvoisen elämän vajauksen. Tämän vajauksen täyttäminen on sosialidemokratian historiallisten tehtävien ydin.

Sosialidemokratia pitää itseään Ranskan suuren vallankumouksen perillisenä. Tämä tarkoittaa sitä, että sosialidemokraatit ovat jo varhaisessa vaiheessa ottaneet maailmanlaajuisiksi tunnuksikseen vapauden, veljeyden ja tasa-arvon. Nykypäivään kääntäen näitä kolmea arvoa on kutsuttu tasa-arvoksi, solidaarisuudeksi ja vapaudeksi. Julistautuessaan tasa-arvon kannattajaksi ottaa ihminen kantaa siihen, mikä on hyvä ja mikä on paha yhteiskunnassa, mutta myös siihen, mikä ja minkälainen ihminen hänen mielestään on

perimmäiseltä olemukseltaan. Sen lisäksi, että ihminen kertoo omista kannoistaan ja näkemyksistään koskien yhteiskunnallisia ilmiöitä ja niiden toivottavuutta ja epätoivottavuutta, hän osoittaa tietynlaista käsitystä myös toisista ihmisistä, heidän oikeuksistaan ja asemastaan katsojan silmissä.

Arvoperustainen politiikka kohtaa monia haasteita. Ensinnäkin, arvojen toteutumiseksi on vaikea luoda yhtenäistä arviointimittaristoa. Toinen kysymys on, muuttavatko arvot todella maailmaa. Ovatko ideologiat itsenäisiä toimijoita vain näennäisesti, ja toimivatko ne pelkästään taloudellisten intressien, etujen ja edunvalvonnan peitteinä.

Sosialidemokraattinen liike ei määrittäisi itseään keskeisten arvojensa kautta, ellei se sisältäisi uskoa siihen, että aatteet, ideat, ihanteet ja arvot toimivat myös yhteiskunnallisten toimijoiden tavoin. Myös ihmisen tietoisuus ja sen muutokset aiheuttavat yhteiskunnallisia muutoksia. Arvot eivät ole vain määrittyjiä, vaan ne toimivat poliittisen päätöksenteon suunnan mittareina, määrittäjinä ja ohjaajina. On silti totta, että arvot, ajatukset ja asenteet ovat harvoin ristiriidassa ihmisen aineellisten etujen kanssa. Ihmisen on kuitenkin kyettävä katsomaan myös omaa henkilökohtaista etuaan laajemmalle ja pidemmälle. Tästä esimerkkinä on solidaarisuus tulevia sukupolvia kohtaan.

Arvot eivät sosialidemokraattisen aatteen piirissä merkitse sellaista yhteiskunnallista tilaa, joka voitaisiin koskaan lopullisena päämääränä saavuttaa. Sen sijaan arvot toimivat jatkuvan kehityksen suunnan osoittajina. Esimerkiksi tasa-arvo sosialidemokratian perusarvona ei merkitse täydellisen tasa-arvoisen yhteiskunnan lopullista saavuttamista. Se merkitsee ihmiselämässä aina uudelleen syntyvän ihmisten välisen eriarvoisuuden vähentämistä ja jatkuvaa poistamista määrätietoisella työllä. Yhteisvastuu arvotavoitteena merkitsee jatkuvia ponnisteluja sen puolesta, että yksipuolisesti itsekkyyteen perustuvat ratkaisut voisivat väistyä yhteisvastuuseen perustuvien valintojen tieltä. Täydellistä vapautta ei voi koskaan toteuttaa. Sen sijaan sosialidemokratia yhteiskunnallisena uudistusliikkeenä tähtää vapauden esteiden jatkuvaan poistamiseen ja vapaudettomuuden vähentämiseen.

TASA-ARVO, SOLIDAARISUUS JA VAPAUS NYKYPÄIVÄNÄ

Kun sosialidemokraattisen työväenliikkeen esiäidit ja esi-isät valitsivat tärkeimmäksi tavoitteekseen ja työnsä suurimmaksi päämääräksi ihmisten välisen tasa-arvon, monet ihmiset näkivät suoranaista nälkää. Monet näin-tyivät kurjuuden taakan alla ilman minkäänlaista mahdollisuutta parempaan elämään. Elämä oli monelle päivittäistä taistelua toimeentulosta. Vaikka maailma on noista ajoista monilta osin suuresti muuttunut, tarvitaan sosialidemokraattien mielestä tasa-arvon ja yhteisvastuun edistämistä myös nykyai-kaisessa maailmassa. Tavoite on edelleen edessäpäin, ja siihen pyrkiminen on työn ja ponnistelujen arvoista.

Joskus väitetään, että koska sosialidemokratian arvoja ei kuitenkaan laa-jassa mittakaavassa voida saavuttaa, on niiden tavoittelu turhaa. Perusteeksi on esitetty, että ihminen ei usein pysty hyvään, tai on perimmältään vain omaa hyötyä toisten kustannuksella tavoitteleva puolipeto. Arvoihin tukeu-tuva sosialidemokratia ei kiistä ihmiskuvaa, johon, usein olosuhteidenkin pakosta, liittyy itsekkyyks, oman edun tavoittelu ja kykenemättömyys altruis-tisiin, epäitsekkäisiin ja toisten puolesta uhrautuviin valintoihin. Tästä ei kuitenkaan voida loogisesti vetää sitä johtopäätöstä, että yhteiskunnan tulisi perustua itsekkyyteen ja alistaviin rakenteisiin. Rakenteellisen tasavertai-suuden sekä solidaarisuuden tavoittelu koko yhteiskunnan mittakaavassa on sosialidemokratialle tärkeää.

Ihmiskunnan historia ei ole aina perustunut toisen auttamiselle tai keski-näiselle myötätunnolle. Syntyperäinen eriarvoisuus, etuoikeudet sekä sorto, alistaminen ja toisten riistäminen näyttävät olleen monesti yhteiskunnalliseen järjestelmään sisäänrakennettuja ominaisuuksia. Tasa-arvo ja solidaarisuus eivät usein historiassa ole olleet myötäsyttyisessä tai myötäsukaisessa asen-nossa ihmisten käyttäytymisen kanssa. Päinvastoin, näyttää siltä, että ihmisen luonto ja yhteiskunnalliset olosuhteet ovat olleet omiaan viemään ihmisiä enemmänkin pois toistensa yhteydestä, yhteenkuuluvuudesta ja yhteisestä toiminnallisuudesta. Kilpailu, kateus, ennakkoluulot, ristiriidat, sodat ja kan-sanmurhat ovat jatkuvasti seuranneet toisiaan.

Yhdenvertaisten ja tasavertaisten lähtökohtien ja mahdollisuuksien luo-minen kaikille ihmisille on tärkeä ja keskeinen osa sosialidemokratiaa. Läh-

tökohtien lisäksi myös elämänkohtaloiden lopputulemaa tulee kohtuullistaa, vaikka tavallista heikommät elämäntilanteet johtuisivatkin ihmisen itsensä tekemistä huonoista ja vääristä valinnoista. Sosialidemokraattisen solidaarisuus-käsitteen rakennuspuuna voidaan pitää ihmiselle luontaista myötäelämisen kykyä, halua auttaa lähimmäistä sekä uskoa jokaiseen ihmiseen kohdistuvaan armoon, hyväksyntään ja jokaisen ainutlaatuisuuteen ihmisyksilönä. Ihmiselämän polkujen, mahdollisten virhevalintojenkin, sekä vastavasti onnistumisten ja menestyksen tasaamista ei ole tarkoitettu poistamaan ihmisen vastuuta omasta itsestään tai valinnoistaan. Uudelleen aloittamisen salliminen, anteeksianto ja elämänkohtaloiden kohtuullistaminen merkitsevät kuitenkin uusia mahdollisuuksia ja uutta elämää luovaa asennoitumista. Solidaarisuus heijastaa inhimillistä kykyä aistia toisessa ihmisessä oikeuden parempaan elämään ja ihmisarvoon, tavoitteenaan myös turhan kärsimyksen välttäminen. Solidaarisuus toimii eettisenä ohjenuorana, ja tasa-arvon lähtökohtana on ihmisrakkaus.

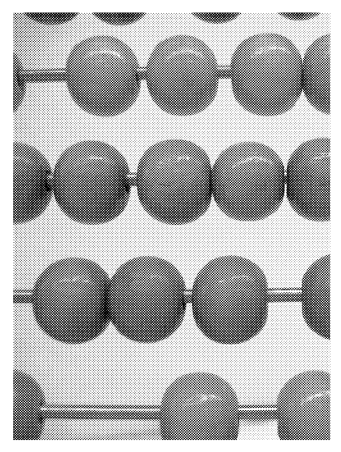
Yhteiskunnallinen järjestelmä voi perustua tasa-arvoon ja toteuttaa laajalti yhteiskunnallista solidaarisuutta, vaikka yhteiskunta koostuisikin omaa etuaan ajavista ja huonosti myötätuntoon ja yhteisöllisyyteen kykenevistä yksilöistä. Itse asiassa, mitä raadollisempi on ihmisten yksilötason elämä, sitä painokkaammin voidaan osoittaa tarve siihen, että yhteiskuntajärjestelmä perustuu tasa-arvoon ja yhteisvastuuseen. Usein ihmisen yksilötason käytöstä kuvaa liika puolustuksellisuus, minäkeskeisyys ja hyökkäävyys muita kohtaan. Niitä ruokitaan enemmän armottomammassa yhteiskunnassa kuin turvallisessa ja yhteisvastuullisuuteen perustuvassa yhteiskunnassa. Yksilöllisyys ja vapaus toteutuvat paremmin tasavertaisia oikeuksia turvaavassa yhteiskunnassa kuin yhteiskunnassa, jossa näitä oikeuksia ei yhteisesti pyritä turvaamaan. Sen sijaan ihmisten yksilöllisistä eroavaisuuksista ei voida johdonmukaisesti vetää sitä johtopäätöstä, että ihmisten tulisi olla merkittävästi eriarvoisessa asemassa.

Perusoikeudet syntyvät jokaisen ihmisen tasa-arvoisuudesta ja ainutkertaisuudesta. Ihmiselle kuuluu jo syntymän perusteella sosiaalisia, taloudellisia ja poliittisia perusoikeuksia. Syntyperäisten etuoikeuksien tulisi tulla kaikkien ihmisten perusoikeuksiksi. Kun yhteiskunnan toimivan työnjaon kannalta on tarpeellista asettaa ihmisiä eri asemaan, tulee kunkin yhteiskunnallisen

aseman perusteena olla, ei syntyperä, rikkaus, tai niiden avulla saavutettu valta, vaan kunkin ihmisen kyky, taito ja sitoutuminen tehtävän mukaisiin velvoitteisiin.

Sosialidemokraatit näkevät pelkkään itsekkyyteen ja vahvemman oikeuteen perustuvan yhteiskunnan vapaudettomana. Vapaus voi toteutua vain olosuhteissa, joissa täysi ihmisarvo on taattu jokaiselle, tasa-arvo on poistanut eriarvoisuudesta, alistamisesta, hyväksikäytöstä ja toisen ihmisen riistosta johtuvat vapauden esteet sekä yhteiskunnallinen solidaarisuus on viety pidemmälle kuin vain haavoittuvaisten olosuhteiden armoille jätetyssä talousliberalistisessa, oman onnen onkijoiden raakaan itsevastuuseen rajoittuvassa talousjärjestelmässä.

4.

Sosialidemokraattisen talouspolitiikan lähtökohtia markkinataloudessa

TALOUDEN ENSISIJAISUUS

Talouden ensisijaisuutta voi alleviivata sillä perusteella, että taloudesta, tai sitä koskevasta päätösten tekemisestä, ei ihmiselämässä pääse eroon. Pakkoja ja mahdollisuuksia luova talous on perusta monen muun elämänalan ja politiikkalohkon määräytymiselle. Päätöksenteon rajat eivät muodostu vain vapaan poliittisen tahdonmuodostuksen tai arvovalintojen perusteella. Vaihtoehdot, jotka ovat valittavissa, ovat taloudellisten mahdollisuuksien rajoittamat. Talouden merkitys perustuu ihmisten omaan elävään elämään, talouden ihmisille muodostamiin realiteetteihin.

Talouden perustan muodostavat ihmisten tarpeet. Näiden tyydyttämiseksi tuotetaan itse tai hankitaan muiden tuottamia hyödykkeitä, tavaroita, palveluita, aineellisia ja henkisiä tuotteita. Alkuresursseja yhdistetään tuotannoksi ihmisten tekemän työn, jalostamisen ja eteenpäin muokkaamisen kautta. Hyötyjä vaihdetaan ihmisten välisen kaupankäynnin ja vaihdannan vastikkeiden järjestelmien avulla.

Talouden ohjauksen merkitystä korostaa se, että tuotantotavassa tapahtuvat muutokset aiheuttavat mullistuksia koko muuhun yhteiskuntaan. Esimerkiksi 1700-luvun lopun innovaatio, höyryvoima, mullisti koko maailman. Se loi uudet ruhtinaat ja uudet alaiset, uuden jaon vauraisiin ja köyhiin ihmi-

siin ja alueisiin. Se rakensi kaupungit ja alueet uudelleen. Se mullisti samalla ihmisten kanssakäymistä, kulttuuria, elämäntapoja ja uskomuksia.

Samoin teki seuraava teollisen vallankumouksen aalto, joka sai syntynsä 1800-luvun lopun polttomoottoreiden keksimisestä. Yhtä lailla mikrosiru ja tietotekninen vallankumous, ja kenties biovallankumous, aiheuttavat koko yhteiskunnassa suuria harppauksia. Jos maailmaan haluaa vaikuttaa, on pysyttävä vaikuttamaan myös talouteen.

SOSIALIDEMOKRATIA MARKKINATALOUDEN LAPSENA JA KAITSIJANA

Sosialidemokratia on markkinatalouden lapsi, johdannainen, seuraus, kehittäjä, täydentäjä, pehmentäjä, tasapainottaja, parantaja, edistäjä, vahvistaja, rajoittaja, ohjaaja, sääntelijä, vastavoima ja haastaja. Sosialidemokraattinen hyvinvointivaltio on toisaalta lisännyt markkinatalousjärjestelmän inhimillistä kantokykyä ja iskukestävyyttä luomalla sosiaalista turvallisuutta ja vakautta epävakaisiin oloihin sekä jakamalla vaurautta ja hyvinvointia laajemmalle, kuin ohjaamaton ja sääntelemätön kapitalismi sen jakaisi. Toisaalta sosialidemokratia on rajoittanut talouden vapautta ja toisten ihmisten raakaa hyväksikäyttöä tuotannossa.

Pohjoismainen hyvinvointivaltio on syntynyt, paitsi työväen aatteellisenä tahdonmuodostuksena, myös taloudellisen toiminnan kasvun ja laajentumisen seurauksena. Maatalouteen perustuneen yhteiskunnan haastaneen taloudellisen toiminnan ja kaupankäynnin vapautumisen myötä on talouden arvonlisäys kokenut mullistavia kasvuimpulsseja. Sosialidemokratian toimintamahdollisuudet sosiaalisten uudistusten ja hyvinvointivaltion rakentamisessa ovat kasvaneet talouden kasvun ja teollistumisen myötä. Poliittinen työväenliike on päässyt jakamaan uudelleen ja laajemmalle kapitalismin oloissa syntyneitä tuotannon hedelmiä. Tuottavuuden puutteet, talouden resurssien käytön tehottomuus ja turha vajaakäyttö eivät sen sijaan ole tuottaneet hyvinvointiyhteiskunnan kannalta hyvää lopputulosta.

Hyvinvointivaltion kehittämisen myötä alkuperäinen kapitalistinen talous- ja yhteiskuntajärjestelmä on muuttunut toisenlaiseksi. Valtion ja koko julkisen sektorin tehtävänkuvaa on sadan vuoden ajan kehitetty sen alkupe- räisestä tehtävästä, pelkkien järjestyksenpidon vähimmäistehtävien hoitami-

sesta, jatkuvasti yhä laajemmaksi. Tämä on tapahtunut työväenliikkeen vahvalla poliittisella myötävaikutuksella. Vähimmäisturvan ja välttämättömien minimipalvelujen turvaamisesta on edetty kohti yhä laajempaa palvelujärjestelmää, joka kattaa monipuolisesti ihmisten hyvinvointiin, vapaa-aikaan ja sivistykseen liittyviä tarpeita. Hyvinvointivaltio on toiminut kapitalismin vastavoimana myös työelämän harvainvaltaisuuden vähentämisessä.

Länsimaissa toteutunutta kasvun tapaa ei voi kaikessa ihannoida. Säätelemätön talouden toiminta, kasvun epätasapaino ja vaurauden jakautumisen epätasa-arvoisuus ovat aiheuttaneet monin paikoin suoranaista kärsimystä ja sosiaalisia ongelmia. Rikkauksien kerääminen ei ole perustunut vain tehtyyn työhön vaan satojen vuosien ajan myös luonnonvarojen ja siirtomaiden ihmisten riistoon, sotilaalliseen hegemoniaan ja raakaan monopolikapitalismiin.

TALouden KASVU JA YKSITYINEN TALOUS

Ihmisen historiaa on vienyt eteenpäin halu luonnonvarojen hyödyntämiseen ja jalostamiseen. Kyky ideoida ja keksiä uutta, sekä jatkuva uusien ja monipuolisempien tuotteiden, tuotantotekniikoiden, menetelmien ja toimintatapojen kehittäminen ihmisten tarpeisiin, pitää yllä talouden kasvua ja jatkuvaa muutosta.

Koska ihmisen tarpeiden ja halujen kirjo ja monipuolisuus näyttävät koko ajan kasvavan, on tämä valtava taloutta ohjaava voima otettava huomioon talouden järjestelmän suunnittelun eräänä lähtökohtana. Samaan aikaan, kun ihminen pyrkii turvallisuuteen ja tasapainoon, pyrkii hän myös eteenpäin. Talouden perusta on se, että ihmiset haluavat tyydyttää lisääntyvät ja muuttuvat tarpeensa ja halunsa. Taloutta ja talouden kasvua ei voi määrätä pysähtymään niin kauan, kuin ihmisen käyttäytymistä ohjaa usko, että hyödykkeiden monipuolistuminen sekä niiden laadullinen kehitys ja määrällinen kasvu tyydyttävät ihmisen tarpeita entistä enemmän.

Sosialidemokratian poliittinen käytäntö on rakentunut keskeisesti ajatukselle, että ihmisen irrottaminen tuotannosta ja taloudesta ei ole mahdollista. Arvojen, ideaalien ja ihanteiden tulee toteutua myös ihmisten aineellisissa elinolosuhteissa. Mikäli taloudelliset resurssit eivät ole kutakuinkin tehok-

kaassa käytössä, voi se johtaa talouden kantokyvyn rahoituskriisiin, jolloin jaettava tuotos ja varallisuus pienenevät, mikä pakottaa supistamaan myös julkisesti rahoitettujen ja ohjattujen palvelujen ja tulonsiirtojen määrää. Tämä ei ole sosialidemokraattien tavoite.

Kasvun hyväksyminen talouspolitiikan lähtökohdaksi tarkoittaa sitä, että talouden kestävä reunaehdot huomioon ottaen ehtyvien aineellisten resursien osuuden tulee suhteessa tuotannon arvon kasvuun jatkuvasti pienentyä. Talouden kasvun ja ympäristön saastuttamisen ja kuormittamisen kasvun automaattinen yhteys tulee katkaista. Alkuresursseja on vähemmän, kuin niitä tarvittaisiin kysynnän tyydyttämiseksi. Maapallolla on vain rajallinen määrä vettä, ilmaa, maa-alaa, luonnonvaroja ja raaka-aineita.

Poliittiset, taloutta koskevat päätökset eivät yksin tai itsessään takaa vaurautta. Poliitikko ei voi ratkaista ihmisten ongelmia ihmisten puolesta. Hän ei voi tuoda rikkautta lahjaa ihmisten oman toiminnan ulkopuolelta, vaan ongelmat voidaan ratkaista vain ihmisten kanssa, ihmisten kautta ja ihmisten avulla. Sosialidemokraattisen talouspolitiikan toteuttajan, demokraattisen talouspolitiikan ja ekonomistisen sosialidemokraatin mielenkiinto ei rajoitu vain julkisen sektorin kehysten ja seinien sisällä tapahtuvaan toimintaan. Se ei rajoitu vain kunnanvaltuustoihin ja parlamentteihin, tai niiden johtamina toimiviin virastoihin, laitoksiin, kanslioihin ja ministeriöihin, vaan mielenkiinto kohdistuu koko talouden toiminnalliseen kokonaisuuteen. Ihmiset itse tekevät talouden. Sosialidemokratian talouspolitiikan painopiste on myös siinä, mitä tapahtuu yksityisissä talouksissa ja markkinoilla, ihmisten yksityisessä elämässä, omassa toimeliaisuudessa ja vapaaehtoisen vaihdon piirissä.

TALouden TEORIAN MERKITYS

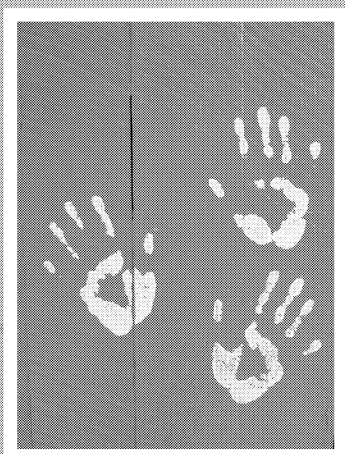
Talouden teoria on yksinkertaistus. Yhteiskunnallinen teoria ei sinänsä ole sellaisenaan olemassa ympäristössämme, vaan kyseessä on aina raa'alla kädellä piirretty ajatuskartta. Teoria yhteiskuntaa kuvaavana ajatusrakennelmana esittää sen paljon pelkistetympänä ja yksinkertaisempänä, kuin mitä elämä todellisuudessa on kaikessa monipuolisuudessaan. Teorian tietoinen ja huolellinen rakentaminen kannattaa siksi, että se luo järjestynyttä kokonais-kuvaa ympäristöstä ja tapahtumien kulusta, niiden syistä ja seurauksista. Siten

se antaa mahdollisuuksia ymmärtää ja ennustaa tulevia tapahtumia ja ohjata niitä entistä tehokkaammin. Teoria piirtää toimintakartan, jonka avulla voi päätellä, mitä reittiä kannattaa seurata saavuttaakseen asetetut tavoitteet, ja mitä reittivalintoja tulee samasta syystä välttää.

Teorian vahvuus syntyy silloin, jos se pystyy tavoittamaan, löytämään ja kuvailemaan keskeisiä piirteitä elämästä, siten että syy- ja seuraussuhteita selittäessään se pystyy valtavasta aineistomäärästä nostamaan esiin olennaisen, ja erottamaan sen epäolennaisesta. Toisaalta teoriaan sisältyy myös vaara. Houkutus uskoa ilmiöiden liian kaavamaiseen tulkintaan on suuri, koska ihminen haluaa ajatuksensa järjestykseen. Ympäristönsä ilmiöiden selittäminen yksinkertaistaen ja pelkistäen tuo ihmiselle hallinnan ja turvallisuuden tunnetta. Riskinä lisäksi on, että korkeiden ihanteiden tavoittelu toimimattomilla keinoilla, epätäydellisellä tilannekuvalla tai väärällä yhteiskuntateoreettisella kartalla varustettuna, saattaa johtaa tavoiteltuun tilaan nähden täysin päinvastaiseen lopputulemaan ja tavoitteiden saavuttamisen sijaan täydelliseen epäonnistumiseen.

Yhteiskunnallisen arvotavoitteen avulla kerromme, minkälaista kehitystä pidämme toivottavana ja minkälaista epätoivottavana. Vielä emme ole kuitenkaan päässeet kovin pitkälle sen kertomisessa, mitkä olisivat päteviä toimenpidesuosituksia käytännön politiikalle. Jotta voimme suositella käytännön toimenpiteitä, on otettava kantaa siihen, millä lainalaisuuksilla yhteiskunta kehittyy ja miten eri toimenpiteemme vaikuttavat siihen. Tällöin olemme teorian alueella. Näiden teoreettisten ratkaisujen löytämistä ja kelvottomien toimenpidevaihtoehtojen hylkäämistä voi suuresti auttaa tieteellinen tutkimus. Teorian kuvan paikkansapitävyys on arvotavoitteiden kannalta ratkaiseva oikeiden toimenpiteiden etsinnässä ja väärin valintojen välttämässä. Väärä kartta vie väärään suuntaan, vaikka päämäärä olisikin hyvä. Teoriakuva sisältää tiedostamattomia ja tietoisia oletuksia tietyn järjestelmän toiminnasta tai ihmisen toimintaympäristöstä. Näiden perusteella päätöksentekijä tekee valintojaan ja tulkintojaan. Siksi päätöksentekovalintoja ohjaavat näkymättömät käsitykset on syytä tehdä näkyviksi käsityksiksi.

5.

Näkyvä käsi – vapaita markkinoita parempi talouden ohjaus

NÄKYMÄTÖN KÄSI: TÄYDELLISTEN MARKKINOIDEN TEORIA

Markkinaohjauksen teoreettinen ydin on hinta. Hinta toimii talouden ohjaajana. Täydellisten markkinoiden teoriassa hintaan sisältyvät tuotannon synnyttävästä taloudellisesta toiminnasta koituneet kustannukset. Tuotantokustannukset siirtyvät hintoihin. Ostajien valinnan kautta hinta ottaa huomioon myös toiminnan tuloksena syntyvän, kuluttajan saaman ja kokeman hyödyn sekä valinnat hyötyjen välillä. Hinta kuvaa arvoa, joka annetaan taloudellisen vaihdon piirissä tuotteelle. Tuotteen arvosta voidaan johtaa hinta myös tuotteen valmistukseen sisältyvälle työlle, osaamiselle, rahoitukselle, välituotteille, raaka-aineille sekä koneille ja laitteille. Näin hinta sovittaa yhteen toiminnan kustannukset ja siitä syntyvät hyödyt.

Käytännössä markkinoiden toiminta toteutuu useimmiten epätäydellisenä. Vaatimuksena täydellisille markkinoille on, että kaikilla tulee myös olla täydellinen informaatio tuotteiden ominaisuuksista. Jo yksin tämä vaatimus rajaa teoreettisesti optimaalisen tehokkaan markkinatalouden toteutumismahdollisuuden pieneksi. Lisäksi täydellisten markkinoiden toiminta vaatii jo lähtökohdiltaan paljon julkista sääntelyä, sopimusoikeudellista valvontaa ja alati ilmenevien kilpailun rajoitusten määrätietoista purkua.

Teorian mukaan hinta ohjaa tuotantoa taloudellisten kannustimien kautta, kuin näkymättömän käden voimasta. Tuotteen hinta ei voi ylittää sitä, mitä ihmiset, käyttäjät, kuluttajat ja ostajat ovat valmiita tuotteesta maksamaan. Toisaalta tuottaja ei myy tuotetta alle sen tuottamisesta aiheutuneiden kustannusten hinnan. Kunkin tuotteen hyödyllisyyden ja tuotantokustannusten välinen tasapaino kertoo, kuinka paljon kutakin hyödykettä kannattaa tuottaa.

Jos tuottajat eivät saa tuotettaan kaupaksi, kannattaa tuotteen tuotantoa supistaa. Vaihtoehtoisesti voi tuotteen myyntiä lisätä tekemällä tuotteesta vieläkin arvokkaamman ja hyödyllisemmän kuluttajien kannalta. Toinen tapa myynnin ja tulojen lisäämiseksi on tehostaa tuotteen valmistusta, alentaa tuotantokustannuksia ja siten sen hintaa. Näin kannustinvaikutus toimii johdonmukaisesti sen tavoitteen suuntaisesti, että kuluttajien tarpeet tutkitaan, kohdataan ja tyydytetään. Samoin tuotantoresurssien säästeliäs, tuottava ja tehokas käyttö tulee palkituksi.

Teoriassa oikein ja hyvin toimivien markkinoiden tärkein hyöty on taloudellisten resurssien ohjauksen tehokkuus. Talouden tuotantorakenne muodostuu teoriassa älykkäästi, joustavasti, notkeasti, sekä tarpeiden että kustannusten mukaan. Mikäli tarpeet muuttuvat, muuttuu tuotantorakenne. Toisaalta kustannusten vertailu ohjaa tuottamaan siellä, missä tuotanto on kannattavinta ja edullisinta suhteessa muihin tuotantovaihtoehtoihin. Pienemmillä panoksilla saadaan yhä enemmän aikaan, ja aikaansaadut tuotteet ovat jatkuvasti kehittyviä ja paremmin ostajien tarpeet huomioon ottavia.

Kukin tuote kannattaa valmistaa siellä, missä tuotannon tekijät, luonnonvarat, työvoima ja pääoma ovat parhaiten saatavilla ja yhdisteltävissä tuotantoa varten. Niiden tuottavan hyödyntämisen ja käytön kannalta absoluutiset kustannukset toimivat tehokkaina ohjaajina. Lisäksi laajassa talouden työnjaossa kunkin talouden toimijan kannattaa keskittyä siihen tuotantoon, jonka valmistuksessa käytettävissä olevat resurssit ovat myös suhteellisesti edullisimmassa ja tuottavimmassa käytössä, eli jossa niiden toteutuvan käytettävän suhteen vaihtoehtoisen, toteutumatta jäävän käytettävän aiheuttamat menetykset ovat pienimmät. Näin vaihtoehtoiskustannukset minimoituvat.

Kuluttajalla on paljon valtaa ja valinnanvapautta päättäessään ja arvioidessaan eri hyödykkeistä saamiaan hyötyjä. Kuluttajan kannattaa pyrkiä kehittämään, tuotteistamaan ja tarjoamaan hallussaan olevia tuotannon tekijöitä,

kuten työvoimaansa ja omistamiaan pääomia sekä raaka-aineita, tuomalla nämä yhteiseen tuotantoon hyödynnettäviksi. Tällöin hänet palkitaan entistä suuremmalla ostovoimalla ja kulutuskyvyllä. Palkitseminen tukee uusien innovaatioiden syntyä ja tuotantoteknologioiden eteenpäinmenoa.

Yksilöt suunnittelevat kulutuskäyttäytymistään ja markkinoilla kysyttyjen tuotannon tekijöiden hankkimista haltuunsa usein jopa vuosikymmeniä eteenpäin. Tuottajat tutkivat, suunnittelevat, tekevät kannattavuuslaskelmia ja suunnitelmallista tuotteiden ja tuotanto-organisaatioiden kehitystyötä. Raaka-aineiden ja tuotannossa käytettävien luonnonvarojen tuotantoa, sijoittumista ja edelleen jalostusta pohditaan ja suunnitellaan jatkuvasti. Oikeasuuntaisten suunnitelmien kehittäminen tuottaa parhaan tuloksen. Huonoista ja epäonnistuneista suunnitelmista järjestelmä armotta rankaisee.

Teorian mukaan talouteen osallistuvilta ihmisiltä järjestelmän optimaalinen toiminta ei edellytä kuin kykyä kaavamaisen johdonmukaiseen oman taloudellisen edun maksimointiin kaikissa valinnoissa. Kun vain kaikki pyrkivät tiiviisti suurimpaan mahdolliseen rahataloudelliseen hyötyyn, ohjaa markkinoiden näkymätön käsi tehokkaimpaan tuotannon yhdistelmään. Toisaalta vain omaan hyötyynsä pyrkivien toimijoiden markkinoilla järjestelmä ei toimi tehokkaasti kuin vain kilpailun voimasta. Kun tuotteen tuottajia on paljon, ja kilpailu on avointa ja todellista, laskee se teoriassa määrällisesti viimeiseksi tuotetun tuotteen hinnan sen tuotantokustannusten tasolle. Epätäydellisen kilpailun markkinoilla näin ei tapahdu, ja tehokkuushyöty menetetään.

Markkinat luovat äärimmäisen ankaran talouden ohjausmekanismin. Jos tuotantokustannukset nousevat yli markkinoilta saatavan hinnan, ei tuotetta kannata enää maailmaan valmistaa. Markkinat lopettavat kannattamattoman toiminnan. Järjestelmä lakkauttaa rahaa tuotantokustannusten katteeksi tuottamattomat toiminnot ja tuotanto-organisaatiot. Järjestelmän ohjauksen voimasta näihin aikaisemmin käytetty työvoima, ja kaikki muut resurssit, jäävät täysin turhiksi ja tarpeettomiksi, kunnes niille, ehkä vielä joskus, saattaa löytyä uusi käyttötapa.

NÄKYVÄ KÄSI: TALOUDEN TÄYDENNETTY OHJAUSJÄRJESTELMÄ

Sosialidemokraatit haluavat puuttua markkinatalouden vapaaseen toimintaan kahdesta eri syystä. Toisaalta siksi, että pelkästään ohjaamattomien ja vapaasti toimivien markkinoiden lopputuloksena syntyvä tulonjako ei vastaa sosialidemokraattien mielestä oikeudenmukaisen yhteiskunnan tavoitetilaa. Talouden toimintaan puuttuminen ja markkinoiden ohjaaminen tuottavat paremmin sellaisen yhteiskunnan, joka vastaa sosialidemokratian arvoja.

Sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen perustuvien interventioiden syyt ja tarpeet ovat johdettavissa sen perusteella, mitä pidetään arvokkaana ja tärkeänä ja mitä huonona yhteiskunnan piirteenä. Sosialidemokratian tavoitteena on sosiaalisuus taloudellisen toiminnan hyötyjen ja tuotannon hedelmien jakamisessa, sekä kansanvaltaisuus taloudellisen päätäntävällän jakautumisessa. Se, että jokainen pääsee talouden hyötyihin mukaan, mukaan lukien tulevat sukupolvet, on työtä ja toimeentuloa arvostavan sekä sosiaalisuuteen ja demokraattisuuteen pyrkivän sosialidemokraattisen liikkeen talouspolitiikan ydintavoite.

Sosialidemokraattisen talouspolitiikan toinen peruste on se, että markkinoiden toimintaan puuttumisen kautta syntyy vapaita ja ohjaamattomia markkinoita parempi ja tehokkaampi taloudellinen lopputulos. Sosialidemokraatteja kiinnostaa yhteiskunnan tuotantomahdollisuuksien laajentaminen. Hyvin suunniteltu ja toteutettu talouden toimintaan puuttuminen voi luoda parempia mahdollisuuksia työhön ja toimeentuloon sekä laajentaa koko yhteiskunnan mahdollisuuksien ja valinnanvapauden alaa tuotannon hedelmien käytössä ja hyödyntämisessä.

Talouden keskiössä ovat talouden resurssit sekä niiden käytön ohjausjärjestelmä. Ihmisten elämä rakentuu tuotannon ympärille. Talouden toiminnan ohjaus ohjaa kaikkea muuta ihmisen elämää. Markkinoilla talouden ohjaus toteutuu kuin itsestään, kuin näkymättömän käden voimasta. Se päättää, mitä tuotetaan ja kenelle. Sosialidemokratia tuo näkymättömän käden ohjauksen rinnalle toisen, näkyvän käden. Sosialidemokraattinen talouspolitiikka muokkaa järjestelmää sen molemmissa päissä, sekä tuotannon että kysynnän alueella. Näkyvän käden ohjaus vaikuttaa siihen, millä tavalla, minkälaisilla ehdoilla ja kenen hyödyksi talouden resursseja tuotannossa käytetään, sekä

siihen, minkä inhimillisten tarpeiden tyydyttämiseksi talouden tuotantoa ylläpidetään.

NÄKYVÄN KÄDEN INTERVENTIOIDEN TEHOKKUUS

Se, että markkinoiden toiminta paranee interventioilla, kuuluu tieteellisen testaamisen ja todistelun piiriin. Kun arvotavoitteet on asetettu, voidaan markkinoiden toimintaan puuttumisen ja talouden ohjaamisen laatua ja määrää arvioida ja mitata vain sen perusteella, miten nämä toimet ovat onnistuneet niille asetettujen tavoitteiden saavuttamisen kannalta ja aikaansaatuisten tulosten valossa.

Näkyvän käden puuttumisella vapaiden markkinoiden toimintaan tulee olla aina jokin selkeä tavoite. Käden liikuttaminen kuluttaa yhteiskunnan voimavaroja. Tärkeää on ennakoida, kuinka voimakas käden liike tarvitaan, ja kuinka syvälle markkinatalouden toimintaan sen tulee ulottua, jotta saadaan aikaan paras mahdollinen vaikutus ja tulos. Käden liike saattaa olla epätarkka, ja väärin kohdennettu ja taitamaton käden käyttö saattaa kuluttaa voimavaroja enemmän kuin käden toiminta tuo niitä lisää. Optimaalinen näkyvän yhteiskunnallisen interventiokäden liikuttaminen perustuu sen kustannusten ja hyötyjen väliseen oikeaan osuvaan arviointiin.

Julkisella interventiolla on aina todistustaakka. Huono markkinoiden toimintaan puuttuminen, huono harkinta tai huono toteutus, saattavat johtaa yhä uusiin tai suurempiin ongelmiin, kuin jopa alun perin vallinneessa tilanteessa on ollut. Markkinatalouden rajoittaminen, kuormittaminen, estäminen tai edes ohjailu eivät ole itsetarkoituksia, vaan ne ovat vain välinearvoisia toimintoja, joiden tehokkuutta niille asetettujen tavoitteiden saavuttamisen kannalta kannattaa arvioida empiirisesti aina, kun se on mahdollista.

Tehokkaasti tavoitteisiinsa pyrkivän sosialidemokraattisen talouspolitiikan edellytys on olla hukkaamatta niukkoja taloudellisia resursseja, joilla ylipäätään voidaan vaikuttaa yhteiskuntapoliittisten tavoitteiden saavuttamiseen. Siksi käytännön politiikkaa harjoitettaessa on tavoitteena löytää optimaaliset julkisten resurssien käyttöjen raja-arvot, joissa yhteiskunnalliset hyötymaksimit saavutetaan niin pitkälle vietyinä, kuin se on mahdollista siten, että resurssien käyttö tiettyjen tavoitteiden saavuttamiseen ei olennaisesti

heikkennä joidenkin muiden tärkeiksi koettujen tavoitteiden saavuttamista tai vaikuta voimakkaan supistavasti sellaiseen yksityisen talouden toimintaan, joka lopulta muodostaa perustan myös julkisen talouden resurssien käyttövaran kasvattamiselle. Jokaiselle toimenpiteelle ja käytetylle veroeurolle tulee olla painava ja tarkasti pohdittu peruste.

Mikäli halutaan luoda tehokas talouden ohjausjärjestelmä, on vältettävä esimerkiksi kiusaus käyttää markkinoita vääristäviä interventioita pienten ryhmien eduksi kokonaisetujen kustannuksella. Myös veroeurojen käytön demokraattinen valvonta voi olla vakavasti puutteellista. Sen toteutumisen kannalta erilainen kyvyttömyys, sumutus, harhaanjohtaminen, kvasitoiminta ja muut julkisen toiminnan epätäydellisyydet saattavat ehkäistä tehokasta veroeurojen käyttöä ja resurssien vaikuttavaa, tuloksellista, tuottavaa ja tehokasta kohdentamista.

Yhden tavoitteen edistäminen voi heikentää toisen tavoitteen toteutumista. Siksi eri tavoitteiden välisen valintakaupan on perustuttava mahdollisimman oikeaan osuviin arvioihin siitä, mitkä ovat eri tavoitteisiin pyrkimisten väliset vaihtosuhteet. Näkyvän käden toiminta ei ole rajatonta. Sillä ei ole voimavaroja kaikkien toiveiden toteuttamiseen. Valitsematta jääneiden vaihtoehtojen ja näkyvän käden liikkeiden sisältämät hyödyt ja edut ovat toteutuneiden valintojen kustannuksia. Näkyvää kättä liikuttavat päätökset ovat kaikissa tilanteissa erehtyvien ja epätäydellisten ihmisten tekemiä, vaikkakin ne perustuvat demokraattisesti saatuun toimivaltaan.

YKSITTÄISET VALINNAT JA YHTEINEN ETU

Markkinatalouden teoria nojaa uskoon, että vapaaehtoisesti markkinoilla toteutuvat valinnat kuvaavat parhaalla mahdollisella tavalla ihmisyksilöiden hyötyjä, etuja ja tarpeita. Markkinoiden valinnanvapauteen ja spontaaniuteen kuuluu, että mikäli jokin asia tulee valituksi, on se arvokkaampi, kuin valitsematta jäänyt valintavaihtoehto. Markkinataloudessa kysyntä määrää, mikä on arvokasta, ja asiain arvo johdetaan yksittäisten valitsijain valinnoista.

Lähtökohta vaikuttaa aluksi mielekkäältä, sillä kuka muu kuin ihminen itse voi kaikki etunsa ja tarpeensa ottaa paremmin huomioon ja tehdä asioille relevantin arvojärjestyksen itse kokemiensa tärkeysjärjestysten mukai-

sena. Toisaalta, luovuttaessaan taloudellisen tuotannon ohjaamisessa vallan yksityiselle kysynnälle, luovuttaa markkinatalouden mukainen ajatustapa yksilöiden koordinoimattomille päätöksille myös koko yhteiskunnassa raskaan painoarvon ja kriittisesti ratkaisevan sisällöllisen merkityksen: kysynnän muutokset hävittävät tuotantoa ja siten toimeentulon mahdollisuuksia toisaalla, ja synnyttävät sitä toisilla alueilla ja toimialoilla.

Vapailla markkinoilla keskenään koordinoimattomat, ja alhaiseen informaatioon perustuvat päätökset määrittävät lopulta investoinnit ja työvoiman kysynnän. Tuotannollisen kehitystason ja innovaatioiden merkityksen lisäksi yksityiselle kysynnälle on luovutettu lähes yksinomaisen kuninkuus päättää talouden kehityksen suunnasta, etenkin kaikkiin muihin taloudellisten kehityksen ohjaukriteereihin ja välineisiin verrattuna. Se ohjaa tuotantoa, siinä tapahtuvia mallien muutoksia ja koko talouden potentiaalin käyttöä sekä valtavien resurssimäärien käytön tapoja ja niiden kohdentamista.

Kuluttajien valinnanvapaus ja ensisijainen asema tuotannon määrittämisessä on osa talouden demokratiaa ja valinnanvapautta. Yksilöt, yritykset ja muut taloudelliset yksiköt eivät elä täysin ohjaamattomasti, vaan suunnittelevat markkinatalouden palkinnot ja rangaistukset huomioon ottaen tulevaisuuttaan. Kuitenkin, vaikka kuluttajille annetaan olennaista valtaa päättää tuotantoelämän suunnasta ja resurssien allokaatiosta, ei tämä tarkoita, että kuluttamiseen tulisi suhtautua välinpitämättömästi tai kritiikittömästi.

Pelkkä tuotannon markkinaohjaus merkitsisi sitä, että taloudessa tuotettaisiin vain sellaisia tuotteita, jotka välittömästi tai pidemmällä aikavälillä hyödyttäisivät niiden yksittäistä ostajaa. Kun päädytään pääosin yksilöiden valinnanvapauteen perustuvaan tuotannon ohjaukseen, järjestelmän ydinongelmiin kuuluu, kuvaako kysyntä ja kulutus todella ihmisen tarpeita. Toinen keskeinen kysymys on, voiko talouden koko ohjausta kovin onnistuneesti rakentaa pelkästään yksittäisten yksiköiden, yksilöiden ja yritysten irrallisten päätösten varaan, ja niiden summana siten, että kaikkien yhteinen etu toteutuisi parhaalla mahdollisella tavalla.

Yksilön kyky järkeviin valintoihin sekä rationaalisuuteen kuluttajana ja taloudellisena toimijana on rajallinen. Valintoihin kohdistuu merkittävää ohjailua ja manipulointia. Valintojen vaikutukset kokonaisuuteen eivät ole valintahetkellä näkyvillä. Yksilö ei aina tee edes oman kokonaishyötynsä kan-

nalta oikeita valintoja tai valitse järkevästi. Yksittäisen taloudellisen toimijan tiedon puutteet, perinteiden voima valintoja tehdessään, laumasieluisuus sekä halu noudattaa yhteisönsä normeja ja käyttäytymissääntöjä ilman omaa harkintaa, vähentävät valintojen itsenäisyyttä. Ihmisen peruspahe katsoa lyhytnäköisesti tulevaisuuttaan sekä laiskuus, tyhmyys ja väärät luulot ovat kaikki alati läsnä yksittäisten ihmisten valintoihin perustuvassa talouden ohjausjärjestelmässä.

TÄYDENNETTY MARKKINAKYSYNTÄ

Sosialidemokraattisen hyvinvointivaltiopolitiikan keskeinen talousteoreettinen väittäjä on, että ohjaamattomasti muodostuva markkinahinta ei läheskään kaikissa tapauksissa sisällä kaikkea sitä hyötyä, mitä joidenkin tuotteiden tuottamisesta aiheutuu yhteiskunnalle. Se ei näin riitä ohjaamaan tuotantoa ja resurssien käyttöä, eikä ohjaa talouden toimintaa optimaalisinta yhteiskunnan kokonaisyhtä toteuttaen. Julkisen sektorin demokraattisten päätösten kautta voidaan antaa arvo sellaiselle toiminnalle, jolle markkinat eivät antaisi yhtä suurta arvoa.

Pelkän yksityisen kulutuksen kautta ei syntyisi kokonaisuuden kannalta esimerkiksi riittävän laajaa koulutustarjontaa, koko ikäluokan pitkälle kouluttamista tai sivistisyhteiskuntaa. Ihmiset eivät varautuisi sairauksien ja onnettomuuksien varalle, eivätkä synnyttäisi yksityisen kulutuksen ja harkinnan voimin riittävää sairaanhoidon ja terveydenhuollon palvelukirjoa. Ihmisten varautuminen vammautumisen, taloudellisen epäonnen ja vanhuuden elämänvaiheisiin jäisi epätäydelliseksi pelkästään yksityisten vakuutusten ottamisen varassa. Vapaassa markkinataloudessa tarpeisiin nähden aliresurssoiduksi jäisivät lastensuojelu, huolenpito, hyvinvointipalvelut, kulttuuri, turvallisuus ja järjestys, infrastruktuuri ja yleiset palvelut.

Yksityisen kysynnän täydentäminen julkisella kysynnällä voi tuottaa monenlaisia hyötyjä. Julkinen koulutuskysyntä parantaa työvoiman saatuutta ja laatua. Yksityisiä tuloja sosialisoidulla aikaansaatu julkinen terveyskysyntä auttaa terveyskustannusten kurissapitämistä. Julkisesti tukirahoitettu sosiaalipalvelujen kysyntä turvaa lapsuuden elämänvaihetta, nuoruutta, sosi-

aalisen deprivaaation ajanjaksoja sekä vanhuuden aikaista elämänhallintaa ja elämisen laatua. Julkiset investoinnit edistävät yhteistä etua.

Hyvinvointipalvelujen tuottamisesta koituvat hyödyt eivät kuitenkaan synny ilman kustannuksia, vaan niiden tuotannon rahoituksesta koituu vastaavasti rasitetta ja taakkaa verotettavien palveluiden ja tavaroiden tuotannolle. Yksityistä taloussektoria rajoitetaan julkisen eduksi. Toisaalta julkisen sektorin alimitoituksesta koituvat ylisuuret vaihtoehtokustannukset voivat syntyä silloin, jos saavutettu hyöty yksityisessä kulutuksessa merkittävästi alitaisi julkista kustannusta aiheuttavassa käyttötarkoituksessaan saavutettavissa olevan hyödyn.

Vapailla markkinoilla julkisen sektorin puuttumisesta johtuvat kustannukset näyttävät monin paikoin ilmeisiltä. Näitä ovat esimerkiksi turvattuuden kustannukset, köyhyyden ja aineellisen puutteen kustannukset sekä ihmisarvoisen elämän puutteen kustannukset. Jäykkä ja vakiintunut yhteiskunnan luokkarakenne sekä ihmisten mahdollisuuksien ja tasavertaisen eteenpäin yrittämisen esteet ja lannistajat saattavat aiheuttaa enemmän haittaa taloudelle, kuin tavoitteeseen nähden tehokkaasti käytetyt julkiset resurssit ja interventiot, jotka luovat tasavertaisuutta ja vahvistavat valinnanvapautta.

Taloudelliset raja-arvot on arvioitava ja mitattava tällöin tarkkaan ja on pyrittävä optimaaliseen resurssien käyttöyhtälöön. Optimaalisessa tilanteessa saavutetaan yhteiskunnalliset hyötymaksimit niin pitkälle, kuin se ei olennaisesti haittaa yksityisen talouden toimintaa, mutta ei liiemmin myöskään heikennä tasa-arvoisempaa ja sosiaalisempaa yhteiskuntaa koskevien sosiaalidemokraattisten tavoitteiden saavuttamista.

Julkisrahoitteisten palvelujen tarve ei tarkoita sen johtopäätöksen tekemistä, että yksittäisten ihmisten laajaan valinnanvapauteen rakentuvasta, ja virhevalintojakin sisältävästä, järjestelmästä kannattaisi kokonaisuudessaan päästä eroon talouden perustana. Myös julkiset taloudelliset päätökset ovat epätäydellisiä ja erehtyväisten ihmisten tekemiä. Sosiaalidemokraatit rakentavatkin talouden järjestelmää, jossa yksityisen kulutusarvostuksen rinnalle muodostetaan täydentävää julkista kulutuskysyntää ja julkisia investointeja. Näin synnytetään yksityiselle taloudelle rinnakkainen, ja rahoituksen valintatilanteiden osalta myös kilpaileva, arvostuksen mittaristo taloudelliselle ja inhimilliselle toiminnalle. Sen perusteella asioiden, tekojen, hyödykkeiden

ja tuotannon arvon määrää osin markkinoilla muodostuva kysyntä, ja osin demokraattisesti johdetun, yhteisen suunnittelun kautta määräytyvä rinnakkainen julkinen kysyntä.

Korvaamalla yksityistä kulutuskysyntää osin julkisella, muuttuu yhteiskunnan tuotantorakenne. Yksityisen kuluttamisen kohteiden sijaan syntyy yhteiskuntaan osin toisenlaisia tuotteita, enemmän koulutusta, terveydenhuoltoa, sosiaalipalveluita ja teknisiä palveluita. Näin tarvitaan markkinatalouden tulemaa huomattavasti enemmän sosiaalialan, terveydenhuollon, julkisen infrastruktuurin, hallinnon, koulutuksen, kulttuuri- ja vapaa-ajan palveluiden ja monien hyvinvointialojen ammattilaisia.

Tämä merkitsee mittavaa yhteiskunnan palkka- ja kustannustukea näille tuotannon sektoreille. Tällöin ei ole kysymys enää vain markkinoiden ulkoisista rajoituksista, puitteiden, raamien tai kehyksien asettamisesta markkinataloudelle. Kysymys on myös sen keskeisen voiman, kysynnän eli yksityisen kulutuksen ja investointien, leikkaamisesta siten, että markkina-arvon sijaan astuu osin toinen, suunnitelmatalouteen ja valtiolliseen arviointiin perustuva arvovalintajärjestelmä, koskien sitä, mitä tuotetaan, ja minkä hyödykkeiden tuotantoa pidetään kollektiivisesti arvokkaana. Tällöin olemme yhä kauempana puhtaasta talousliberalismista ja itse asiassa ottaneet suuren harppauksen valtiososialismin ja valtiokeskeisen suunnitelmatalouden suuntaan.

TODELLISTEN TUOTANTOKUSTANNUSTEN SISÄLTYTTÄMINEN HINTOIHIN

Vapaiden markkinoiden mukaisen ohjauksen tehokkuuteen uskova teoria perustuu oletukseen, että tuotteen markkinahinta sisältää sen tuotantokustannukset. Täydellisesti toimivassa markkinakilpailussa tuotteesta ei voida ottaa tuotantokustannuksia korkeampaa hintaa. Toisaalta tuotetta ei oletuksen mukaan myydä myöskään alle tuotantokustannusten. Oletuksen mukaan hinta sisältää luonnonvarojen hankkimisen ja käytön kustannukset, tuotantoon tarvittavien koneiden ja laitteiden investointikustannukset sekä työvoiman hinnan. Näin kaikki kustannustekijät tulevat otetuiksi huomioon ja informaationa tuotteen ostajalle. Hinta puolestaan ohjaa ostajien valintoja.

Sosialidemokraattiseen talouspoliittiseen ajatteluun sisältyy talouden ohjaus olennaiselta osin yksityisen kulutuksen ja investointien pohjalta. Järjestelmän heikkous kuitenkin on, että sääntelemättömässä markkinataloudessa järjestelmä ei automaattisesti tuo esiin kaikkia taloudellisen toiminnan kustannuksia. Tuotteen markkinahinta ei välttämättä sisällä kaikkia tuotantokustannuksia. Esimerkiksi toiminnan aiheuttamat haitat luonnolle ja tuleville sukupolville eivät tule järjestelmässä automaattisesti ja luonnostaan esiin. Ne eivät näkymättömän käden spontaanin toiminnan kautta sisälly markkinahintoihin.

Taloudellisen tuotannon ohjausjärjestelmästä tulee tällöin väärin painotettu. Vapaa ja ohjaamaton markkinatalous johtaa ylimääräisten hyötyjen koitumiseen niiden eduksi, jotka eivät maksa kaikkia hyödyn tuottamisesta aiheutuvia kustannuksia. Tämä saa aikaan sen, että valinnoista ja taloudellisesta toiminnasta syntyy enemmän haittoja kuin mitä valitsijoille näkyy. Vapaiden markkinoiden ohjausjärjestelmä on kannustinvaikutuksiltaan vääristynyt. Lisäksi järjestelmä on hyödyiltään ja kustannuksiltaan epäoikeudenmukainen.

Poliittisella toiminnalla voidaan hinnan sisältämää informaatiota täydentää lisäämällä hintaan myös ne kustannukset, joita tuotannon nähdään aiheuttavan. Esimerkiksi verotuksella voidaan ohjata toimintoja, jotka aiheuttavat luonnonhaittoja, tai kerätä korvauksia tuotannon kustannuksista kärsineille. Kustannusten lisääminen verotuksen keinoin nostaa tuotteen hintaa suuremmaksi kuin markkinahinta olisi. Tämä vähentää tuotteen kysyntää, tuotantoa ja sen vaatiman taloudellisen toiminnan aiheuttamia haittoja.

Sosialidemokraattinen talouspolitiikka tähtää markkinoita älykkäämpään ja onnistuneempaan talouden ohjausjärjestelmään. Hinnan tulee sisältää mahdollisimman oikeelliset tiedot aiheutuneista haitoista ja kustannuksista. Tällöin tuotannollisia ja taloudellisia resursseja varataan kunkin tuotantoprosessin käyttöön oikaistun kustannusohjausjärjestelmän perusteella. Oikaistuun hinta- ja kustannusrakenteeseen pohjautuvilla markkinoilla tehdään parempia valintoja. Lisäksi informaatiota markkinoilla tulee lisätä. Tuotteiden koko tuotantohistorian kattavaa tietoa ympäristövaikutuksista ja sosiaalisista olosuhteista ei vapailta markkinoilla automaattisesti syntyisi. Tämä markkinatalouden järjestelmän sisään rakennettu puute on syytä korjata ja lisätä

kaupan ketjun ja tuotanto-olosuhteiden läpinäkyvyyttä sekä kuluttajan tietoisuutta niistä ja tuotannon aiheuttamista kustannuksista.

Todellisten, aiheutettujen kustannusten sisällyttäminen talouden toimijoiden valintoja ohjaaviin hintoihin on sosialidemokraattisen talouspolitiikan ”näkyvä käsi”. Se on myös perusvaatimus tehokkaasti ohjautuvalle taloudelle. Oikaistussa kustannuspohjaisessa hintajärjestelmässä syntyy vähemmän haittaa ja kuormitusta aiheuttavaa taloudellista toimintaa kuin vapaassa markkinataloudessa, jossa runsaasti kuormitusta aiheuttavan taloudellisen toiminnan todelliset kustannukset ja haitat ovat suurempia kuin markkinat ohjaamattomasti ja vapaasti siitä osaavat hintaa vaatia.

Samoin kuin yksityinen kulutus ei ota huomioon kokonaisuuden etua, myös vapaat ja sääntelemättömät rahoitusmarkkinat perustuvat pelkästään kunkin toimijan omaan etuun ja voittoon. Yksittäiset ratkaisut eivät ota huomioon valintojen pitkäjänteisiä kokonaisvaikutuksia, eivätkä kannu niistä vastuuta. Järjestelmän hyvän toimivuuden kannalta merkittävä informaation ja läpinäkyvyyden puute, todellisiin olosuhteisiin nähden liian alhainen luottamus kanssatoimijoihin ja joko ylisuuri tai alisuuri luottamus tulevaisuuden näkyymiin ja tuotto-odotuksiin, tekee täysin vapaat, globaalit rahoitusmarkkinat liian haavoittuvaisiksi sekä kalliiksi ja tehottomiksi rahoituksen ostoon ja myyntiin.

Älykkään ohjauksen puutteet rahoitusmarkkinoilla kostautuvat muille sektoreille ja aiheuttavat paineita ja kustannuksia koko maailmantaloudelle. Ne aiheuttavat tarpeettomia tuotantojen ja taloudellisen toiminnan alasajoja sekä kohtuuttomia yksilötason vaikutuksia. Näkyvää kättä tarvitaan rahoitusmarkkinoilla kustannusten ja riskien hallitsemiseksi. Kun rahamarkkinoiden toiminnan pohjalla on rikastumistoiveita, itsekkyyden ja taloudellisen oman edun motivoimana, voi pitää oikeudenmukaisena koko talouden järjestelmälle koituvien tappioiden ja kustannusten säilyttämisen myös rikastumismahdollisuuksia havitelleiden kontolle. Näkyvän käden toiminta rahoitusmarkkinoilla on tarpeen rahoitusmarkkinoilta kerättävien suhdannepuskurien luomiseksi. Aktiivisilla vastatoimilla voidaan tällöin lieventää ja hillitä rahamarkkinoiden epäluottamuskriiseistä johtuvia kustannuksia.

NÄKYVÄ KÄSI LUONNON JA IHMISEN SUOJELIJANA

Mikäli talouden vapaa toiminta aiheuttaa merkittävää haittaa, tappiota tai hyödyn menetystä, tulee talouden toimintaan puuttua haittaa tuottavaa toimintaa vähentävillä taloudellisilla kannustimilla ja rangaistuksilla. Myönteisiä vaikutuksia tulee vastaavasti tavoitella yksityistä kysyntää täydentämällä, mikäli hyödyt jäisivät muuten puuttumaan. Mikäli talouden toiminnasta aiheutuu vakavaa haittaa, on perusteltua syytä rajoittaa talouden vapaata toimintaa näiden lisäksi myös ehdottomilla kielloilla ja rajoituksilla.

Kapitalistisen talousjärjestelmän perustavoite on laajentaa vapaakauppa koko maailman laajuiseksi ja liittää kaikki alueet osaksi yhtä yhtenäistä kaupankäyntialuetta. Jo kapitalismin syntyajatuksessa oli vapaakaupan siemen, joka kaataisi feodalistisen maatalouskauden ja merkantilismin kauppa supistavat raja-aidat. Työntekijän asemaa ei pohdittu, vaan ajateltiin, että vapaa työläinen myy työvoimaansa siellä, missä itse haluaa. Näin työvoima ei kuitenkaan pysty toimimaan. Vapaat markkinat näkevät samankaltaiset tuotannontekijämarkkinat oikeutettuina ja asiaankuuluvina niin inhimilliselle työvoimalle kuin tuotannossa käytettäville raaka-aineille, tavaroille ja tuotantovälineillekin. Koska työvoima tuotannontekijänä on inhimillistä, ja koska se käyttäytyy erilailla kuin muut tuotannontekijät, se on kuitenkin tuotannontekijöiden joukossa erityistapaus.

Poliittisesti arvioiden ja työväenliikettä mukailten, voidaan nähdä erityisen painavia syitä siihen, että vapaita työmarkkinoita tulee rajoittaa ja ohjata. Työvoimaa tulee pitää oikeutettuna joihinkin perusoikeuksiin ja suojeluun, joita vapaasti toimiva markkinatalous ei automaattisesti sille soisi. Työvoimaan ei voida soveltaa samanlaista tuotannontekijämarkkinapolitiikkaa kuin muihin tuotannontekijöihin. Työmarkkinapolitiikassa tarvitaan ohjausta ja sääntelyä työvoiman myyntiin ja ostoon, sekä minimiehtoja ja työvoiman suojelua.

Alkujaan vapaan kapitalismin oloissa lapsityövoiman hyväksikäyttö oli yleistä. Työtään myyvällä ihmisellä ei ollut turvaa. Työväen asuinalueilla taudit ja nälkäkuolemat olivat ilman suojaa elävien ihmisten todellisena uhkana. Järjestäytyminen oli kiellettyä ja lakkoilusta saattoi saada kuolemantuomion. Tästä on länsimaissa päästy eteenpäin vain sääntelemällä työmarkkinoita. Sen sijaan globaaleilla markkinoilla edes perusihmisarvoisen elämän

turvaaminen jokaiselle maapallon ihmiselle on vielä kaukainen haave. Ihmiskunnan suuri osa joutuu edelleen syntymään tautien, köyhyyden, kurjuuden ja puutteen keskelle. Tämä antaa edelleen runsaasti mahdollisuuksia työvoiman riistoon ja ihmisten hyväksikäyttöön.

Kauppan vapaus ja tuotannon vapaa sijoittuminen ja liikkuminen on viety kaikkialla pitkälle. Se on muuttanut käytäntöjä, elämäntapoja ja elämisen ehtoja. Talouden tehostumisen ja pääomien kasvattamisen kaikkivoipaisuus ja kaikkialle tunkeutuvuus näyttäisi teoriassa muodostavan yhtenäisen kaupankäyntialueen muodostumisen myötä tehokkaamman taloudellisten resurssien jaon. Jokainen voi vapaammin etsiä omaa vaurastumistaan ilman tarpeettomia rajoituksia tuotantoresurssien asettumiselle sinne, missä ne ovat tuottavimmassa käytössä. Erityisesti maailmantaloudessa, jossa nykyiset kilpailuasetelmat on luotu vuosisataisten vääristymien ja riistosuhteiden päälle, on kuitenkin hyviä ja perusteltuja syitä voimakkaasti tasata kansainvälisen kilpailun olosuhteita, ja turvata heikommassa asemassa kilpailutilanteeseen joutuville säälliset mahdollisuudet puolustaa etujaan, kuten maan arvoa, riittävää minimiturvaa, oikeutta peruselintarvikkeisiin ja mahdollisuutta koulutukseen.

Tietyissä tilanteissa yksilöitä, alueita tai yrityksiä tulisi osittain tai määräämättömästi suojata tehokkaan kilpailun vaikutuksilta ja sen määräämiltä taloudellisilta rangaistuksilta. Työvoimaa sitoo aikaisempaan paikkaan ihmissuhteet, perhe, tunteet ja perinteet. Ne, jotka pystyvät maantieteellisesti liikkumaan resurssiensa myynnissä, hyötyvät, mutta ne, jotka ovat sidottuja vain taantuvaan taloudelliseen alueeseen, maksavat suuria inhimillisiä kustannuksia. Siksi työvoiman kohtelussa on otettava tuotannon muutoksissa huomioon riittävät inhimilliset siirtymä- ja sopeutumisajat.

Vapaakaupan virhe on, että se ei sisällytä yhteiskuntavastuun kustannuksia tasapuolisesti kaikkiin kaupankäyntialueen hintoihin, vaan se päinvastoin antaa markkinatalouskilpailussa etumatkaa ja kilpailuetua niille, jotka eivät kannata yhteiskuntavastuuta, ja jotka pyrkivät näitä yhteiskuntavastuusta koituvia kustannuksia välttämään. Tämä ei johda talouden parhaaseen mahdolliseen allokaatioon.

Toisissa kansainväliseen kilpailuun osallistuvissa yhteiskunnissa tuotteen hintaan saattavat sisältyä varsin kohtuulliset korvaukset sitä valmistaneelle

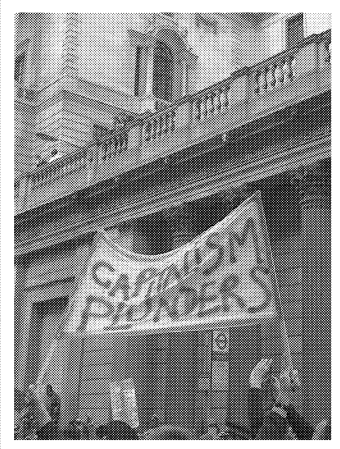
työvoimalle sekä kohtuulliset ja oikeudenmukaiset korvaukset tuotantoon otettujen luonnonvarojen ja raaka-aineiden käytöstä. Toisten tuotteiden hintaan sisältyy korkeampi kustannus yhteiskunnan hyvinvointipalvelujen, koulutuksen, sosiaalisen turvan, terveydenhuollon, lastenhoidon ja vanhustenhuollon kustannuksista. Samoin, korkeampien ympäristö- ja päästönormien johdosta, toiset tuotteet sisältävät enemmän kustannuksia tuleville sukupolville koituvien hyötyjen rahoituksesta.

Mikäli kauppa vapautetaan ilman rajoja ihmisten ja luonnon hyväksikäytölle, syntyy kilpailussa vakavia vääristymiä, jotka ohjaavat tuotantoa sijoittamaan sinne, missä näiden tuotannontekijöiden hyväksikäyttö on sääntelemättömintä ja halvinta. Samalla se ohjaa tuotantoa siirtymään pois niiltä alueilta, joissa tuotannollinen toiminta tuntee ja maksaa yhteiskuntavastuuta, ja joissa luonnon ja työvoiman hyväksikäytöstä on olemassa niitä suojaavammat säännöt ja suurempi korvausvelvollisuus, ja siten raskaampi välitön kustannus tuotannolle.

Ohjaamattoman markkinatalouden sijaan on luotava ohjattu markkinatalous. Kansainvälisen kaupan ehtoja tulee muuttaa niin, etteivät ne ohjaisi sosiaalisesta vastuusta ja ympäristönormeista aiheutuvien kustannusten välttämiseen, alentamiseen tai kilpailuetujen hankkimiseen niitä polkemalla. Tuotannossa ihminen ja luonto on suojattava. Ihmistyön ja luonnonvarojen käytölle tuotannontekijöinä on saatava selkeät, globaalin vapaakauppa-alueen kattavat säännöt ja rajat.

Maapallo on rajallinen. Uusiutumattomien resurssien liikakäyttöä sekä vesistöjen, maaperän ja ilmakehän ylikuormittamista ja saastuttamista on järkevästi toimivassa taloudessa välttämätöntä säädellä tiukasti. Tämä on tärkeää myös yhteiskunnan sukupolvet ylittävän tasavertaisuuden näkökulmasta.

6.

Sosiaalinen tasaus markkinataloudessa

NÄKYVÄ KÄSI SOSIAALISENA TASAAJANA JA UUELLEEN JAKAJANA

Sosialidemokratialle keskeinen yhteiskunnallinen tavoite on hyvinvoinnin laajempi jakautuminen. Varsinainen syy, jonka vuoksi työväenliike pyrkii köyhyyden vähentämiseen ja kaikkien hyvinvoinnin lisäämiseen on eettinen arvolähtökohta. Sosialidemokraatit katsovat, että tasaisempi tulonjako on oikeudenmukaisuuskysymys. Kysymystä tulonjaosta ei ole ratkaistavissa empiirisesti, tutkimuksen, tieteen ja puolueettomien valintaperusteiden pohjalta, vaan kyseessä on mielipidekysymys ja arvovalinta. Kysymys on aatteesta.

Ihmisillä ei ole aina inhimillisten elämänpolkujensa puitteissa todellisesti toteutuvia mahdollisuuksia olla oman onnensa seppiä. Kun lisäksi monet omaisuudet, vauraudet ja rikkaudet on kasattu harvoille epätäydellisen markkinatalouden ja epätäydellisen kilpailun vallitessa, ei lähtötaso tulevaisuuden kilpailutilanteissa ole kaikille tasapuolinen, yhtäläinen, oikeudenmukainen tai reilu. Puhtaalta pöydältä ei voi aloittaa, jos pöytä on jo valmiiksi katettu toisten hyväksi ja toisten tappioksi. Epätäydellisen järjestelmän vallitessa on ratkaistu myös se, ketkä ovat saaneet kutsun valikoitua mihinkin työnjako-
luokkiin. Mahdollisuuksien tasa-arvo ei täysin toteudu arkitodellisuuden ja ihmisten uramahdollisuuksien tasolla.

Toisin kuin vapaan markkinatalouden teoria olettaa, kovin köyhistä oloista on hyvin vaikea tasavertaisista lähtökohdista kilpailla ja pyrkiä menestymään silloin, kun suuret varallisuudet on keskitetty vain pienilukuiselle ryhmälle,

joka käyttäen tätä lähtökohtaa kilpailussa itselleen eduksi, pystyy säilyttämään menestyksellä etuoikeuksiaan ja ehkäisemään aidon kilpailun ja yrittämisen ja työnteon suhteen aidon vastikkeellisuuden syntymisen ja palkitsemisen tulojaossa. Raha pyrkii kasautumaan ja hakeutumaan rahan luo. Pysyväiseksi muodostuneet tulonjakoerot yhteiskunnassa jäykistävät ja lannistavat yksilötason sosiaalista liikkuvuutta, yritteliäisyyttä ja innovatiivisuutta. Tämä yksittäinen seikka ei ole ainoastaan arvoperustelu tasavertaisemmalle tulojaolle, vaan se on myös empiirinen, testattava ja sellaisena koetettava oletamus.

On luontevasti oletettavissa, että tasavertaisemmat elinmahdollisuudet ja tasaisemmat lähtökohdat luovat enemmän sosiaalista liikkuvuutta ylöspäin. Tasaisempi tulonjako on yhteiskunnan kokonaisuhyödyn kannalta parempi tilanne kuin suurten tuloerojen yhteiskunta. Sen sijaan näköalattomuus ja uskon puute menestykseen toimii yksilön yritteliäisyyttä lannistavasti ja syrjäyttävästi. Taloudellisen ahdingon tuoma pakko voi jossakin tapauksessa olla eteenpäin vievä voima, mutta sosialidemokraattisen talouspolitiikan välineistöön se ei eettisistä ja arvolähtökohdista johtuen kuulu. Yhteiskunnan solidaarisuuden asteen ja yhteisvastuullisuuden liiallinen pieneneminen aiheuttaa ihmisten arvottomuuden tunteiden lisääntymistä ja eripuraa. Myös teollinen ja elinkeinorakenteen muutos vaikuttaa ihmisiin liian nopeasti ja armotta, eikä täytä kohtuullisen sopeutumisaajan vaatimuksia.

Koska tärkeiden ja ensisijaisten tarpeiden tyydytystä ei todistettavasti kyetä vapaan markkinatalouden oloissa jokaiselle ihmiselle takaamaan, on hyödykkeiden jakoon puututtava tulonjakopolitiikalla. Sosialidemokraattisen tulonjakopolitiikan tavoitteena on luoda sellaiset yhteiskunnalliset olot, joissa jokaiselle toteutuvat vapaus ja oikeus asumiseen, toimeentuloon, turvallisuuteen, sivistykseen, mukaan kuulumiseen sekä terveyteen. Näiden tarpeiden tyydyttämisen osalta ihmisen kokema rajahyöty on korkea. Perustavien tarpeiden tyydytyksen puute puolestaan koetaan todellisena kurjuutena ja puutteena ja alentavana myös täyden ihmisarvon suhteen.

Pyrittäessä yhteiskunnan kokonaisuhyödyn maksimointiin, voidaan menestyksellä olettaa, että yhteiskunnan yhteenlaskettu kokonaisuhyvinvointi on suurempi hyvinvoinnin ja kasvun jakautuessa laajalle kuin sen keskittyessä harvoille ja jakautuessa suppeasti. Tasaisen ja kohtuullisen tulojaon yhteiskuntamallia tukee oletus, jonka mukaan ihmisen tarvitsemista

hyödykkeistä välttämättömimmät, ja ne, joita ihmisillä on vähän, tuottavat suuremman koetun hyödyn kuin ne, joita ihmisellä on yli oman välttämättömän tarpeensa, ja joita ihmisellä on yltäkyläisesti. Niinpä varakkaimpien yhteiskunnan jäsenten käytettävissä olevien tulojen leikkaaminen perustavia tarpeita tyydyttävien tulonsiirtojen ja palvelujen rahoituksen keräämiseksi haittaa vähemmän kuin mitä se lisää yhteiskunnan kokonaishyvintointia.

Varallisuuden kasautuminen yhä enemmän yksille ja harvoille ei jatkuvasti lisää näiden kokema hyötyä yhtä paljon kuin perustarpeiden tyydyttäminen niillä, joilla ei muuten ole mitään. Sama raha on köyhälle arvokkaampi kuin rikkaimmalle. Tasaisempi tulonjako johtaa suurempaan yhteiskunnan kokonaishyvintoinnin ja kokonaishyödyn tasoon kuin erittäin eriarvoinen tulonjako. Yhteiskunnan koetun kokonaishyödyn kannalta varallisuutta kannattaa kohdistaa niille, joilla sitä on hyvin vähän, ja ottaa sitä enemmän sieltä, missä sitä on hyvin paljon.

Vertailtavuusongelmat hyödyn kokemisessa, onnellisuuden mittaamisessa, hyötyjen yhteismitattavuudessa, varallisuuden rajahyödyn yksilöllisissä eroissa, resurssien käytön kyvykkyyseroissa tai hyvinvoinnin yleisessä määrittelemisessä eivät riitä kumoamaan vaurauden laskevan rajahyödyn merkitystä yhtenä tulonjakopolitiikkaa ohjaavana periaatteellisena ohjenuorana. Perusoletus tasaisemman tulonjaon aiheuttamasta suuremmasta yhteenlasketusta yhteiskunnan kokonaishyödyistä on hyväksyttävissä. Kaksi tyytyväistä ihmistä on enemmän kuin yksi.

Tulonjaon lopputuleman oikeudenmukaisuutta ja tasa-arvon toteutumista ei voi arvioida vain menettelyjen oikeudenmukaisuuden kannalta. Mikäli jokin tulonjaon rakenne olisikin saavutettu noudattaen mahdollisimman reiluja ja tasapuolisia pelisääntöjä, ja menettelyllisesti tulonjakoa ohjaavat rakenteet olisi saatettu mahdollisimman tasapuoliseksi, on arvioitava lopputuleman oikeudenmukaisuutta ja kohtuullisuutta myös itsenäisenä arviointikohteena. Kohtuullisuuden ja armon tulee toteutua ihmisten elämässä. Kohtuuttomuuksia yksilön oikeudenmukaisen aseman näkökulmasta aiheuttavat elämän epätäydellisyydet, kerrannaisilmiöt ja taloudellisten päättäjien päätösten virheet sekä palkintojen ja rangaistusten epäsuhdut.

SOLIDAARINEN OPTIMI: TALOUDEN KASVU JA SOSIAALINEN TASAUS

Keskeinen yhteiskunnallisten tavoitteiden vaihtosuhteen arviointikohde on sosiaalisen tasauksen ja talouden kasvun välinen suhde. Markkinoiden tulonjakoon vaikuttamiseen tähtäävien tulonjakointerventioiden kannattavuutta laskettaessa, on tehtävä olettamus niiden kustannuksista. Suorien kustannusten lisäksi nämä koostuvat intervention aiheuttamista vaikutuksista, jotka johtavat ihmisten käyttäytymisen ja valintatapojen muutoksiin, sekä näiden muutosten yhteenlasketusta kokonaisvaikutuksesta koko yhteiskunnalle. Yhteiskunnan tulonjakointerventioille on syytä olettaa tietyt tehokkuusrajat sen perusteella, miten ne vaikuttavat yksilöiden valintoihin ja taloudelliseen käyttäytymiseen.

Sosialidemokraattisen talouspolitiikan tavoitteena on talous, joka kasvaa kestävästi ja jakaa hyvinvointia sosiaalisesti. Taloudellisen niukkuuden oloissa on toteutettava talouden voimavarojen toimiva ja mielekäs ohjaus. Resurssit tulee pystyä käyttämään tehokkaasti, johdonmukaisesti ja tuottavasti, jotta taloudellinen valinnanvapaus ja poliittisen päätöksenteon jakovara kasvaisivat. Tuotantomahdollisuuksien korkea hyödyntämisaste, työvoiman osaamis- ja pääomien kasvattaminen, kertyneiden pääomien ja omaisuuksien tuottava tuotannollinen käyttö sekä raaka-aineiden korkea jalostusaste, ovat modernin sosialidemokraattisen yhteiskunnan tunnuspiirteitä. Sosialidemokraattisen talouspolitiikan tavoite on yhteiskunnan sellainen kyky ja kehitystaso, joka mahdollistaa osaamisen kasvun, ja tuotanto-organisaatioiltaan sekä teknologiselta kehitystasoltaan pitkälle vietyjen uusien ratkaisujen kehittymisen.

Sosialidemokraattisen talouspolitiikan kiinnostuksen kohteiden ydinalueet eivät sisällä ainoastaan sitä, kuinka paljon tuotetaan, vaan myös sen, miten ja keiden hyväksi tuotetaan, sekä taloudellisen hyödyntämisen ja ihmisen toiminnan vaikutukset luonnolle. Sosialidemokraateille tärkeä kysymys on, minkälaisilla ehdoilla etenkin työvoimaa ja luonnonvaroja yhteiskunnassa käytetään ja hyödynnetään. Sosialidemokraattinen talouspolitiikka tähtää tuotantomahdollisuuksien laajentamiseen niin, että tuotanto kasvaa jatkuvan aineellisten resurssien kulutuksen kasvun sijaan siten, että aineellisten resurssien käytön tehokkuus kasvaa.

Kasvun ja sen jakamisen tulee täydentää toisiaan. Sosialidemokratia turvaa jokaisen ihmisen toimeentulon, vähentää tehokkaasti huono-osaisuutta ja saa aikaan markkinoita tasaisemman tulonjaon. Tavoitteena on tehdä tämä sillä reunaehdolla, että tulonjaon markkinatuleman muuttaminen ei olennaisesti pienennä jaettavana olevaa kokonaisvarallisuutta. Rajoja sosiaalisen tasausten jatkuvalla kasvattamiselle muodostaa markkinavastikkeettoman jaon ja tulonsiirron aiheuttama halla markkinavastikkeellisuudelle. Tulonjakointerventio saattaa mahdollisesti johtaa markkinavastikkeellisen toiminnan vähenemiseen, ja siten koko jaettavan varallisuuden pienenemiseen tai sen alentuneeseen kasvuun.

Jaettavana olevan varallisuuden kasvun vajaus tai väheneminen voi tapahtua silloin, jos tulonjakointerventio olennaisesti heikentää sen hyötyjänä olevan yksilön työn tarjontaa tai muuta arvonlisäystä tuottavaa taloudellista toimintaa. Tähän voi vaikuttaa esimerkiksi vastikkeettomana toteutetun tulonsiirron aiheuttama vastikkeellisena annettavan panoksen antamista vähentävä negatiivinen kannustinvaikutus. Toisaalta tulonsiirrossa vaurautaan menettävän halukkuus saada aikaan lisää menetettävää vaurautta saattaa vähetä.

Tasaisempaan tulonjakoon tähtäävien toimenpiteiden valitseminen niin, että ne eivät olennaisesti haittaa jaettavan kakun kasvattamista, on solidaarisen tulonjako-optimin etsintää. Yhteiskunnallisten valintojen tulee heijastaa hyötyoptimia, jossa jaettavaa kansantuotteen kakkua kasvattavat dynaamiset kannustinvaikutukset ja markkinatalouden tehokkaaseen toimintaan ohjaavat mekanismit eivät olennaisella tavalla vaaranna, mutta jossa jokaisen inhimillisen elämän edellytykset tulevat maksimaalisesti toteutuneiksi.

Solidaarinen maksimi olisi lisätä maksimiinsa yhteiskunnan tuki sen yksittäisen jäsenen toimeentulolle. Solidaarisen optimin näkökulmasta varallisuuden siirtoa kannattaa kuitenkin jatkaa vain niin kauan, kuin yhteiskunnallinen kokonaisvauraus ei olennaisesti vähene tulonsiirron seurauksena. Solidaarinen optimi on lisätä tulonjaon solidaarisuutta yhteiskunnassa siihen saakka, kun työn rajatarjonta-alttius ei olennaisesti heikkene sen seurauksena.

Työn tarjonta-alttiuden muutos ja siitä johdettava julkisen sektorin kunkin toimenpiteen rajakannustavuuskäyrä vaihtelee interventiotoimenpiteen laadun ja sisällön sekä jokaisen ihmisen yksilöllisesti vaihtelevien omi-

naisuuksien ja elämäntilanteiden mukaan. Taloudelliseen käyttäytymiseen ja valintoihin kohdistuvien vaikutusten arvioimiseksi on kullekin tulonjakoon vaikuttavalle interventiolle oletettava koko yhteiskuntaa tai intervention vaikutusalueita koskeva yhteenlaskettu rajakannustavuuden muutos, eli vaikutus työn kokonaistarjonta-alttiuteen, joka aiheutuu kunkin intervention tulonjakoa tasaavan vaikutuksen lisäyksestä.

Mitattavuuden ongelmien vuoksi arviot vaikutuksista käyttäytymiseen ja valintoihin ovat olettamuksia, joiden arviointi kuuluu erityisesti tieteellisen tutkimuksen ja empirian alaan. Sama koskee myös verotuksen vaikutusten arviointia. Lisääkö tulojen verojen korotus tulojen hankkimista, ja työn tarjontaa, jotta uudessakin tilanteessa käytettävissä olevien tulojen taso säilyisi, vai vähentääkö se ajan käyttämistä työpanoksen tuottamiseen siitä koituvan rahahyödyn vähentyessä? Tässäkin voi halutessaan käyttää veromuutoksen rajakannustavuuden käsitettä, koskien muutoksen vaikutusta työn tarjontaan.

Vaikka tasaisempi tulonjako on sosiaalisessa mielessä oikeudenmukaisempi ihmisten tarpeiden tyydyttymisen suhteen, on oikeudenmukaista, ja myös kokonaisuuden kannalta hyödyllistä, palkita myös markkinatuloksesta. Elannon hankkiminen vastikkeellisuuden kautta lienee parempi tie yhteiskunnan osallisuuteen kuin vastikkeettomasti lahjana vastaanotettu varsin suurikin tukien määrä. Mahdollisuuksia hankkia elantonsa vastikkeellisuuden kautta on siksi tärkeää ylläpitää, vaikkakaan markkinoilla mitattu vastikkeen arvo ei aina ylittäisi vastikkeesta suoritettua korvausta. Tämä sekä tasaava verotus ja tulopolitiikka ovat tulonsiirron ja tasaisemman tulonjaon synnyttämisen käyviä tekniikoita, suorien tulonsiirtojen ja suorien palvelujen julkisrahoitteisten ostojen rinnalla.

Rajakannustavuus, työn tarjontahalukkuuden muutos, tai muutos muussa talouden resurssien markkinatehokkaassa käytössä, voi olla tulonjakoa tasavien interventioiden määrää lisättäessä myönteinenkin. Jos esimerkiksi julkisen markkinoihin puuttumisen interventiolajina on työvoiman tarjontaa lisäävä koulutus tai absoluuttisen turvattomuuden vähentäminen, voi tämä hyvinkin lisätä ihmisten osallistumista ansiotyöhön ja markkinatuottavaan toimintaan. Vastaavasti markkinoille tuotettavan hyödyn lisäämisen kannalta vastikkeettoman tulonsiirron suuri kasvattaminen voi joissakin tapauksissa aiheuttaa työn tarjonnan vähenemistä, mutta toisaalta perustoimeentulon

järjestyminen voi myös lisätä elämänhallintaa, työkuntoisuutta, työkykyä ja osallistumishalukkuutta.

Talouden kasvun näkökulmasta tulonjaon tasavertaisuuden ja talouden dynamiikan välistä yhteyttä voi perustella myös sillä, että kapitalistinen syntyperäisten urakaavojen ennalta määräytyvyys, joka on kirjoitettu sisään erilaisiin käytäntöihin, perinteisiin ja toimintatapoihin, vähentää yksilön mahdollisuutta saavuttaa parempaa, rikkaa sosiaalisia ja kulttuurisia nousun esteitä sekä kohota yhteiskuntaluokasta ja kerrostumasta toiseen. Tämä saa talouden pysähtyneisyyden tilaan, jossa syntyy vähän innovaatioita. Jäykistynyt eriarvoisuus ja yhteiskunnallisten syntymäetuoikeuksien sementointi vain harvalukuiselle joukolle hidastaa talouden demaridynamiikkaa: yksilöiden eteenpäin pyrkimistä ja nousua. Luokkaistunut monopolikapitalismi syö markkinatalouden tehokkuusedut.

TYÖN MARKKINAPERUSTEISEN ARVONMÄÄRITYKSEN TÄYDENTÄMINEN

Markkinat ohjaavat ihmisten käyttäytymistä ja valintojen tekemistä rahapalkintojen tai niiden puuttumisen kautta. Rationaalisen valinnan oletus lähtee siitä, että ihminen valitsee aina taloudellisesti kannattavamman vaihtoehdon. Kuitenkin esimerkiksi ilo, joka tulee huolenpidosta, uhrautumisesta ja auttamisesta, on palkinto, jota ei kannata teoreettisessa mielessä sivuuttaa ihmisen käyttäytymisen ennakoimisessa ja selittämisessä.

Ohjaamattomaan, vapaaseen ja täydelliseen markkinatalouteen eivät teoriassa kuulu taloudelliset kannustimet ja palkinnot, jotka tulevat muusta kuin markkina-arvoisen vastikkeen antamisesta. Mikäli tuotannontekijätulot maksetaan kullekin ihmiselle vain hänen antamiensa markkinoilla arvioitujen hyötyjen ja vastikkeiden suuruusina, vaikuttaa tämä alustavasti olevan yhden-suuntaista sellaisen taloudellisen järjestelmän kanssa, joka hyödyntää tehokkaasti resursseitaan. Tällöin ihmisten työtä ja panoksia mitataan, ja niille annetaan arvo vain niiden markkinoilla toteutuvan myyntihinnan mukaan. Talouden järjestelmän kannalta on kannattavaa ja oikeudenmukaista, että palkinnot tulevat pääsääntöisesti niille, jotka tuottavat lisää varallisuutta sekä uutta vaihdettavaa arvoa ja hyötyä talouteen.

Vaikka sosialidemokraattinen talouspolitiikka näkee talouden perustana markkinatehokkaan käyttäytymisen sekä talouden tuottavuuden kannalta parhaiden valintojen palkitsemisen, sisältää sosialidemokraattinen hyvinvointiyhteiskunta ajatuksen myös laajemmasta elämäntapojen ja käyttäytymistä ohjaavien asenteiden monimuotoisuudesta kuin se, jonka tiukasti talousliberalistinen yhteiskunta yksilöt pakottaisi omaksumaan.

Vapaassa markkinataloudessa työn arvo muodostuu sen ostajien arvostusten mukaan. Sosialidemokraattisen yhteiskunta- ja talouspolitiikan tehtävä on täydentää inhimillisen toiminnan ja työn arvon määrittelyä suhteessa markkinatalouteen. Sosialidemokraattisessa markkinataloudessa inhimillisen toiminnan arvo muodostuu sekä markkinoiden että yhteisen päätöksenteon perusteella ja määrittäminä. Arvostuksen lähtökohtana ovat markkinat lisätynä julkisilla arviointi- ja palkkiojärjestelmillä. Täydennetty arvo-ohjaus sosialidemokraattisena taloudellisen ohjausjärjestelmän tavoitteena luo talouteen tilaa tehdä myös sellaisia toimintoja, joita ei heti voida vaihtaa rahaksi.

Markkinatehokkaaseen elämäntapaan, toimintaan ja käyttäytymiseen ohjaava ja kannustava, ja siitä poikkeamisesta taloudellisesti rankaiseva, tulonjaon järjestelmä on talouden runkona oikeanlainen lähtökohta, mikäli pyritään markkinatehokkaaseen ja markkinatuottavaan yhteiskuntaan ja rahassa mitattavaan talouden kasvuun. Silti, toisin kuin vapaa ja ohjaamaton markkinatalous, sosialidemokraattinen yhteiskunta turvaa peruspalvelut ja toimeentulon myös niille, jotka eivät toimi markkinatehokkaasti ja markkinatuottavasti. Siten sosialidemokraattinen talouspolitiikka mahdollistaa laajemmin elämäntapoja, harrastuksia, toimintaa ja eri elämänvaiheita, kuin vapaa markkinatalous.

Vapaan markkinatalouden vaihdossa kullekin hyödykkeelle ja sen sisältämälle työlle ja muille tuotannontekijöille annetaan korkeintaan hyödykkeen ostajan kokema rajahyötyä kuvaava rahamääräinen arvo. Olennainen järjestelmän heikkous on siinä, että tulonjakojärjestelmä rankaisee taloudellisesti kaikesta muusta, kuin rahanarvoisesti tuottavasta ja markkinoilla vaihdettavasta, eli markkinatehokkaasta, työstä. Markkinatehokkaaseen toimintaan ja tuottavuuteen kuulumaton toiminta, valinnat ja työ jäävät kokonaan palkitsematta, ja siten mahdollisesti kokonaan syntyvä, vaikka niillä olisi arvoa, ja ne olisivat hyödyllisiä koko yhteiskunnan kannalta. Tällöin markkinate-

hokkaimman toteutuksen vaihtoehtoiskustannukset kasvavat yhteiskunnassa. Saamatta jää se markkinatehokkaasta toiminnasta poikkeavan inhimillisen toiminnan ja työn tuottama hyöty, joka menetetään pakotettaessa kaikki talouden toimijat yhdenmukaiseen, välittömästi rahataloudellisesti arvioiden tuottavimpaan toimintaan.

Yksinomaan markkinatuottavasta toiminnasta maksimaalinen palkitseminen ohjaisi minimoimaan ilman markkinoilla arvotettua ja rahatalouden piirissä tapahtunutta arvon määrittystä tuotetusta vastikkeesta. Kuitenkin monenlainen muukin inhimillinen toiminta ja monet muut valinnat voivat arvokkaalla tavalla hyödyttää myös rahatalouden vaihdon välittömässä piirissä tapahtuvaa arvonlisäystä. Tällaisia ovat sellaiset markkinoiden rahataloudellisen vaihdon ulkopuolella tapahtuvat toiminnot, joiden tuloksena syntyvät, vahvistuvat ja kasvavat esimerkiksi keskinäinen luottamus, luottamus tulevaisuuteen, ihmisten myönteisyys, tulevaisuusoptimismi, itseluottamus ja hyväksyntä sekä tervettä ihmiskuvaa kannustavat ja tukevat ihmissuhteet.

Rahataloudelliseen vaihtoon itseensä ja rahatalouden piirissä olevan tuotannon suuruuteen ja tuottavuuteen näyttävät vaikuttavan olennaisella tavalla myös rahatalouden ulkopuolella tapahtuvat asiat. Välittömän rahatalouden ulkopuolella toteutuvat toiset vaihdon markkinat ja niiden välinen suhde- ja vaikutusverkko. Kun ihmiset ovat tekemisissä toistensa kanssa, ihminen usein tuo ja antaa jotain – ja saa jotain. Kuvatessamme ihmissuhteissa tapahtuvaa vaihtoa markkinataloutta laaja-alaisempana, voimme samalla huomata, että markkina-arvoa laajemmin voidaan arvottaa myös se hyöty, mikä ihmisten tekemisestä yhteiskunnassa ja taloudessa syntyy.

KÖYHYYS MARKKINATALOUDEN OHJAUSVÄLINEENÄ

Köyhyyden ja puutteenalaisten olosuhteiden hyväksyminen markkina-tehottoman elämäntavan rangaistuksena ei välttämättä kannustakaan markkinatuottavan työn tekoon ja markkinatehokkaampaan elämäntapaan, vaan tuloksena saattaa olla entistäkin suurempi eriytyminen yhteiskunnasta. Samoin markkinoiden ohjauksen luoman paineen suhteen riippumaton sosiaalinen hyväksyntä ja ryhmän paine saattavat palkita ja toisaalta rangaista toisenlaisesta käyttäytymisestä. Kun puhdas täydellisten markkinoiden teoria ottaa huomioon vain taloudelliset insenttiivit ja johdonmukaisen käyttäytymisen sekä rationaaliset valinnat niiden suhteen, on sosialidemokraattisessa talouspolitiikassa perusteltua syytä ottaa huomioon ihmisen todellisuudessa toteutuva taloudellinen käyttäytyminen.

Markkinoilla ihmisten valintojen ohjaus tapahtuu rahatalouden palkintojen kautta. Markkinoiden perinteinen teoria ei riitä kuvaamaan taloudellista elämää kuitenkaan koko laajuudessaan, tai selittämään riittävästi ihmisten taloudellista käyttäytymistä eikä ennakoimaan yksilöiden valintoja. Täydellisten markkinoiden teoria nojaa liikaa ihmiskuvaan, jonka mukaan ihminen valitsee rationaalisesti ja suhtautuu mekaanisesti taloudellisiin palkintoihin. Ihminen ei välttämättä edes pääsääntöisesti käyttäydy kaavamaisen johdonmukaisesti taloudellisten palkintojen ja rangaistusten suhteen.

Markkinatalouden tehokkaan toiminnan rakennuspuiden kannalta olennainen kysymys on se, miten paljon ihmisyyhteisöt ja sosiaaliset suhteet tukevat koko yhteiskuntatalouden kannalta hyödyllisintä käyttäytymistä. Yhteisöjä ja niiden normijärjestelmiä voidaan toki ohjata yhä enemmän järjestelmän kannalta hyödyllisiin arvostuksiin, pyrkimään taloudellisiin palkintoihin ja välttämään taloudellisia rangaistuksia. Tämä on pitkälle vietyä yksilöllisyyden hävittämistä kollektiivisen edun nimissä. Toisaalta se voi olla myös sellaisten ominaisuuksien tukemista, jotka vahvistavat tavoitetta, että ihminen pystyy markkinatalousympäristössä riittävästi varmistamaan aineellisen toimeentulonsa.

MARKKINAPERUSTEISEN TOIMEENTULO- JÄRJESTELMÄN KOHTUULLISTAMINEN

Sosialidemokraattisen talouspolitiikan peruslähtökohta on työn ensisijaisuus toimeentulon lähteenä. Työmarkkinoiden, työehtojen ja työsuojelun tulee olla säädeltyjä ja yhdessä sovittuja. Markkinataloudessa työllistymismahdollisuudet vaihtelevat jatkuvasti. Siksi työmarkkinoiden muutosten pehmentäminen ja vaatimusten kohtuullistaminen ovat tarpeen työmarkkinoiden inhimillistämiseksi. Tuottavuuserojen perusteella syntyvän tulonjaon tasoittaminen on myös perusteltua tiettyyn määrään saakka. Samoin markkinatehottomuudesta yksilöille, yhteisöille ja alueille koituvien taloudellisten rangaistusten kohtuullistaminen kaipaa vapaita markkinoita suurempaa yhteisvastuullisuutta tulonjaossa.

Hyvinvointivaltiointerventiot muodostavat perusteltuinakin usein rahoittamistaakaan muulle talouden toiminnalle. Tästäkin huolimatta ne voivat olla perusteltuja joko eettisistä arvostuksista tai siksi, että niistä lopulta koituu yhteiskunnallista hyötyä, tai enemmän taloudellista hyötyä kuin haittaa.

Kohtuullista ei ole tarkastella yksilön vähimmäistoimeentulon oikeutusta, tai sen menettämistä, jäykän kaavamaisesti vain yksilöllisen tason yritteliäisyyden, omatoimisen ja itsenäisen ansaintavelvollisuuden, markkinahyödyllisyyden vaatimuksen tai vastikkeellisuusvastuun kannalta, vaikkakin näiden periaatteiden pilareille rikastumisen oikeus yhteiskunnassa muutoin pääosin tulisi rakentaakin. Toimeentulon ja tulonjaon järjestelmien kannalta ei kansainvälisen kapitalismin oloissa voida toimeentulovastuuta palauttaa vain yksilötasolle, ja ainoastaan yksilöllisen onnistumisvaatimuksen varaan, vaan ihminen on oikeutettu saamaan tukea päivittäiseen selviytymiseensä ja toimeentuloonsa, vaikka markkinoiden heilahtelut, kilpailussa häviäminen ja tuotantorakenteiden muutokset aiheuttavat kovia muospaineita yksilötasolle saakka, ja vaikka näihin vaatimuksiin ei yksittäinen ihminen ole riittävässä ja toimeentulotarvetta turvaavalla tavalla osannut varautua.

Vapaan markkinatalouden teorian kannalta työttömyydessä on kyse vain järjestelmään sisältyvästä itseoikaisusta, tilapäisestä välivaiheesta, joka johtaa järjestelmän sisäisten sääntöjen ja toimintalakien perusteella pois tehottomasta ja epätasapainoisesta markkinoiden häiriötilanteesta uuteen, tehok-

kaampaan tasapainotilaan. Työllisyys perusoikeutena on vaikea toteuttaa kilpailuilla markkinoilla. Täystyöllisyys politiikan tavoitteena on paljon luvattu. Kilpailun kannalta ei-voittaneen toiminnan ylläpitäminen rajoittaa ja karsii, vaatimansa tukirahoitusrasituksen johdosta, rahoitukseltaan elinkelpoista toimintaa.

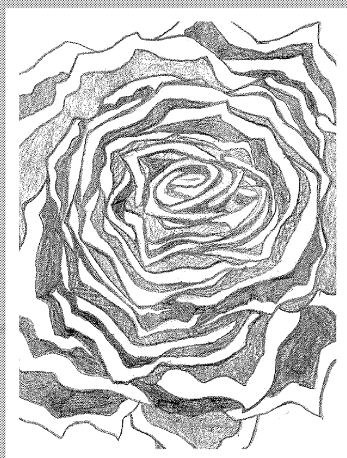
Toisaalta julkinen sektori voi toimittaa väliostajan tehtävää ja luoda erilaisia välityömarkkinoita. Samalla on tehtävä perustavia valintoja sen suhteen, kumpaa painotetaan enemmän, perusturvan tasoa ja jokaisen osallisuutta vai pelkkää markkinatulosta. Suoraviivainen ratkaisu olisi kilpailuilla markkinoilla kannattamattomaksi osoittautuneen toiminnan lopettaminen, mutta tästä saattaa inhimillisesti katsoen syntyä kohtuuton tilanne yksittäisen ihmisen kannalta.

Kaikilla ei ole mahdollisuutta antaa markkinatuottavaa vastiketta saadakseen ihmisarvoiselle elämälle kriteeriksi asetettavat elämänolosuhteet ja riittävän aineellisen toimeentulon, asunnon ja ruuan. Ihmiseltä voidaan kohtuudella odottaa, että hän vastikkeenaan toimeentulolleen tekee parhaansa. Vapaassa ja ohjaamattomassa markkinataloudessa tämä ei kuitenkaan aina riitä toimeentulon turvaamiseksi. Ostajien arvioitavaksi ei tule hyödykkeen tuottamiseen käytetty ponnistus. Markkinoilla tuotoksen ja työn arvioinnin kohteena on vain sen lopputuote, hyödyke. Ihmiset eivät ole mahdollisuuksiltaan, kyvyiltään tai työteholtaan samanlaisia. Vapaassa markkinakilpailussa näitä yksilöllisiä eroja ei kuitenkaan hyvitetä, eikä niitä oteta huomioon työn arvioinnissa. Siksi toimeentulon ja palkkion määräytyminen pelkästään tuotoksen lopputuleman perusteella ei aina ole yksilön kannalta oikeudenmukainen suhteessa tehtyyn työponnistukseen, tai ihmisen työhalukkuuteen ja yritteliäisyyteen.

Kansainvälisen kaupan makrotasolla määräytyvät tuotantorakenteen muutokset saattavat iskeä kuolettavasti alueiden ja yksilöiden elinkeinoihin. Nopeat muutokset maailmankaupassa ja tuotantoteknologioissa herättävät tarpeita luoda uuteen markkinatilanteeseen siirryttäessä ihmisiä liian suurilta ja nopeilta muutoksilta suojaavia siirtymäajan tukijärjestelmiä, mikäli inhimilliset ja yhteiskunnalliset kustannukset muutoin olisivat liian suuria. Siirtymäkausisocialismin, markkinoiden muutosten julkisrahoitteisen ja yhteisvastuullisen pehmentämisen, lisäksi markkinoilla esiintyy runsaasti

perustoimeentuloturvan tarpeita, joiden huomiotta jättäminen johtaisi köhtuuttomiin ja ihmisarvon säilymisen sekä keskinäisen luottamuksen ja turvallisuudentunteen kannalta kestäättömiin elämäntilanteisiin ja yhteiskunnallisiin lopputuloksiin. Toimeentulon tuki saattaa tällöin olla toimivampi ratkaisu, kuin pysyvästi markkinatulemasta poikkeavan elinkeinorakenteen pystyttäminen ja ylläpitäminen verorahoituksella.

7.

Johtopäätöksiä: sosiaalinen ja demokraattinen markkinatalous

Sosialidemokraattien toimittama kapitalismin satavuotinen sisällöllinen uudistaminen on ennen kaikkea ollut talousjärjestelmän jakosuhteiden uudistamista. Uusi Jako on koskenut niin yhteiskunnallista vallankäyttöä kuin aineellisten ja taloudellisten voimavarojen, hyötyjen ja vaurauden jakojärjestelmän uudistamista. Tämä on tapahtunut yhä uusien mukaan liittyneiden, aktiivisten ihmisten ja kokonaisten järjestösukupolvien systemaattisella ja suunnitelmallisella työllä. Se on vääjäämättömästi uudistanut sisällöllisesti, pala palalta ja askel askeleelta, koko kapitalistisen yhteiskunnan taloudellisen ytimen.

Reformistisille ja revisionistisille sosialidemokraateille työn ja pääoman vaihdon kategorista riistosuhteeksi määrittelemistä tärkeämpää on ollut kapitalismin sisällöllinen uudistaminen. Muodollista tuotantovälineiden omistussuhdetta tärkeämpi tekijä on tuotannon tuottaman hyödyn jakautumiseen vaikuttaminen. Keskeistä tässä on ollut taloudellisen vaihdon tasapuolisuuden ja oikeudenmukaisuuden vahvistaminen. Olennaista on ollut se, miten ja millä ehdoilla pääoma muodostetaan, millä ehdoilla pääoman omistaja voi kasvattaa toisten työllä omaa pääomaansa, sekä minkälaiset palkkiot tuotantotehtäville annetaan pääoman arvon kasvattamisesta.

Koko kapitalistista järjestelmää ei ole ollut tarpeen kaataa, eikä se kenties olisi edes johtanut parempaan lopputulokseen. Sosialidemokratia on ottanut rusinat pullasta sekä kapitalismin että sosialismin teorioista ja käytännöistä.

Tavoitteena on ollut mahdollisimman toimiva, hyvä ja älykäs kombinaatio. Realismi työväestön ja köyhälistön arkisten kokemusten merkityksen korostamisena sekä, vallankumouksen sijaan, reformismi, asteittaisten uudistusten parlamentaarinen työ ja yhteistyö, on ollut sosialidemokratiaa.

Hyvän talousjärjestelmän arkkitehtuuri vaatii poliitikoilta paljon. Kun yksittäinen ihminen voi keskittyä vain oman menestyksen rakentamiseen elämässä, on poliitikkojen otettava huomioon päätöstensä tuottama yhteinen hyöty, ollakseen itse yhteisölleen hyödyllisiä. Poliitiikan hyöty ihmisille syntyy siitä, jos se tuo talouden ohjausjärjestelmään mieltä, joka toteuttaa yhteistä etua ja hyvinvointia paremmin kuin pelkästään yksittäisten ihmisten valintoihin perustuva talous.

Poliittisten päätöksentekijöiden perustehtävä on ottaa selvää, ovatko valitut toimenpiteet tavoitteiden saavuttamisen kannalta oikeasuhtaisia ja käytännöllisesti toimivia. Poliittiset päättäjät ovat vastuussa kansoille näiden varallisuuden hyvästä hoidosta, sekä leiviskänsä hoidosta viisaasti ja harkiten. Arvioinnin kohteina ovat tällöin erityisesti talouden keskeiset ohjauskeinot, niiden onnistumiset ja epäonnistumiset, niiden heikkoudet ja vahvuudet.

Poliitikot laajentavat arvokirjoa ja talouden toiminnoille annettuja tavoitteenasetteluja. Yksityisen talouden ja yritystoiminnan rajoitukset ovat sosialidemokratian tavoitteina vain silloin, kun niillä selkeästi saavutetaan hyödyllisiä tuloksia. Näitä ovat olleet esimerkiksi yhteisen rahoituksen kerääminen tasavertaisesti kaikkien saatavilla oleviin koulutuspalveluihin, hyviin ja maksuttomiin terveydenhuollon palveluihin, toimeentuloon ja sosiaalipalveluihin sekä hyvien työolosuhteiden turvaaminen kaikille.

Yhdistämällä parhaat puolet taloudellisesta liberalismista ja demokraattisesta sosialismista, markkinataloudesta ja suunnitelmataloudesta, on sosialidemokratia olemukseltaan historiallinen kompromissi ihmiskunnan suurten aatteellisten valtavirtojen kohtaamispaikassa, siellä, missä vapautta korostavien liberalististen ja tasavertaisuutta korostavien sosialististen aatteiden valtavirrat risteävät ja yhdistyvät.

Sosialidemokratian viisaus on sen kompromissi. Sen voima syntyy, kun se pystyy yhdistämään kaksi aatteellista traditiota. Sosiaalisessa ja demokraattisessa markkinataloudessa yhdistyvät ihanteet jokaisen ihmisen ihmisarvoisesta elämästä ja heikommassa asemassa olevien ihmisten yhteisöllisyy-

teen perustuvasta huolenpidosta siihen valtavaan inhimilliseen potentiaaliin, jonka ihmisen innovatiivisuus, eteenpäin pyrkiminen, uuden luomishalu ja -kyky sekä ongelmanratkaisujen ja uuden tiedon nälkä luovat, ilmentyen jatkuvana taloudellisten ja teknologisten ratkaisujen kehittymisenä.

Lisäliite 1

SDP:N OHJELMISSA KOHTI ARVOSOSIALIDEMOKRATIAA

Muutokset Suomen Sosialidemokraattisen Puolueen ohjelmatyössä kuvaavat sadan vuoden muutosta kohti arvososialidemokratiaa, jossa tavoiteyhteiskuntaa ei ole määritelty jonkin tietyn konkreettisen talousjärjestelmän kautta, vaan sen perusteella, miten eri taloudelliset järjestelmät ja mallit toteuttavat sosialidemokratian arvoja, vapautta, yhteisvastuuta, tasa-arvoa, demokratiaa sekä oikeutta työhön, toimeentuloon ja hyvinvointiin.

SDP:n Forssan ohjelma 1903 totesi aiheellisesti, että kansojen työtätekevään kerrostun sarronalaiseen asemaan oli syynä se, että taloudellinen kehitys oli erottanut työvoiman omistajat tuotannon välikappaleista ja samalla saanut työväenluokan mitä raskaimpaan riippuvaisuuteen tuotantovälineiden omistajista. Tuotannon välikappaleiden siirtyminen yksityisomaisuudesta kansan omaisuudeksi tuli olla päämääränä työväenluokan vapauttamiseksi. Ohjelman mukaan sosiaalidemokraattinen puolue tuomitsi kaikki kansojen etuoikeudet, samoin kuin syntyperän, sukupuolen ja varallisuuden etuoikeudet, sekä julisti, että taistelun riistämistä vastaan tulisi olla kansainvälinen, samoin kuin riistäminenkin oli.

Ohjelman mukaan sosialidemokraattisen puolueen lähimpiä vaatimuksia olivat yleinen, yhtäläinen ja välitön vaali- ja äänioikeus sukupuoleen katsomatta kaikissa vaaleissa, välitön lainsäädäntöoikeus kansalle, täydellinen yhdistymis-, kokoontumis-, lausunto- ja painovapaus, maksuton opetus kaikissa oppilaitoksissa, uskonto yksityisasiaksi, tulojen mukaan nouseva tulovero sekä verotus, jossa ansioton arvonnousu ja

korkotulot sekä perintö verotettaisiin ankarammin kuin omasta ansiosta tai työstä joh-
tuvat tulot.

Puolueen vaatimuksia olivat lisäksi valtiollinen ja kunnallinen terveydenhuolto, maksuton lääkärintapuri ja lääkkeet sekä synnytysapu, maksuton hautaus, maksuton oikeudenkäynti, kaikkien rajoitusten poistaminen, jotka asettavat naisen ala-arvoisem-
paan asemaan kuin miehen, yleinen kieltolaki väkijuomain valmistamisen ja kaupan suhteen, työväensuojelulainsäädännön edistäminen, kahdeksantuntinen työaika, riit-
tävä alin paikka, yötyön kieltäminen, ellei se ole välttämätöntä, yötyön kieltäminen naisilta ja nuorilta työntekijöiltä, 36 tuntia kestävä yhtämittainen lepoaika, alle 14-vuo-
tiaiden lasten kieltäminen kaikesta ansiotyöstä sekä työn helpottaminen raskauden aikana, ja sen kieltäminen vähintään kuusi viikkoa synnytyksen jälkeen.

Edelleen, sosialidemokraattisen puolueen tavoitteina olivat kansanvakuutus, käsit-
täen sairaus-, tapaturma-, vanhuus- ja ansiokyvyttömyysvakuutuksen, sekä leskien ja orpolasten työttömyysvakuutuksen. Tavoitteina olivat sairaanhoito, turvattomien lasten ja vanhusten hoito, koulutarpeet kunnan kustannuksella, köyhän asianajaja vähävaraisia varten, torppareille ja maanvuokraajille täydellinen käyttöoikeus ja myyntioikeus vuok-
raamansa maan viljelytuotteisiin, sekä vuokra-ajan loputtua täysi korvaus siitä, mitä vuokrattu maa on heidän työnsä kautta kohonnut, metsästäys- ja kalastusoikeus omis-
tuksesta riippumattomana, maanviljelyn ja sen sivuelinkeinojen edistäminen kaikilla tavoilla, sekä tilattoman väestön sivistäminen ja kasvattaminen. Osin Suomessa käytyä sisällissotaa ennen, ja lopullisesti sen jälkeen, puolue jakaantui kansainvälisen työväen-
liikkeen esimerkin mukaisesti.

Lähes viisikymmentä vuotta myöhemmin, toukokuussa 1952 pidetylle SDP:n puo-
luekokoukselle periaateohjelmaluonnosta valmistellut ohjelmakomitea totesi, että moni asia oli muuttunut Forssan ohjelman jälkeen. Valtiollinen valta oli siirtynyt laajoille joukoille, työväenliikkeen ajaman yleisen äänioikeuden saavuttamisen kautta. Kapita-
listista häikäilemättömyyttä rajoittivat jo monet asiat. Näitä olivat sosiaalisen lainsäädännön kehittyminen, ammattiyhdistykset työehtosopimuksineen, valtiovallan osuus talouselämän johdossa ja suunnittelussa, sekä voimistuva talouden osuustoimintaliike. Suomi oli saavuttanut valtiollisen itsenäisyyden. Sosialidemokraattinen järjestövoima oli vahva.

Ohjelmaa valmistellut komitea ilmoitti nojautuvansa teoriassaan materialistiseen historiankäsitteeseen, jonka mukaan taloudellisteknilliset muutokset johtavat talousjär-
jestelmien, valtiojärjestelmien ja sivistysmuotojen muuttumiseen. Työväenliikkeen tais-
telu nähtiin historiallisena jatkumona, uudistustaisteluna, jota on kautta aikojen käyty

ihmiskunnan henkiseksi ja taloudelliseksi vapauttamiseksi sekä uusien yhteiskunnallisten ja yksilöllisten kehitysedellytysten luomiseksi.

Ohjelmakomitean mukaan sosialismi oli muuttunut kiinteästä talous- ja yhteiskuntajärjestelmästä määrätietoisesti talouselämään vaikuttavaksi toiminnaksi. Sosialismi ei ollut uuden ajan sosialidemokraateille vain teoreettinen oppi, joka kuvaisi tietynlaista talousjärjestelmää, vaan niiden yleisten periaatteiden määrittelemistä, joiden nojalla talousjärjestelmän muutokseen olisi ryhdyttävä. Sen sisältö määritettiin siten, että ensiarvoisesti tulisi pyrkiä yhteiskunnan kaikkien jäsenten taloudelliseen ja sosiaaliseen samanarvoisuuteen. Korostetusti tuotiin esiin naisen ja miehen tasa-arvoisuus.

Ohjelmaa valmistelleen komitean mukaan tuotannon ja talouden kokonaisvaltaiseen kehittämiseen tai yhteisen hyvinvoinnin syntymiseen ei päästäisi ainoastaan oman edun tavoitteluun perustuvan kapitalismin puitteissa. Muutosten toteuttamiseen uskottiin tarvittavan talouselämää ja tuotantotoimintaa ohjaavaa suunnitelmallisuutta, eli sosialistiselle perustalle rakentuvaa yhteiskuntaa. Periaateohjelman perustelujen mukaan tämä ei voisi käydä yhtäkkiä, koska koko talouselämään samanaikaisesti ulottuvat omistus- ja hallintasuhteiden muutokset voisivat, toivotun lisäämisen sijasta, pienentää tuotantoa. Kansanvaltaisessa yhteiskunnassa olisi myös tärkeää, että mahdollisimman monet yhteiskunnan jäsenet saataisiin ensin vakuuttuneiksi muutosten tarpeellisuudesta. Siksi sosialisointia olisi harjoitettava sitä mukaa kuin uuteen talousjärjestelmään siirtyminen alettaisiin käsittää historiallisesti välttämättömäksi.

Henkisten edellytysten lisäksi muutoksella täytyisi olla selvästi todettavissa olevat taloudelliset syyt. Sen tulisi olla käsitettävissä taloudellisesti tarkoituksenmukaiseksi toimenpiteeksi. Siten yrityksiä olisi siirrettävä yhteiskunnan omistukseen ja hallintaan sikäli, kuin tämä olisi tarkoituksenmukaista työn ja pääoman välisen ristiriidan poistamiseksi, omistussuhteista johtuvien epäoikeudenmukaisuuksien tasoittamiseksi tai edellytysten luomiseksi sosialistiselle suunnitelmataloudelle. Edelleen komitea tähdensi perusteluissaan, että demokratia on vapaan ihmisen elämänmuoto ja sosialidemokratian välttämätön edellytys. Sosialidemokraattinen Puolue noudatti itse kaikessa poliittisessa toiminnassaan kansanvaltaisia ja parlamentillisia menettelytapoja, ja vaati myös muilta niiden noudattamista.

Puoluekokouksen hyväksymässä varsinaisessa periaateohjelmassa todettiin, että markkinatalous ei enää pysty tyydyttävästi ohjaamaan talouselämän kulkua eikä laajentamaan sen pohjaa kehitysedellytyksiä vastaavalla tavalla. Kapitalismille ominaiset määräajoin uusiintuvat talouspulat häiritsevät tuotannon kehitystä ja synnyttävät puutetta ja kärsimyksiä tuovaa joukkotyöttömyyttä. Työn ja yksityisen pääoman välinen

pysyvä ristiriita ja siitä johtuvat työnseisaukset aiheuttavat taloudellisia vahinkoja sekä kärjistävät luokkavastakohtia yhteiskunnallista kehitystä häiritsevällä tavalla. Kansantulon suunnittelematon jakaantuminen aiheuttaa toisaalla tuhlausta ja toisaalla puutetta. Pääoman keskittyminen yksityisten käsiin luo taloudellisen harvainvallan, joka pystyy määräämään talouselämästä ja kansan työllä hankittujen varojen käytöstä sekä vaikuttamaan ratkaisevasti myös valtioiden politiikan suuntaan.

Ohjelman mukaan kapitalistinen järjestelmä oli jo osittain muuttunut yhteiskunnan omistukseen ja tuotantoon pohjautuvaksi. Työväenliikkeen ensimmäinen tavoite oli ollut oikeuksien hankkiminen työläisille sekä demokraattisen valtiojärjestelmän luominen. Tämän jälkeen kansanvallan saavuttamisen kautta oli tullut mahdolliseksi demokratian piirin laajentaminen myös sosiaalisen ja taloudellisen elämän aloilla sekä demokraattiseen suunnitelmallisuuteen perustuvan talouden luominen.

Tavoitteena oli työläisten, pienviljelijäin ja henkisen työn tekijäin taloudellisen, yhteiskunnallisen ja sivistyksellisen aseman parantaminen. Olennaista oli määritellä sosialismi siten, että se ei ole kaukainen teorioihin perustuva ihanne. Sen sijaan se taloudellisten ja sosiaalisten uudistusten tunnuksena tarkoitti, että puolue pyrkii ”taloudellisten ja sosiaalisten uudistusten sekä talousjärjestelmän muuttamisen avulla yhteiskunnan kaikkien jäsenten samanarvoisuuteen niin, ettei syntyperä tai rikkaus eikä niiden avulla saavutettu valta, vaan henkilökohtainen kyky, taito ja siveellinen kunto ovat niin naisen kuin miehenkin yhteiskunnallisen aseman perustana”.

Tämän vuoksi ”kaikille on taattava oikeus työn ja ammatin valintaan henkilökohdistaisten edellytysten ja yhteiskunnan tarpeiden puitteissa, ja jokaiselle yhteiskunnan jäsenelle on turvattava oikeus työnsaantiin ja työn tulosten perusteella oikeudenmukaisesti määräytyviin ansioihin. Yhteiskunnan on huolehdittava siitä, että jokainen voi työllään hankkia itselleen ja perheelleen riittävän, yhteiskunnan tuotantotasoa vastaavan toimeentulon, mikä on turvattava myös sairauden, työkyvyttömyyden ja vanhuuden päivien varalta”.

Periaateohjelman mukaan ”nämä tavoitteet voidaan saavuttaa pysyvästi vain siten, että talouselämä saatetaan palvelemaan yksityisten voitonpyyteiden sijasta yhteiskunnan kokonaisetuja ja että tuotantovoimia käytetään tarkoituksenmukaisesti taloudellisen edistyksen aikaansaamiseksi. Tuotannon järkipäisen lisäämisen avulla on luotava edellytykset elintason jatkuvalle kohoamiselle silmälläpitäen nimenomaan joukkojen kulutustarpeiden tyydyttämistä. Samalla on huolehdittava työntekijäin työolojen jatkuvasta parantamisesta ja vapaa-ajan tarkoituksenmukaisesta käyttämisestä”.

Sosialidemokratian vastakohtaisuutta suhteessa ääriliikkeisiin, kommunismiin ja äärioikeistolaisuuteen, korostettiin. Kansanvaltaista yhteiskunta- ja valtioelämää rakentaessaan sosialidemokraattinen työväenliike oli joutunut taisteluun sekä porvariston että kommunistien diktatuuripyrkimyksiä vastaan. Sosialidemokratia ei ollut voinut, eikä voisi tulevaisuudessakaan, hyväksyä mitään järjestelmää, joka johtaisi ihmisoikeuksien kieltämiseen, kansalaisvapauksien mielivaltaiseen rajoittamiseen tai väkivallan käyttöön poliittisen vastustuksen nujertamiseksi.

SDP vaati, että kansalaisten perusoikeudet, yhdenvertaisuus lain edessä, hengen, kunnian ja henkilökohtaisen vapauden oikeudelliset takeet, yleinen ja yhtäläinen ääni-oikeus, salainen äänestystapa sekä vapaa ehdokkaiden asettaminen, lausunto-, paino-, yhdistymis- ja kokoontumisvapaus sekä uskonnonvapaus turvataan. Vain vapaan kansan piirissä voisi elää vapaa työväenluokka. Sosialidemokraattinen puolue oli antanut ja tulisi kaikissa vaiheissa antamaan täyden tukensa Suomen itsenäisyyden säilyttämiseen ja turvaamiseen tähtääville toimenpiteille. Samalla se tuki toimenpiteitä, jotka tähtäisivät kansainvälisen yhteistyön järjestämiseen sekä kansainvälisten kiistojen ratkaisemiseen rauhanomaisin keinoin. Puolue halusi olla luomassa maailmaa, jossa ei määrää väkevemmän voima vaan yleismaailmalliseksi tunnustettu kansain oikeus.

35 vuotta myöhemmin, SDP:n 34. puoluekokouksessaan 4.–7.6.1987 Helsingissä hyväksymä periaateohjelma kuvasi sosialidemokratian päämääräksi vapauden, tasa-arvon ja solidaarisuuden yhteiskunnan. Uudistustyön todettiin lievittäneen kapitalismin epäkohtia. Demokraattisen sosialismin yhteiskunnassa ja sosialidemokraattisten periaatteiden mukaisessa talousjärjestelmässä taloudellisten voimavarojen käyttö perustuisi paljolti ohjaukseen markkinoiden välityksellä. Sosialidemokraatit hyväksyvät tuotantovälineiden sekä yhteiskunnallisen että yksityisen omistamisen ja suosivat joustavaa pienyrityläisyyttä.

Ohjelman mukaan sosialismin aate merkitsi historiallisesti ihmisten sorretun enemmistön poliittista ja yhteiskunnallista vapauttamista. Demokraattisen sosialismin yhteiskunta kuvattiin sellaiseksi, jossa kaikilla kansalaisilla on yhdenvertaiset mahdollisuudet inhimilliseen kasvuun ja jossa jokainen voisi elää joutumatta alistetuksi tai alistamatta muita. Tällaisessa yhteiskunnassa vallitsisi elintapojen moninaisuus ja vapaus. Ihmiset olisivat itsenäisiä, demokratia loukkaamaton arvo ja voimavarat yhteisvastuullisessa käytössä. Näiden tavoitteiden toteutumisen keskeisenä esteenä nähtiin samalla tuotantovälineiden epätasainen ja epäoikeudenmukainen jakautuminen ja sille perustuva pääoman valta työpaikoilla ja koko yhteiskunnassa. Talousjärjestelmää haluttiin kehitettävän demokraattisen sosialismin periaatteiden mukaisesti niin, että taloudel-

lisen harvainvallan tilalle tulisi yhteinen etu, jokaisen kansalaisen vaikutusmahdollisuus sekä yhteisvastuu.

Sosialidemokratian nähtiin olevan jatkuvaa kamppailua sen puolesta, että tuotannon tulokset jaetaan oikeudenmukaisesti. Kansantalouden kehitystä tulisi ohjata yhteiseen etuun tähtäävän suunnittelun avulla, jotta heikompiosaisten tarpeet sekä pelkästään markkinoiden varassa toimivan talouden häiriöalttius, otettaisiin paremmin huomioon. Yksityisen voiton tavoitteluun perustuvia markkinoita olisi säädeltävä monopolisoitumisen ja luonnon turmeltumisen estämiseksi sekä kansallisen itsemääräämisoikeuden ja tasapainoisen alueellisen kehityksen turvaamiseksi. Yhteiskunnan tulisi ohjata pankkien ja vakuutusyhtiöiden toimintaa, ja yleisen edun niin vaatiessa, hankittava niitä hallintaansa. Ohjelman mukaan työsuhde ei saisi olla alistussuhde. Työntekijöiden itsehallinto merkitsi yksilön itsenäisyyttä ja turvallisuutta työssään, toimintaa yhteisten etujen puolustamiseksi sekä työntekijän oikeutta osallistua työpaikkaansa ja tuotantoa koskevaan päätöksentekoon.

SDP:n 38. puoluekokous 29.5.1999 Turussa hyväksyi periaatteet, joiden mukaan sosialidemokratian päämääränä on vapauden, tasa-arvon ja solidaarisuuden oikeudenmukainen yhteiskunta. Siinä jokainen toimii kykyjensä mukaan oman ja yhteisen hyvinvoinnin puolesta. Ympäristöstä ja jokaisesta ihmisestä pidetään huolta. Oikeudenmukaisuus syntyy oikeuksien ja vastuun tasapainosta. Puoluekokouksen mukaan sosialismin humanit arvot ovat juurtuneet syvälle koko demokraattiseen Eurooppaan, kun ihmisarvosta, ihmisoikeuksista ja yksilön vastuuntunnosta lähtevä joukkoliike on kohottanut ihmiset kansalaisiksi, joille kuuluvat valtiolliset, sivistykselliset, sosiaaliset ja työelämän oikeudet. Puoluekokouksen mukaan sosialidemokratia nousee vapausliikkeenä sosialismin teorioiden ohella antiikin humanista filosofiasta, kristillisestä etiikasta ja valistuksen edistysaatteista. Yhtä välttämätöntä, kuin muodollinen oikeus valita, on valinnan mahdollisuus myös käytännössä. Ihmisille kuuluu vapaus kaikessa, mikä ei vahingoita ympäristöä, yhteiskuntaa tai muita ihmisiä.

Vuonna 2010 Suomen Sosialidemokraattinen Puolue kertoo internet-sivuillaan, että sosialidemokraattinen liike on arvoihin pohjautuva kansanliike. Sen perusarvot ovat vapaus, tasa-arvo ja solidaarisuus. Aito vapaus edellyttää tasa-arvoa sekä myös vapautta pelosta, turvattomuudesta ja puutteesta. Sosialidemokraatit rakentavat oikeudenmukaista yhteiskuntaa ja maailmaa, tavoitellen yhteistyön ja rauhan maailmaa sekä puhdasta ja turmeltumatonta ympäristöä. Demokratia ja yhteisvastuu ovat olennaisia hyvässä yhteiskunnassa. Vapauden tulee voittaa alistaminen, humanisuuden suvaitse-

mattomuus ja oikeudenmukaisuuden itsekkyytensä. Sosialidemokratian juuret ovat valistusajattelussa, Ranskan vallankumouksen arvoissa sekä kristillisessä etiikassa.

Puolueen kotisivujen (2010) mukaan sosialidemokratia alkoi kehittyä nykyaikaiseksi liikkeeksi 1800-luvun lopulla, osana laajempaa työväenliikettä. Työväenliike syntyi teollisen yhteiskunnan kehittymisen myötä vaatimaan laajalle yhteiskunnalliselle enemmistölle tasa-arvoista asemaa sekä heiltä puuttuneita poliittisia ja sosiaalisia oikeuksia. Puolue on perinteisessä oikeisto-vasemmisto-jaottelussa luettu maltilliseen vasemmistoon tai niin kutsuttuun keskustavasemmistoon.

Työväenliikkeen poliittiset suuntaukset olivat alkaneet erota 1900-luvun alkupuolella, jolloin tapahtui jakaantuminen reformistisiin, toisin sanoen demokraattista muutosta ja vähittäisiä parannuksia ajaneisiin sosialidemokraatteihin sekä aseellista vallankumousta ja koko talousjärjestelmän kumoamista vaatineisiin kommunisteihin. Sosialidemokraattiset puolueet olivat hylänneet ääri-vasemmiston näkemykset vallankumouksesta ja pyrkivät saavuttamaan valtaa ja yhteiskunnallista edistystä nimenomaan demokraattisin keinoin.

1900-luvun kuluessa sosialidemokratia oli kehittynyt merkittäväksi poliittiseksi voimaksi, joka muodosti eräänlaisen kolmannen tien Neuvostoliiton malliselle sosialismille ja kommunismille sekä kapitalistiselle järjestelmälle. Tälle yhteiskuntamallille tyypillistä oli markkinatalous, laajan julkisen vastuun hyvinvointivaltio ja sen kautta demokraattisten ja sosiaalisten oikeuksien laajentaminen koskemaan koko kansaa. Kapitalistista järjestelmää muutettiin sosiaalisesti oikeudenmukaisemmaksi julkisen sääntelyn sekä markkinaepäonnistumisten korjaamisen kautta.

Lisäliite 2

KANTOJA MARXILAISUUTEEN

Eräs työväenliikkeen alkuvaiheen teoreetikoista oli **Karl Marx** (1818–1889), joka loi monopolivisen teoreettisen rakennelman siitä, missä oltiin, minne tulisi pyrkiä, ja miten päämääriin päästäisiin. Marxin ajattelun kantavana ja eteenpäin vievänä teoreettisena runkona oli halu historian muutosten selittämiseen mahdollisimman todenperäisesti, muutosten lainalaisuuksien tutkiminen ja niiden tulkitseminen oikein.

Keskeisen ajatuskehikon muodosti materialistinen historiankäsitys, mikä jo itsessään oli tuohon aikaan uutta luova innovaatio. Tämän yhteiskuntateorian ja historiankäsityksen ydin oli oletus, jonka mukaan yhteiskunnan pintarakenteeseen kuuluvat ilmiöt määräytyvät lopulta yhteiskunnan perusrakenteen, tuotannollisen kehitystason sekä tuotantoa ohjaavien taloudellisten valtasuhteiden, tuotantovälineiden omistuksen, työnjaon ja tuotannon voitonjaon perusteella. Marxin materialistisen historiankäsityksen mukaan se yhteiskuntaluokka, joka pitää hallussaan valtaa yhteiskunnan taloudellisessa perusrakenteessa, käyttää valtaa lopulta myös kaikilla muilla yhteiskuntaelämän alueilla. Siten kulttuuri, elämäntapa, uskomukset, uskonnot, politiikka, ideologiat ja jopa arkiajattelu heijastavat lopulta taloudellisen perustan mukaista, omistavan luokan valta-asetelmaa. Hallitsevan luokan ajatukset ovat kunakin aikakautena hallitsevia ajatuksia myös koko yhteiskunnassa.

Marxin mukaan ihmiskunnan historia oli ollut luokkayhteiskuntien ja alistamisen historiaa. Hallitsevan yhteiskuntaluokan harjoittama riisto ja muiden ihmisten alistaminen olivat aikoinaan, orjien omistukseen perustuvassa yhteiskunnassa, toteutuneet ihmisten suoran omistamisen avulla. Sen jälkeisessä yhteiskuntamallissa riisto oli toteu-

tunut yläluokan ja maa-aateliston toimesta, keskittyneen ja harvainvaltaisen maanomistuksen avulla. Lopulta, tuotantovälineiden yksityisomistukseen perustuvassa kapitalistisessa tuotantotavassa, se toteutui tuotantovälineiden harvainvaltaisen omistamisen avulla, mikä antoi tuotantovälineiden omistajille itseasiassa valtavassa mittakaavassa mahdollisuuksia toisten ihmisten hyväksikäyttöön.

Siksi, Marxin mukaan, kun kapitalismi oli ensin lakkauttanut yksityisomistuksen suurelta osalta yhteiskunnan jäsenistä keskittämällä ja kasaamalla omistuksen harvoille, tuli tuotantovälineet nyt riistää riistäjiltä koko kansan omaisuudeksi ja tuotantovälineiden harvainvaltainen omistus lakkauttaa. Tämä vallankumouksellinen muutos olisi varsinainen ehto uudenlaiseen yhteisöllisyyteen perustuvan yhteiskunnan luomisessa.

Marxin mukaan kaikki tuotanto oli yksilön luontoon kohdistamaa haltuun ottamista tietyn yhteiskunnallisen muodon ja tuotannollisen kehitystason puitteissa. Hän antoi tuotannon teknologiselle kehitystasolle keskeisen merkityksen yhteiskunnallisen muutoksen selittämisessä. Toisaalta hän arvosteli monin tavoin yhteiskunnan ja tuotannon koneellistumista ja ihmisen muuttumista tämän koneiston osaseksi. Yhteiskunnan suuret muutokset tapahtuisivat silloin, kun tuotantovoimien uusi kehitystaso joutuisi sovitamattomaan ristiriitaan vanhojen tuotannollisten suhteiden kanssa. Tuotantovoimissa, eli tuotantoteknologiassa ja tuotantokyvyssä, tapahtuvien määrällisten muutosten johdosta tapahtuisi lopulta myös laadullinen yhteiskunnallinen muutos.

Harvainvaltaisten ja jäykkien omistussuhteiden yhteensopimattomuus modernien tuotantovoimien kehitystason kanssa kävisi yhä ilmeisemmäksi, jolloin tuotantoelämän kapitalistinen pakkovaippa olisi pakko räjäyttää rikki. Työväenluokan viimein vapautuessa siirryttäisiin ensin proletariaatin diktatuuriin. Väliaikaisen keskitetyn valtiososialistisen vaiheen aikana valtio kuulisi tarpeettomana pois. Lopulta siirryttäisiin kommunismiin, ilman rahaa tapahtuvaan yhteisölliseen tuotantoon, jossa kaikki antaisivat kykijensä mukaan ja saisivat tarpeidensa mukaan.

Marxin talousteoria pyrki systemaattisesti hahmottamaan talouden vaihtosuhteita ja niiden luonnetta. Hänen voimakkaasti arvostelemassaan klassisessa poliittisessa taloustieteessä oli jätetty kokonaisuuden arvioinnin kannalta jotain hyvin olennaista täysin huomioimatta. Kun perinteinen talouden teoria jätti ajatuskulkunsa vain siihen, että vapaassa taloudessa rahan kiertokulun nivelvaihe, vaihto, tapahtuisi samanarvoiseksi koettujen hyötyjen välillä spontaanisti, eli jokaisen omasta halusta ja vapaasta valinnasta, oli Marxin mielestä rahajärjestelmän arvioinnin kannalta ratkaisevan merkityksellistä se, että vaihdettaessa kapitalistin pelkän omistamisen kautta itselleen kasaamaa

voittoa suojattomassa asemassa vaihtoon osallistuvan työläisen työhön, eivät vaihdettavat vastikkeet ja hyödyt olleet samanarvoistettavissa.

Kyse olisi riistotapahtumasta, etenkin, kun tuo työläinen tuottaisi edelleen kasautuvasti lisää vaihtoarvoa, rahaa, tuotantovälineen omistajalle jäämällä jatkuvasti saamatta täyttä korvausta luovuttamastaan työvastikkeesta, jota kapitalisti käyttäisi taas edelleen pääomansa kasaamiseen ja jälleen uusien työläisten hyväksikäyttöön. Marxin mukaan pelkkä tuotantoväline ja pääoman omistus ei vielä itsessään olisi todellinen, riittävä tai oikeutettu vastike oikeudenmukaisen vaihdon toteuttamiselle, työläisen työpanoksen siirtymiselle kapitalistin haltuun ja tämän vapaaseen käyttöön. Siksi Marxin mukaan sosialistisen ja kommunistisen liikkeen historiallinen tehtävä oli työn taloudellinen vapauttaminen. Työstä tulisi tehdä tekijöidensä omaisuutta.

Marxin mukaan kapitalismi teki ihmisestä tuotantokoneiston vieraantuneen osan. Se teki ihmisen vieraantuneeksi sekä itsestään että toisista ihmisistä. Marx arvosteli järjestelmän sokeaa uskoa rahan valtaan, tavarantavontaa sekä ihmisten välisten suhteiden ja tuotantosuhteiden esineellistymistä ja vieraantuneisuutta. Hän uskoi pystyvänsä paljastamaan kapitalismin raadollisuuden kokonaisuudessaan ja tuomaan sen alastomana ihmisten eteen. Marx pyrki löytämään oikeudettomasta, ja kiistämättä alistetussa asemassa olleesta, proletariaatista sen aineellisen voiman, joka konkretisoisi hänen ajatuksensa ihmiskunnan vapautuksesta, ja asettamaan yhteiskuntaluokkien sovittamattomaan vastakkainasetteluun perustuvan filosofiansa kaiken proletariaatin henkiseksi aseeksi.

Karl Marxin ideologia yhteiskuntaa kahlitsevasta ja orjuuttavasta vieraantumisesta vapautumisesta oli tuona aikana voimakas, dynaaminen ja virtaviivainen. Kommunistisen manifestin lopun ajan odotus ja ennustus kohta tapahtuvasta kertakaikkisesta ja dramaattisesta vanhan riistojärjestelmän murtumisesta oli suorastaan hurmoksellisen uskonnollinen. Eri elämänvaiheissa Marxilta syntyi varsin erilaisia luomistöitä. Nuoruudessaan Karl Marx oli intohimoisen kapinahenkinen runoilija ja filosofi sekä ympäristönsä innostuneen kriittinen tarkkailija. Tuolloisen ympäröivän yhteiskunnan hierarkkinen ja jäykkä ajattelutapa sekä vanhoillisuus ja perinneuskaisuus ruokkivat hänen tarvettaan älyllisen ja henkisen liikkumavaran voimalliseen kasvattamiseen. Myöhemmissä vaiheissa Marx pyrki toimimaan myös talouden teoreetikkona. Hän halusi tieteellisyyden ja johdonmukaisuuden keinoin päätyä mahdollisimman oikeelliseen ja realistiseen talousanalyysiin sekä vallitsevien aineellisten olosuhteiden merkitysten mahdollisimman tarkkaan selvittämiseen.

Karl Marxin kapitalistista yhteiskuntaa koskevat kriittiset havainnot voivat vielä puolitoista vuosisataa myöhemminkin vaikuttaa järkeenkäyville ja ajankohtaisilta. Silti tulevaisuuden vaihtoehtojen kehittäminen jäi häneltä keskeneräiseksi ja jäsentymättömäksi. Vaille tyydyttävää vastausta jäi tie kapitalismista pois pääsemiseksi, ja erityisesti se, miten vallankumouksen tapahduttua siirryttäisiin valtiokeskeiseen proletariaatin diktatuuriin kautta yhteisöllisyyteen perustuvaan kommunismiin, jossa lopullisesti kaikki ihmisen alistaminen, riisto ja koko vanha luokkayhteiskunta olisi viimeinkin kukistettu.

*

Aikoinaan kansainvälinen työväenliike jakautui lopullisesti kahteen vastakkaiseen päähaaraan: asteittaisia uudistuksia kannattaneisiin sosialidemokraatteihin ja vallankumousta kannattaneisiin kommunisteihin, reformisteihin ja revolutionisteihin, erityisesti suhteessa Venäjällä vuonna 1917 tapahtuneeseen vallankumoukseen. Vaikka tsaarin Venäjääkään ei ollut pidetty kansan tahdon, saati edun, mukaisena katsoi kansainvälinen sosialidemokraattinen liike, että **Vladimir Iljiz Leninin** johtamat bolshevikit olivat vallankumouksessaan korvanneen tsaarin ajan yksinvallan omalla diktatuurillaan.

Sosialidemokraattisten liikkeiden toiminta kiellettiin Neuvostoliitossa, kuten myös myöhemmin kaikissa muissa maissa, joissa kommunistit nousivat valtaan. Kommunismista poiketen sosialidemokratia hylkäsi ajatuksen väkivaltaisesta vallankumouksesta, proletariaatin diktatuurista, yksipuoluejärjestelmästä sekä neuvostotyylisestä keskiteytystä valtiososialistisesta suunnitelmataloudesta. Sosialidemokratia sitoutui parlamentarismiin ja demokraattisiin toimintatapoihin kaikissa olosuhteissa ja otti lähtökohdaksi poliittisen liberalismiin, monipuoluejärjestelmän, länsimaisen demokratian sekä ihmisoikeuksien, moniarvoisen yhteiskunnan ja laajojen vapausoikeuksien turvaamisen.

Vuosisadan alkupuolella myös monet marxilaiset arvostelivat Neuvostoliittoa. Keskustavasemmistolainen **Karl Kautsky**, erityisesti juuri Marxiin vedoten, julisti bolshevismiin tuhoutumista, ellei demokratiaa Venäjälle palauteta. Hänen mielestään sosialismi voisi perustua vain demokratiaan, kun taas kommunistit olivat luoneet yhden puolueen diktatuurin. Vallankumouksellinen **Rosa Luxemburg** arvosteli, paitsi **Bernsteinin** revisionismia, myös Venäjän bolshevikkien toimia, vapauden tukahduttamista, demokratiaan kohdistuvia loukkauksia sekä vaaleilla valitun kansalliskokouksen hajottamista.

Sosialidemokraattinen reformismi edusti ajatusta, että on olemassa parempia keinoja työläisten alistetun aseman parantamiseksi kuin vallankumous. Reformistiselle suuntaukselle antoi kantavuutta se, että työväenliike siirsi oman uudistustyönsä kautta Marxin väistämättömäksi ennustamaa vallankumousta yhä kauemmaksi nykyhetkestä. Vallankumouksen kannatus asiain muutostienä väheni.

Marxilaisuuden nimissä toteutetut kommunistiset vallankumoushankkeet eivät koskaan kyenneet toteuttamaan suunniteltua vapauden ja onnen tilaa. Ne eivät edenneet kapitalismista, valtiotalouden keskitetyn suunnitelmatalousvaiheen kautta, kommunistiseen yhteisöllisyyden ihanteeseen. Sen sijaan synnytyt kommunistiset diktatuurit vahvistivat keskitettyyn valtaan perustuvaa olemassaoloaan harvainvaltaisen puoluelaitoksen ja epädemokraattisen yhteiskuntajärjestelmän turvin. Vaikka paikoin suuriakin taloudellisia onnistumisia nähtiin, teki tehoton talousjärjestelmä lopputuloksesta jopa alkuperäisten ideaalisten tavoitteidensa irvikuvan.

Kommunistien toteuttamissa suunnitelmatalousjärjestelmissä pelkkä omistussuhteiden muodollinen muuttaminen ei ollut tuloksekas uuden luoja. Tuotantovälineille tuli uudet herrat, ja hyötysuhde vaihtui uuden eliitin etuoikeuksien eduksi. Ihmisen perusolemus laajassa mittakaavassa ei muuttunut paremmaksi. Yhteiskuntien muutostaipuisuutta jäykistivät lisäksi syvälle pinttyneet, vanhat totut tavat ja toimintamallit. Yhteiskuntaa oli vaikea vallankumouksellisesti muuttaa, ainakaan kovin nopeassa tahdissa, keskitetyn ohjauksen ja ylhäältä annettujen suunnitelmien varassa.

Vuosikymmeniä myöhemmin, toisen maailmansodan ja fasismin kukistumisen jälkeen, Neuvostoliitto oli sodan voittaja, ja fasismin vastainen ilmapiiri oli Euroopassa vallalla. Itäiseen Eurooppaan perustettiin ”sosialismiin pyrkinneet” kahdeksan kansandemokratiaa. Noissa maissa muut puolueet sulautettiin kommunistisiin puoluejärjestelmiin. Sosialidemokraattiset puolueet joutuivat maanpakoon tai maan alle. Neuvostoliiton suurvaltapyrkimykset kyseenalaistaneet kommunistijohtajat likvidoitiin. Länsieurooppalaiset sosialidemokraattiset puolueet asettuivat kylmän sodan rintamassa kiinteäksi osaksi läntistä liittoutumaa. Puolueettomissa maissa harjoitettiin puolestaan ulkopoliitikassa puolueettomuuspolitiikkaa ja liennytyä.

*

Marxilaisen vallankumouksen unelmassa ihmisellä oli kyky muuttua valintatavoiltaan ja käyttäytymiseltään toiseksi. Ihmisolemus ei ollut Marxille niinkään jonkinlainen alkuperäinen, perimmäinen, ikuinen tai ylihistoriallisesti pysyvä abstraktio, vaan ennen

kaikkea kulloistenkin yhteiskunnallisten olosuhteiden tuotos. Vapauduttuaan ensin tosiasiallisesti ja aineellisesti kahlehditusta yhteiskunnallisesta asemastaan, vapautuisi ihminen lopulta myös väärästä tietoisuudestaan, illuusioistaan ja vieraantumisestaan.

Kommunistit eivät aluksi pyrkineet muuttamaan vain yhteiskuntaa, vaan yhteiskunnan sosialistiseksi muuttamisen kautta, lopulta myös ihmisen. Pyrkimys sosialistisen kansalaisen ja tietoisuuden kasvattamiseen ihmisoikeuksia ja mielipiteenvapautta rajoittamalla, oli kommunististen teoriarakennelmien toimivuuden laho lapionvarsi. Ihmiset kokivat joka tapauksessa eri elämäntilanteet omilla tavoillaan, eivät valtion tai puolueen pakkopannan puristamina.

Sosialidemokratian historiallinen tehtävä on ollut kommunismia käytännöllisempi. Sosialidemokraattisen reformismin tavoite on ollut muuttaa yhteiskunnallisia rakenteita ja järjestelmiä arvojensa pohjalta silloinkin, jos ihminen ei muutu. Yhteiskunnalliset muutokset ovat perustuneet ihmisten suurempaan yksilöllisyyden ja monikokemuksellisuuden huomioon ottamiseen ja kunnioittamiseen. Yhtenäisestä työväenkulttuurista voimaa ammentaneena joukkoliikkeenäkin sosialidemokratia perustuu suvaitsevaisuuteen, vapauteen ja monipuolisuuteen; demaridiversiteettiin. Sosialidemokratian aatteellisena lähtökohtana on, että se ei ota kantaa edes omien kannattajiensa elämäntapojen paremmuuteen. Uskonnolliset ja elämäntapomukselliset vakaumukset ovat kunkin yksityisasioita. Sosialidemokratian arvoja kannattamaan voi päätyä montaa tietä.

Sosialidemokratia ei pyri yksinvaltaan. Tämä on nähtävä täydellisen vastakohtaisena niille kommunismin ja muiden totalitarististen aatteiden historiallisille käytännöille, joissa valtiovalta tai puolue on pyrkinyt yhdenmukaistamaan ihmisten maailmankuvat, tai kuten kommunismissa, jopa näkemään tämän yhteiskunnan kehittämisen välttämättömänä edellytyksenä.

*

Revisionismi ja reformismi muuttivat paitsi kapitalismin sisällöllistä olemusta, myös sosialismin määritelmää ja sisältöä. Eduard Bernsteinin mukaan (1899) oli vähäarvoista se, mitä sanotaan sosialismin lopputarkoitukseksi. Sen sijaan liike oli kaikki kaikessa. ”Sosialidemokratia voi lähimmiksi vaatimuksikseen asettaa ainoastaan nykyoloihin soveltuvia ratkaisuja, joissa samalla on sosialidemokratian toivoman yhteiskuntajärjestelmän suuntaan tapahtuva kehitysitu.”

Mauno Koivisto kuvasi Länsi-Euroopan sosialidemokraattisten puolueiden ohjelmia toisen maailmansodan jälkeen (1961) näin: ”Mutta eivät ainoastaan tavoitteet ole muuttuneet. Ohjelmien perusteella voidaan sanoa itse kaukaisen päämääränkin käyneen läpi melkoisen muodonvaihdoksen. Kun päämääränä ennen pidettiin luokatonta yhteiskuntaa, jossa vallitsee tulojen tasajako ja jossa ei tuotantovälineiden yksityisomistusta ole, näytään uusissa ohjelmissa yleensä pidettävän tulojen oikeudenmukaista jakoa niiden tasajakoa suositeltavampana ja katsotaan olevan aihetta korostaa yksityisen yritteliäisyyden yhteiskunnallista merkitystä.”

”Pisimmälle on viimeksi mainitussa suhteessa menty Saksan ohjelmassa, jossa sanotaan mm.: ”Tuotantovälineiden yksityisomistuksella on oikeus saada suojaa ja edistämistä osakseen, kunhan se ei estä oikeudenmukaisen sosiaalisen järjestelmän rakentamista. Toimintakykyisiä keskisuuria ja pieniä yrityksiä on vahvistettava... Ruotsin ohjelmassa perustellaan tulojen erilaistamista näin: ’Sosiaalidemokratia vastustaa tuloeroja, jotka ovat sosiaalisten tai taloudellisten etuoikeuksien tai valta-asetelmien synnyttämiä, mutta hyväksyy erilaistamisen, joka perustuu erilaiseen työpanokseen, ammattitaitoon, vastuuseen ja aloitekykyyn.’”

Koiviston mukaan, ”jos sosialistiseksi kutsutaan yhteiskuntaa, jossa vallitsee demokratia ja tuotantovälineiden yhteisomistus, ei nyt tarkasteltavana olevien ohjelmien viitoittama päämäärä ole sosialismi tämän sanan perinnäisessä merkityksessä, vaan sosiaalinen demokratia, hyvinvointivaltio, jossa pääoman valta on kukistettu, mutta jossa esiintyy rinta rinnan monenlaista yritteliäisyyttä. Sosialismista puhuminen on nähtävästi katsottu ohjelmissa tarkoituksenmukaiseksi, jotteivät kommunistit saisi kiistatta haltuunsa työväenliikkeen vanhaa aatesisältöä ja jotta sosiaalidemokratia selvästi eroaisi demokraattisista porvarillisista liikkeistä.”

”Työväki on voinut todeta tilansa paranemisen; sen on vaikeata uskoa puhetta asemansa kurjistumisesta, kun se muistaa entiset ajat nykyistä huonommiksi. Yksityisyritteliäisyys on osoittautunut elinvoimaiseksi ja kehityskelpoiseksi, ja työväenliikkeessä aikaisemmin vallinnut käsitys tämän järjestelmän yleisestä tehottomuudesta ja sen aiheuttamasta tuotantovoimien haaskauksesta on joutunut tarkistettavaksi.” (Mauno Koiviston artikkeli julkaisussa: K.-A. Fagerholm, *Mies ja työkenttä*, 1961.)

*

Markkinatalous ja marxilainen yhteiskunta nähdään usein vastakohtaisina. Mielenkiintoista on kuitenkin havaita, että kapitalistisen omistuksen sisällöllisen merkityksen

rajaaminen on keskeinen fantasia sekä Marxin että markkinatalouden ideaalimalleissa. Sosialismin ihannemallin mukainen tavoite oli tehdä tuotantovälineiden harvainvaltaisesta omistuksesta pääoman vapaan kasaamisen kannalta sekä yhteiskunnallisen riisto-, valta- ja luokkarakenteen ylläpidon kannalta tyhjäsältöinen.

Tällainen yhteiskunnan piirre on tavoitteeltaan yllättävän lähellä markkinatalouden alkuperäisen teoriiahanteen mukaista täydellistä kilpailumallia. Markkinatalouden ihannemallissa Marxin kuvailema, monopolikapitalismin turvin etuoikeutensa ja rikkautensa itselleen varmistava yläluokka joutuu teoriassa kohtaamaan vapaan kilpailun. Vapaa ja täydellinen kilpailu on se järjestelmän ytimessä asustava suuri dynaaminen voima, joka ehkäisee pääomien ylimitoitettun kasautumisen vain harvoille.

Täydellisen kilpailun vallitessa kukin tuottaja pystyy keräämään tuotannostaan korvausta vain sen mukaan, kuin tuotantokustannuksia on syntynyt. Sosialidemokraattisen talouspolitiikan näkökulmasta avoimen ja vapaan kilpailun peruste on oikea, mutta se voi toteutua kuitenkin vain sillä ehdolla, että tuotannontekijäkorvaukset suoritetaan riittävinä, eivätkä ne jousta alaspäin, niiden alihinnoittelun tai riistämisen tasolle.

Täydellisten markkinoiden teorian mukaiset markkinatalouden edut on saavutettavissa vain sillä ehdolla, että kilpailu kapitalistien välillä on avointa ja aitoa. Teorian mukaan ilman kilpailua toimiva kapitalismi johtaa tehottomuuteen, ylihinnotteluun, turhien kustannusten kasvamiseen ja talouden pysähtyneisyyteen. Epätäydellisen kilpailun vallitessa koottuja ylijäämiä voidaan pitää järjestelmän hyväksikäyttönä. Kun vapaasti, ilman valtion ja julkisen sektorin ohjaamista, kehittyvä markkinatalous pyrkii hävittämään kilpailua, rajoittamaan sitä ja rakentamaan rakenteita, jotka ylläpitäisivät monopolien ja oligopolien suojattua tuotantoa ja sen mukaista ylihinnottelua, muodostaa avoin ja julkisen sektorin voimakkain toimin edesauttava kilpailu vapaaseen markkinatalouteen nähden monopolikapitalismia voimakkaasti rajoittavan tekijän ja välineen.

Teorian mukaan markkinataloudessa on juuri kilpailulle annettu pääomia yksinoikeudeksi harvoille kasaavan kapitalistisen talouden olemuksen olennainen rajoittaminen. Mikäli se ei tätä ylisuurten voittojen kasaamista estävän vartijan roolia täytä, saavat hallitsevan markkina-aseman saavuttaneet tuottajat ja yritykset mahdollisuuden toisten talouden toimijoiden hyväksikäyttöön ylihinnottelun kautta. Toisaalta, mikäli täydellinen kilpailu teorian vaatimassa voimakkuudessa toteutuu, toimii se harvainvaltaisen monopolikapitalismin vastavoimana ja jopa sosialistisena elementtinä. Kuinka tehokkaasti markkinakilpailu toteuttaa tehtävänsä ylemmän luokan etuoikeuksien ja

laiskan ja tehottoman talouden tuotantorakenteen ehkäisijänä, on käytännössä arvioitava, empiirinen kysymys.

*

Karl Marx kuvasi kapitalismia seuraavan kehitysvaiheen olevan proletariaatin diktatuurin. Siinä kansan suuri enemmistö on ottanut haltuunsa riistäjien harvainvaltaisesti omistamat jatkuvaan pääoman kasaamiseen käytetyt tuotantovälineet. Marxin kommunistisessa ideaalissa työ vie ihmiseltä vain välttämättömän tuotantoon tarvittavan ajan. Paradoksaalisesti täydellisten markkinoiden ideaalimallissa proletariaatin diktatuuri toteutuu osin kuluttajien muodostaman diktatuurin kautta. Tehokkaassa markkinakilpailussa kuluttajan hyöty saavutetaan mahdollisimman pienillä kuluttajan tuottamilla vastikkeilla ja hänelle koituvilla kustannuksilla.

Täydellisesti toimivassa markkinaideaalissa tuotantovälineiden omistus käytetään kansan palvelemiseen, eikä riiston välineenä. Omistamisen sisällöllinen merkitys on ideaalissa kavennettu siten, että mikäli kapitalisti ei omistamaansa tuotantovälinettä käytä tehokkaasti ja tuottavasti kansan tarpeiden palvelemiseen, joutuu kapitalisti tuotantovälineineen poistumaan markkinoilta. Proletariaatin diktatuuri suhteessa tuotantovälineiden omistajiin toteutuu, jos kansan valta kuluttajina on suuri ja jakautuu tasaisesti, edustaen tasapuolisesti kaikkien ihmisten kulutustarpeita. Markkinatalouden ideaalissa tuotantovälineiden omistajat ovat orjuudessa, tuottavuuden vankilassa, ilman suurta vapautta tai liikkumavaraa, sillä ilman kansan tarpeita tyydyttävää pääomaresurssiansa käyttötapaa, menettävät kapitalistit lopulta kaiken omistamansa varallisuuden.

*

Marx ei ollut erityisesti taloustieteilijä, vaan filosofi. Puolitoista vuosisataa teorian kehittämisen jälkeen voi arvostelu tuntua jälkiviisaudelta. Silti se, joka ei pelkästään arvostele vallitsevia asiantiloja ja yhteiskunnallisia olosuhteita, vaan myös esittää väitteitä tai antaa suosituksia siitä, miten niitä tulisi muuttaa ja kehittää, harrastaa tien osoittamista eteenpäin ja joutuu näin myös täydesti arvioitavaksi siitä, ovatko hänen johtopäätöksensä ja käsityksensä parhaasta mahdollisesta etenemisvaihtoehdosta osoittautuneet suositteluvimmaksi tieksi myös ihmisten elävässä elämässä.

Marxin teoria työn arvosta pyrki korostamaan kunnioitettavalla tavalla työn kustannusten arvoa. Lisäksi ihmistyö on myös tavara, joka pystyy taloudessa luomaan ja tuottamaan enemmän arvoa, kuin sen luomiseen on käytetty. Hänen mukaansa tavarihin oli investoitunut niitä valmistettaessa tehtyä työtä, joka määräisi niiden arvon suuruuden. Sen mukaan tuotteisiin sitoutunut työ on hinta. Työn arvon teoria, jossa tuottaja itsenäisesti määrittäisi tuottamansa tuotteensa arvon, ei kuitenkaan sellaisenaan sovellu moderniin talouteen. Tai ainakaan rahan kulku ei seuraa tällaista päättelmää. Talouden rahoitustasapainon vuoksi on vaikeaa maksaa jostakin toiminnasta enemmän, kuin markkinoilla toimivat kuluttajat ovat halukkaita vapaaehtoisin, yksilötason päätöksin maksamaan, tai ovat sen saamiseksi valmiita ponnistelemaan. Kannattamattoman taloudellisen toiminnan tukeminen voi johtaa ylituotantoon, ja myös tuotantokapasiteetin tarpeettomaan sitomiseen muuhun kuin markkinakysyntää vastaavaan toimintaan.

*

Karl Marxin arvostelun eräs kohde oli ihmisen suhde tavarahan. Hän arvosteli ihmisten antavan tavaralle mielikuvituksellisen arvon ja hahmon ja jopa uskonnollisia sisältöjä ja salaperäistä merkitystä. Marxin mukaan tavarapalvelonta ilmentää ihmisen vieraantumista. Marx ei perustanut kapitalismin arvosteluaan sille, että kapitalisti olisi sinänsä paha ihminen tai kapitalismi moraaliton, vaan että kapitalisti on itsekin ulkoisten pakkojen vanki, ja lopulta kapitalistisen tuotantotavan alistama vanki. Kapitalismissa tavaratuotanto on vieras mahti, ihmistä vieraannuttava pakko, joka astuu ihmisten elämään kahlitakseen itsenäisen tahdon ja vapauden kapitalistisen oravanpyörän palvelukseen, ja mikä vielä enemmän, sen orjuuteen.

Modernia kansainvälistä vapaakauppaa seurattaessa järjestelmän oravanpyörää ja pakollisia piirteitä koskevia kuvauksia voi pitää edelleen ajankohtaisina. Marxin kuvaukset teknologisen konekehityksen kauheudesta silti tuskin sellaisinaan saavat kovinkaan monen sosialidemokraattista talouspoliittista vastuuta kantavan aukottoman tuen. Kuvaukset siitä, että automaatti on tehtaassa subjekti, koneherviöt täyttävät tehdasrakennuksen, tavaramaailma alistaa valtaansa kaiken elämän ja lopulta sulkee vankilaansa myös tehdastyöläisen, tai että kone vie työläisen työstä kaiken sisällyksen tai kone on kuollutta työtä, eivät ole eurooppalaisen sosialidemokraattisen talouspolitiikan, tai ehkä kenties minkään muunkaan talouspoliittisen linjan, aktiivisessa sanankäytössä. Sosiali-

demokraateille koneteknologialla tai tavaratuotannolla ei ole näin synkkää sisältöä, tai tarvetta määritellä sitä näin yksioikoisella tavalla.

*

Karl Marxin mukaan ihminen on tehty pääoman lisäysprosessin palvelijaksi ja tavaratuotannon alaiseksi. Niin työläinen kuin kapitalisti itsekin ovat koneiston käyttörattaita, sen tahdottomia palvelijoita. Kapitalistisen kilpailun muodostamat ulkoiset pakkolait säätelevät koko elämää. Sosialidemokraattisen talouspolitiikan näkökulmasta Marx kuitenkin haukkui väärää puuta. Tuottavuuden kasvu, raskaiden töiden siirtyminen koneellisesti toteutettaviksi, mekaanisten töiden automatisointi ja uudet teknologiset tuotannolliset innovaatiot ovat olleet sosialidemokraattisen talouspolitiikan näkökulmasta tuettavia asioita.

Sosialidemokraattisella käytännön talouspolitiikalla on marxilaisuutta paljon luontevampi suhtautuminen pääoman lisäysprosessiin. Ensinnäkin se, että järjestäytyneessä taloudessa tuotetaan arvonlisäystä yhdistämällä tuotannontekijöitä, kuten työvoimaa, pääomaa ja raaka-aineita, ei ole sosialidemokraattisen käytännön talouspolitiikan kannalta pelkkä pakko-orjuus, vaan myös toivottavaa toimintaa, josta kilpaillaan, jotta sitä saadaan tapahtumaan omassa maassa ja sen alueilla.

Tuotto sijoitetulle pääomalle, ja toisaalta työpanokselle saatu tuotto, ovat luonnollisissa ristiriidassa toisiinsa nähden. Ristiriidasta ei kuitenkaan automaattisesti tarvitse johtua, etteikö tuosta ristiriidasta olisi luotavissa funktionaalinen, hyvin toimiva talousmuodostelma, jota kolmantena osapuolena ohjaa julkinen sektori talous- ja yhteiskuntapolitiikallaan. Tällöin kaikki toimijat toimivat lähtötilanteessa järjestäytyneellä tavalla, ahtaasti edunvalvonnallisesti arvioituna, toisiaan vastaan, omia intressejään ja etujaan puolustaen, mutta näiden toisilleen eturistiriitaisten osapuolten välisestä yhteistoiminnasta voi syntyä toimiva kokonaisuus, jonka olemassaolosta kaikki osapuolet hyötyvät.

Proletariaatin ei tarvitse tällöin kukistaa kapitalisteja, tuotantovälineiden omistajaluokkaa ja pääomasijoittajia, näiden ei pitkällä tähtäimellä kannata, eivätkä ne voi, kurjistaa työolosuhteita tai lopulta toimia ilman yhteiskuntavastuuta ja rahoitusta julkisille palveluille, eikä politiikan tule ottaa koko sijoitetun pääoman tuottoa tai työpanoksen perusteella maksettua tuottoa itselleen. Työnjaosta syntyvästä ristiriidasta ja jännitteestä syntyy taloutta eteenpäin vievää dynamiikkaa. Hyvin toimiakseen tämä toki tarvitsee sosialidemokraattisen talouspolitiikan mukaista ohjausta. Edelleen sekä kapitalistin että työläisen arkea hallitsee talouskilpailu, taistelu työpaikoista, ja eläkerahastoihin sijoit-

tava tehdastyöläinen saattaa olla osa rahaston tuottovaatimuksia lisäävää sijoituspolitiikkaa, joka lopettaa hänen tehtaansa. Ei sinänsä pahuuttaan, vaan rahoituspääomien tuottavan sijoittelun perusteella, osana systeemin logiikkaa.

*

Varhaiskapitalismin suurimpia ongelmia oli epätasaisesti jakautunut omistus, joka mahdollisti yhteiskuntapoliittisen vallankäytön, toisten ihmisten elämän kahlitsemisen ja hallitsemisen, sekä toisten työpanoksen hyväksikäytön ja riiston. Jos tällaisen omistustavan sisällöllisen yhteiskunnallisen merkityksen tyhjäksi tekemisen strategia vallankumouksellisilla kommunisteilla ontui, oli sosialidemokraattisten reformistien tuotannon hyötyjen uudelleenjakava strategia tätä paljon toimivampi ja parempi vaihtoehto. Toisaalta, jos riistosuhteen tunnusmerkkinä pidetään työläiseltä otettua lisäarvoa, työntekijän työpanoksellaan tuotteelle luoman arvonnäkökulman ja tästä työntekijälle maksetun korvauksen erotusta, käytetään lisäarvo sosiaalisessa demokratiassa kuitenkin toisin kuin vapaassa kapitalismissa – se käytetään yhteisten demokraattisesti tehtyjen päätösten mukaisesti eikä yksittäisen kapitalistin vastikkeettomien voittojen kartuttamiseen. Lisäarvo otetaan kansan haltuun demokraattisesti ja parlamentaarisesti säädettyjen lakien perusteella. Tämä sosialidemokraattisen revisionismin käytäntö näyttää toimineen paremmin kuin tuotantovälineiden omistussuhteiden muodollinen muuttaminen.

Karl Marxin luoma konstruktio syntymäperäisestä omistajakapitalistista ja luonnehdinta toisten työllä elävästä vahvasti suojatusta yläluokan jäsenestä ei yleensä vastaa kilpailullisilla markkinoilla toimivan yrittäjän ominaisuuksia. Yhteiskunnalle koitua valtava hyöty yrittäjyydestä ja kärsivällisistä ponnistuksista yrityksen menestyksen eteen, sekä monien yksittäisten ihmisten ja ihmisryhmien sitoutuminen hankkeiden läpivientiin, usein ottaen suuria henkilökohtaisia riskejä ja kantaen epäonnistumisen henkiset ja aineelliset kustannukset omissa nahoissaan, on hyvin arvokasta. Samoin kuin aikoinaan palkkatyöntekijöille suojattomuus ja järjestelmän renkinä toimiminen oli jokapäiväistä elämää, on se arkea myös monelle palkkatyötaustaiselle yrittäjälle tänä päivänä.

Perinteinen alkuteollinen näkemys kapitalisteista toisia riistäväenä ja omaan omistukseen perustuvaan valta-asemaan takertuvana, muihin ihmisryhmiin nähden yhä eneneviä etuoikeuksia itselleen haalivana ja nauttivana ja ikuisesti pysyvänä yläluokkana on ollut varmasti totta aikoinaan. Mutta nämä luonnehdinnat ovat sitä mukaa

hävinneet, kun sosialidemokraattisen työväenliikkeen työ on määrätietoisesti edennyt korkeista ihanteista ja unelmista jatkuviksi käytännön parannuksiksi ja uudistuksiksi.

Ammatillisen työväestön lisäksi myös ammatillinen porvaristo on nähtävä elinvoimaisena, innovatiivisena ja uutta luovana arvontuottajana yhteiskunnassa. Sosialidemokraattiset vastuunkantajat kunnissa ja aluekehitysvastuuta kantavissa luottamustehtävissä ovat jo kauan olleet läpeensä pro-yritystoimintaihmiä, jotka ovat tehneet kaikkensa saadakseen omalle alueelleen kasvavaa yritystoimintaa, kilpailukykyisiä työllistäviä yrityksiä ja elinvoimaista elinkeinotoimintaa. Sosialidemokraatit ovat pitkällä hallitusvastuun kausillaan pyrkineet voimakkaasti parantamaan yritysten toimintaympäristöä kehittämällä työelämää ja tarjoamalla yritysten kehittämishankkeita, jotka helpottaisivat yksityisten yritysten laajenemista, kansainvälistymistä, investointeja sekä myyvämpien tuotteiden kehittämistä ja markkinointia.

Karl Marxin mukaan kapitalistit eivät olleet syyllisiä kapitalistisen järjestelmän ihmistä orjuuttavaan mentaliteettiin, vaan olivat myös itse sen uhreja. Nykypäivän yrittäjä on kovin vähän vapaa. Myös riskit ovat henkilökohtaiset, eikä sosiaalinen turvaverkko ole monissakaan maissa kovin hyvä. Yrittämisen riskien laajempi jakaminen yrittäjien kesken sekä yrittäjien sosiaaliturvan ja sosiaalivakuutuksen kehittäminen lisäävät toisaalta yrittämisen kustannuksia, mutta voivat kokonaisuuden kannalta olla edullisia. Ihmisarvoisen elämän turva kuuluu myös yrittäjille.

On vedettävissä sellainenkin johtopäätös, että modernissa taloudessa yrittäjyys saattaisi tarvita henkilökohtaisen riskinoton suhteen täysin vapaiden markkinoiden sijaan enemmän henkilökohtaisten riskien hallintaan soveltuva suunnitelmataloutta, yhteisvastuullisempaa riskien jakamista ja turvaverkkoja epätäydellisten markkinoiden ja markkinavalintojen sekä informaation varalta. Tulisiko yhteisiä sosiaalivakuutuksia kehittää yrittäjäksi ryhtymisen kynnyksen alentamiseksi, ja näin tukea kollektiivisiin keskinäisiin sosiaalivakuutus sopimuksiin tai valtiososialistisen vastuunkannon järjestelmiin perustuvien järjestelyjen ulottamista yritystoimintaan lisääntyvässä määrin?

*

Järjestelmäsosialismin kannalta arvioiden, onko nykyinen pohjoismainen ja eurooppalainen hyvinvointivaltiojärjestelmä lopulta sosialistinen vai kapitalistinen? Verrattuna markkinatalouteen, rajoitetaan jo nyt tuotannontekijöiden yksityistä omistusta, niiden vapaata käyttöä ja hyödyntämistä. Voimme tuotantovälineiden omistajuskriteerin lisäksi tarkastella talousjärjestelmää vertaamalla talouden kahta sektoria, yksityistä ja

julkista, ja niiden kokoa toisiinsa. Vertaamalla yksityisten talouksien ja yritysten muodostamaa ”kapitalistista” talouden osaa valtiollisen määräysvallan alla olevaan ”valtiososialistiseen” sektoriin, jonka varojen kerääminen perustuu valtiolliseen pakkoon ja varojen käyttö yksityisten markkinoiden sijaan julkiseen päätöksentekoon, voimme todeta, että yksityisen kulutuksen piiristä julkisen päätöksenteon piiriin siirrettyjen tulojen osuus, kokonaisveroaste, nousee useissa eurooppalaisissa maissa noin 40–55 prosenttiin. Vaikkakin tuotantovälineet ovat laajalti edelleen yksityisessä omistuksessa, on niiden avulla tuotetusta arvonlisäyksestä koitua hyöty merkittävältä osaltaan siirretty yksityisiltä omistajilta valtiolle.

Puolittaisen valtiososialismin, mikäli sitä mitataan kokonaisveroasteella, avulla rahoitetaan muun muassa laajat terveydenhuollon, koulutusalan ja sosiaalialan, kuten vanhustenhuollon ja lastenhoidon, palvelut. Näitä palveluita eikä niiden tarvitsemaa työvoimaa syntyisi nykyisessä mittakaavassa pelkästään yksityisten markkinoiden toiminnan varassa, vaan niiden nykyinen volyyymi perustuu laajaan yksityisten tulojen sosialisointiin. Mielenkiintoiseksi kysymyksen tekee myös se, että ainakin 2000-luvun alussa skandinaavisten ja muidenkin eurooppalaisten maiden lähes kaikki poliittiset liikkeet ovat kannattamassa noin 40–50 prosentin kokonaisveroastetta ja yksityisen kulutuskysynnän näin suuren osuuden siirtämistä valtiollisen päätöksenteon piiriin. Monet oikeistolaisiksi puolueiksi itseään perinteisesti kutsuneet puolueet ovat etenkin vaaliohjelmien tasolla esittäneet voimistuvia vaatimuksia valtiososialistisen sektorin kasvattamiseksi yksityisen sektorin kustannuksella ja täten varojen kasvavaa käyttöä vapaiden markkinoiden ohjauksen sijasta valtiokeskeisen suunnitelmataloudellisen ohjauksen kautta. Vaatimukset ovat koskeneet esimerkiksi yksityisomistuksesta pakkososialisoidulla rahoituksella kustannetun koulutus- ja terveyssektorin kasvattamista. Kysymys kuuluukin, onko sosialismi näin sittenkin voittanut kamppailun kapitalis-
mista.

